

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи Національного банку України»
Факультет банківських технологій
Кафедра банківської справи

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»

на тему: **УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ
КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ ПОЗИЧАЛЬНИКА В БАНКУ**

Виконав: студент 5 курсу, групи МБС-31
спеціальності 8.03050802 – «Банківська справа»

Гудименко С. Ю.

Керівник: Башлай С. В.

Рецензент: Івко О. І.

Суми – 2014 року

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить 116 сторінок, 13 таблиць, 22 рисунки, описок використаних джерел з 68 найменувань.

Важливу роль у стимулюванні відтворюваних процесів в економіці відіграє банківський кредит, який є джерелом забезпечення грошовими ресурсами як фізичних так і юридичних осіб. Тому, одним із найважливіших завдань банківського сектору є створення системи ефективного кредитування, адже саме кредитні операції є головним джерелом доходів. Але, водночас, кредитна діяльність є й головним джерелом ризиків, на які наражається кожний банк в процесі своєї діяльності. Отже, виникає необхідність мінімізації та своєчасної ідентифікації кредитного ризику на рівні окремого позичальника. Також важливою є якісна оцінка кредитного ризику та розробка заходів, які б попередили його виникнення та дозволили б мінімізувати можливі втрати у разі неповернення коштів позичальником. Саме тому, удосконалення методів управління індивідуальним кредитним ризиком є актуальним питанням на сьогодні.

Об'єктом дослідження є кредитна діяльність сучасного банку II-го рівня.

Предметом дослідження виступає механізм управління індивідуальним кредитним ризиком позичальників банку.

Мета дипломної роботи: розробка та методичне обґрунтування рекомендацій щодо шляхів удосконалення управління індивідуальним кредитним ризиком, визначених на основі дослідження відповідних теоретичних та прикладних аспектів формування механізму управління ризиками в банку.

Завдання роботи полягають у: визначити сутність, передумови виникнення та види кредитного ризику; дослідити зміст, види та фактори виникнення індивідуального кредитного ризику; ознайомитись з механізмами

управління індивідуальним кредитним ризиком; дати загальну характеристику ПАТ «Банк»; ознайомитись з механізмами управління в ПАТ «Банк»; обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення управління індивідуальним кредитним ризиком; дослідити систему управління охороною праці в ПАТ «Банк»; виявити та проаналізувати небезпечні і шкідливі фактори умов праці в ПАТ «Банк»; розглянути безпеку в надзвичайних ситуаціях у ПАТ «Банк».

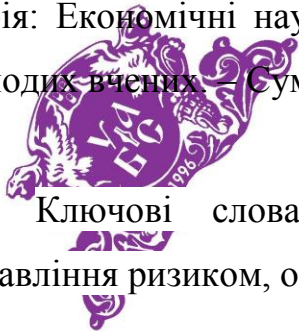
За результатами дослідження сформульовані наступні висновки:

Визначено сутність поняття «індивідуальний кредитний ризик», ймовірність зменшення прибутку банку в результаті того, що боржник не сплатив основну суму боргу та відсотки за кредитом в результаті впливу різних факторів. Управління індивідуальним кредитним ризиком банку являє собою механізм, який включає в себе планування, аналіз, оцінку ризиків, регулювання та контроль.

Запропоноване удосконалення скорингу для оцінки кредитоспроможності позичальника, що дозволить приймати більш швидші та ефективніші рішення щодо надання кредитів. Обґрунтовано застосування методики оцінки ймовірності банкрутства підприємства-позичальника, яка дозволить банку зберегти себе від можливих збитків, що можуть статися через неповернення кредиту підприємством.

Окремі результати дослідження, викладеного в дипломній роботі, були оприлюднені у формі наукової публікації: Гудименко С. Ю. Лімітування, як метод управління індивідуальним кредитним ризиком банку / Гудименко С. Ю. // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ, Серія: Економічні науки : збірник наукових праць студентів, магістрантів та молодих вчених – Суми : УАБС НБУ, 2014. – № 7.

Ключові слова: банк, кредит, індивідуальний кредитний ризик, управління ризиком, оцінка кредитоспроможності, позичальник.

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи Національного банку України»
Факультет банківських технологій
Кафедра банківської справи

Дипломна робота

на тему: УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ
КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ ПОЗИЧАЛЬНИКА В БАНКУ

освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»

Виконав: студент 5 курсу, групи МБС-31
спеціальності 8.03050802 – «Банківська справа»

Гудименко С. Ю.

Керівник: к.е.н., доцент Башлай С. В.

Консультант к.е.н., доцент Бондаренко А. Ф.

Суми – 2014 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ.....	11
1.1 Сутність, передумови виникнення та види кредитного ризику.....	11
1.2 Індивідуальний кредитний ризик: зміст, види та фактори виникнення.....	20
1.3 Механізм управління індивідуальним кредитним ризиком банку.....	30
Висновки до розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2 УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В ПАТ «БАНК».....	41
2.1 Характеристика стану та результатів діяльності банку.....	41
2.2 Аналіз кредитного портфеля ПАТ «Банк».....	52
2.3 Механізм управління індивідуальним кредитним ризиком в банку.....	58
Висновки до розділу 2.....	66
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В БАНКУ.....	68
3.1 Удосконалення методики скорингу для оцінки кредитоспроможності позичальників ПАТ «Банк».....	68
3.2 Удосконалення оцінки ймовірності банкрутства підприємства-позичальника банку.....	81
Висновки до розділу 3.....	91
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ В ПАТ «БАНК».....	93
4.1 Система управління охороною праці в ПАТ «Банк».....	93

4.2	Аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці в банку.....	96
4.3	Безпека в надзвичайних ситуаціях в ПАТ «Банк»	101
	Висновки до розділу 4	103
	ВИСНОВКИ.....	105
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	109

ional Institution
OF BANKING
OF UKRAINE

State Higher Edu
"UKRAINIAN ACAD
OF THE NATIONAL BA

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

ВСТУП

Важливу роль у стимулюванні відтворюваних процесів в економіці відіграє банківський кредит, який є джерелом забезпечення грошовими ресурсами як фізичних так і юридичних осіб. Тому, одним із найважливіших завдань банківського сектору є створення системи ефективного кредитування, адже саме кредитні операції є головним джерелом доходів. Але, водночас, кредитна діяльність є й головним джерелом ризиків, на які наражається кожний банк в процесі своєї діяльності. Отже, виникає необхідність мінімізації та своєчасної ідентифікації кредитного ризику на рівні окремого позичальника.

Також важливою є якісна оцінка кредитного ризику та розробка заходів, які б попередили його виникнення та дозволили б мінімізувати можливі втрати у разі неповернення коштів позичальником. Саме тому, удосконалення методів управління індивідуальним кредитним ризиком є актуальним питанням на сьогодні.

Дослідженням індивідуального кредитного ризику та методів управління ним займалися багато вчених, серед яких: А.В. Белякова, А.В. Бричкіна, В.В. Вітлінського, Л.О.Гаряги, В.М. Голуба, С.М. Губасва, А.О. Єпіфанова, С. Н. Кабушкина, О.А.Криклій, О.П. Ковальова, О.І. Лаврушина, А.М. Мороза, Л.О. Примостки, І.В.Сала, Л.Н. Скакун, Л.Я. Слободи тощо.

Метою дипломної роботи є удосконалення управління індивідуальним кредитним ризиком в ПАТ «Банк».

Для досягнення мети потрібно вирішити наступні завдання:

- визначити сутність, передумови виникнення та види кредитного ризику;
- дослідити зміст, види та фактори виникнення індивідуального кредитного ризику;
- ознайомитись з механізмами управління індивідуальним кредитним ризиком;

- дати загальну характеристику ПАТ «Банк»;
- ознайомитись з механізмами управління в ПАТ «Банк»;
- обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення управління індивідуальним кредитним ризиком;
- дослідити систему управління охороною праці в ПАТ «Банк»;
- виявити та проаналізувати небезпечні і шкідливі фактори умов праці в ПАТ «Банк»;
- розглянути безпеку в надзвичайних ситуаціях у ПАТ «Банк».

Для досягнення поставлених завдань використовувались наступні методи: історичний, аналіз, індукція, структурно-логічний метод, методи групування, прогнозування та коефіцієнтний методи, статистичний метод, графічний та табличний методи.

Об'єктом дослідження є процес управління індивідуальним кредитним ризиком.

Предметом дослідження виступає науково-методичні та практичні засади управління індивідуальним кредитним ризиком.

Інформаційною базою дослідження стали певні економічні дослідження різних науковців, зарубіжний та вітчизняний досвід банків у сфері управління кредитним ризиком, джерела глобальної мережі Інтернет, статистичні дані НБУ та звітна інформація ПАТ «Банк», матеріали отримані під час виробничої та переддипломної практик.

Окремі результати дослідження, викладеного в дипломній роботі, були оприлюднені у формі наукової публікації: Гудименко С. Ю. Лімітування, як метод управління індивідуальним кредитним ризиком банку / Гудименко С. Ю. // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ, Серія: Економічні науки : збірник наукових праць студентів, магістрантів та молодих вчених. – Суми : УАБС НБУ, 2014. – № 7.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

1.1 Сутність, передумови виникнення та види кредитного ризику

Банківська діяльність за своєю природою пов'язана з ризиками, тобто ризик є притаманною складовою у функціонуванні комерційних банків - універсальних кредитних установ, які створюється для залучення грошових ресурсів і розміщення їх від свого імені на умовах повернення і платності.

Кредитний ризик – це ризик неповернення у встановлений строк основного боргу та процентів за кредитом, що належать кредитору відповідно до кредитного договору [35].

Кредитний ризик, або ризик неповернення боргу, однаковою мірою стосується всіх клієнтів банку незалежно від того, чи позичальником є юридична особа-виробник, фізична особа, а чи інший банк.

Виникнення кредитного ризику можна пов'язувати з ймовірністю спаду виробництва або попиту на окремий вид продукції, товарів та послуг (промисловий кредитний ризик), невиконанням із-за якихось причин договірних відносин (ризик врегулювання та поставок), запізненням строкової трансформації видів ресурсів та ризиком форс-мажорних обставин. Також присутність ризику у кредитних операціях комерційних банків викликана недетермінованістю, непередбачуваністю дій конкурентів, зміною стратегії діяльності клієнтів-позичальників та інших суб'єктів банківської діяльності, а також наявністю численних зовнішніх факторів та умов.

Кредитний ризик – це можливе падіння прибутку банку і навіть втрата частини його акціонерного капіталу в результаті неспроможності позичальника погашати й обслуговувати борг (виплачувати проценти).

Кредитний ризик – ймовірність збитків у зв'язку з несвоєчасним поверненням позичальником основного боргу і відсотків за ним.

Склад та структура кредитного ризику наведені на рисунку 1.1.

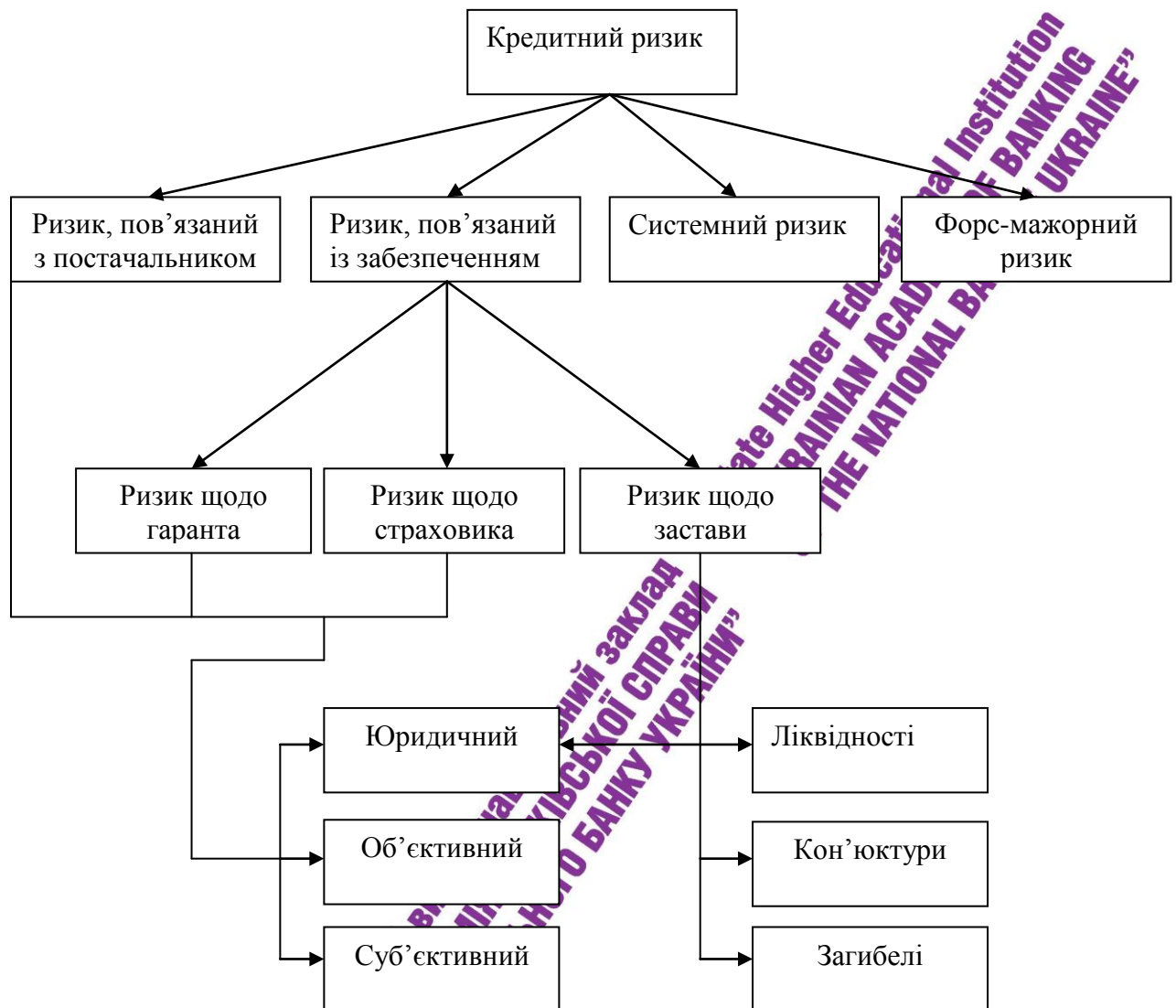

Рисунок 1.1 – Структура кредитного ризику [65]

Також присутність ризику у кредитних операціях комерційних банків викликана недетермінованістю, непередбачуваністю дій конкурентів, зміною стратегії діяльності клієнтів-позичальників та інших суб'єктів банківської діяльності, а також наявністю численних зовнішніх факторів та умов.

Кредитний ризик може бути пов'язаний з:

- простроченням платежу через неплатоспроможність позичальника;
- нецільовим використанням кредиту;
- типом позичальника за формою власності;

- збитковістю галузі застосування кредиту;
- забезпеченістю і видами застави;
- невиконанням попередніх зобов'язань за кредитами банку;
- безперспективністю подальшого розвитку позичальника;
- складним фінансовим станом підприємства, що отримало кредит тощо [30].

Якщо розглянути умови виникнення ризиків у банківському кредитуванні, то можна відзначити наступні тези.

По-перше, даний ризик може бути зумовлений ймовірною появою збитків в результаті:

- нераціонального вкладення кредитних ресурсів у ненадійні кредитні проекти, наявності значної частки даних кредитів у кредитному портфелі банку;

- недостатнього обґрунтування і достовірності прогнозу розвитку ринкової ситуації, бізнесової та фінансової діяльності позичальника при наданні кредиту;

- появи непередбачених обставин, зумовлених політичними, економічними, соціальними та іншими факторами, що утруднюють повернення кредиту позичальником;

- можливої не добросовісної конкуренції з боку інших банків та фінансово-кредитних інститутів тощо.

По-друге, ризик може бути викликаний ймовірними втратами, котрі сприймаються як не передбачуване зниження суми повернення або й можливе неповернення позики в силу наступних факторів:

- несподіваних несприятливих змін умов банківської діяльності та діяльності суб'єктів господарювання внаслідок введення нових нормативно-правових актів;

- недостатнього обґрунтування та достовірності відмови у наданні кредиту позичальникам, здатним своєчасно його повернути;

- недостатнього обґрунтування та достовірності оцінки ділової,

фінансової та кредитної спроможності клієнта, його гарантій і, як наслідку, надання кредиту позичальнику, не здатному його повернути;

– не добросовісної оцінки справжньої мети позичальника, здатного на правопорушення.

По-третє, ризик неповернення позичкового боргу залежить від стихійних лих (пожеж, землетрусів, повеней тощо), впливу кримінального середовища, в тому числі правопорушень банківського персоналу.

Якщо коротко охарактеризувати кожне джерело кредитного ризику, то можна зазначити:

1. Ризик, пов'язаний із позичальником, гарантом, страховиком:

– об'єктивний (фінансових можливостей) – нездатність позичальника (гаранта, страховика) виконати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень чи від продажу активів;

– суб'єктивний – репутація позичальника (гаранта, страховика) в дуловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті зобов'язання;

– юридичний – недоліки в складанні і оформленні кредитного договору, гарантійного листа, договору страхування.

2. Ризик, пов'язаний із предметом застави:

– ліквідності – неможливість реалізації предмета застави;

– кон'юнктурний – можливе знецінення предмета застави за період дії кредитної угоди;

– загибелі предмета застави;

– юридичний – недоліки в складанні і оформленні договору застави.

3. Системний ризик – зміни в економічній системі, які можуть здійснити вплив на фінансовий стан позичальника (наприклад, зміна податкового законодавства).

4. Форс-мажорний ризик (землетруси, повені, катастрофи, смерчі, страйки, воєнні дії тощо).

Схематично структура кредитного ризику щодо зовнішніх умов наведена на рисунку 1.2.

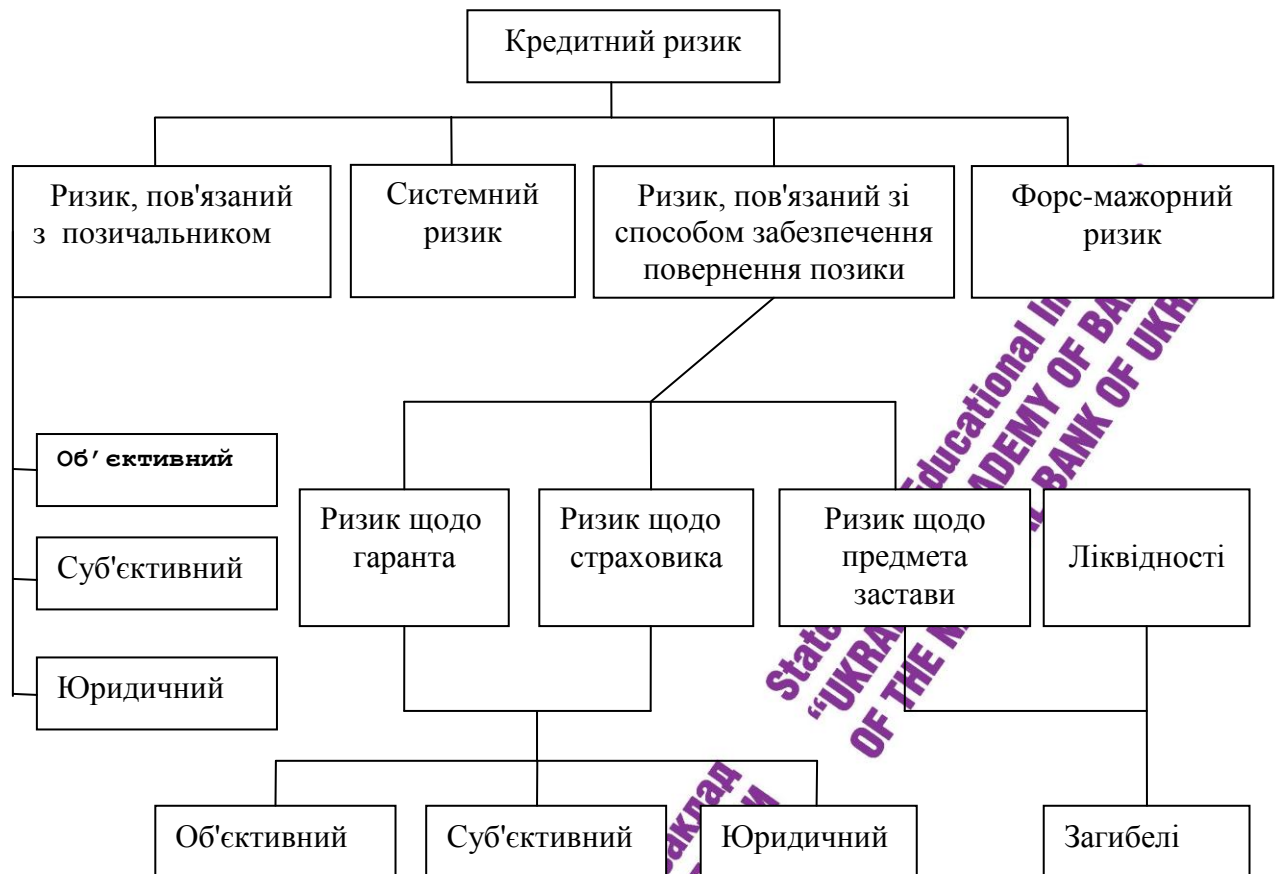

Рисунок 1.2 – Структура кредитного ризику відповідно до зовнішніх умов [65]

Також, існують наступні різновиди кредитного ризику:

Кредитний ризик за конкретною угодою - тобто ймовірність збитку для банку внаслідок невиконання позичальником конкретної угоди;

Кредитний ризик за портфелем угод - це середньозважена величина ризиків за всіма угодами кредитного портфеля.

Характерною причиною виникнення кредитного ризику для вітчизняної банківської справи є проведення ризикової кредитної політики, а саме:

- неправильна оцінка ризиків, пов'язаних з позичальником;
- кредитування, що базується на можливих подіях у майбутньому;
- надання кредиту на основі обіцянки клієнта виставити великий депозит;
- непрофесійно проведений фінансовий аналіз чи його не проведення;
- неякісне оформлення документів на позику та недостатня їх кількість;

- неможливість скласти план погашення за кожним кредитом;
- видача надто великих сум позичальнику;
- висока частка кредитів, виданих позичальникам, які працюють поза межами території обслуговування банку;
- недостатньо вимогливе ставлення до боржника;
- недостатнє, неліквідне забезпечення;
- брак належного контролю за програмою кредитування;
- ігнорування можливого негативного впливу змін стадій ділового циклу;
- кредитування спекулятивних операцій;
- кредитування інсайдерів;
- недостатня чутливість до змін економічних умов.

Звичайно, політика розумного кредитного ризику теж не може повністю усунути питання проблемних кредитів. Адже значною мірою вони зумовлюються неефективною роботою позичальника: поганим керівництвом; погіршенням якості продукції та витісненням її з ринку, тим, що немає маркетингу чи його неефективністю, неякісним контролем за фінансами, а також всілякими форс-мажорними обставинами. Але, безумовно, те, що немає внутрішніх факторів (більш доступних для управління) кредитного ризику значно зменшить частку позик із неприємними для банку характеристиками.

До найважливіших зовнішніх факторів належать:

- загальний стан економіки країни, темпи інфляції;
- грошово-кредитна політика Національного банку України;
- регіональна та галузева специфіка функціонування банку ;
- рівень конкуренції;
- рівень цін на банківські продукти та послуги;
- соціальна напруженість.

На підставі всіх цих міркувань можна сформулювати одну з головних складових умов стабільного функціонування банку – це оптимальна структура

кредитного портфеля, яка досягається мінімізацією кредитного ризику за кожною конкретною угодою.

Кредитні ризики залежно від діяльності банку можна класифікувати на фундаментальні ризики, комерційні, сукупний та індивідуальний кредитний ризик.

До фундаментальних кредитних ризиків відносяться ризики, пов'язані зі стандартами маржі застави, прийняттям рішень про видачу позик позичальникам, що не відповідають стандартам банку, а також є наслідком процентного і валютного ризику банку.

Комерційні ризики пов'язані з кредитною політикою щодо малого бізнесу, великих і середніх клієнтів – юридичних і фізичних осіб, з окремими напрямками кредитної діяльності банку.

Сукупний кредитний ризик передбачає оцінку банком всього обсягу виданих кредитів з позиції якості всього кредитного портфеля. Аналіз сукупного кредитного ризику проводиться виходячи з розрахунку низки показників, що характеризують обсяги неплатежів за різноманітними категоріями позичок.

Сукупний кредитний ризик поділяється за такими напрямками:

- ризик концентрації у розрізі бізнесу (корпоративний бізнес, індивідуальний бізнес, міжбанківський бізнес тощо);
- ризик концентрації в розрізі споріднених та системних клієнтів, пов'язаних із банком через відносини власності або можливість здійснювати контроль над банком, що може призвести до значних проблем, оскільки кредитоспроможність таких позичальників не завжди визначається об'єктивно;
- ризик концентрації в розрізі клієнтів, галузей, регіонів тощо. Значні позички, надані одному позичальникові або групі пов'язаних позичальників, часто є причиною проблем банку, зумовлених концентрацією кредитного ризику. Великі концентрації ризику можуть виникати і в разі кредитування підприємств однієї галузі, сектору економіки, одного географічного регіону або

великої кількості позичальників з іншими загальними характеристиками, що робить їх вразливими щодо впливу спільних несприятливих чинників.

Джерелом індивідуального кредитного ризику виступає окремий, конкретний контрагент банку - позичальник, боржник. Індивідуальні кредитні ризики включають ризик кредитного продукту, послуги, операції (угоди), а також ризик позичальника або іншого контрагента [3].

Індивідуальний кредитний ризик - ймовірність того, що позичальник не зможе виконати своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з умовою, а банк при цьому не зможе своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат [1].

Отже, слід враховувати важливість розуміння сутності кредитного ризику як одного із базових фінансових ризиків банку, який віднесено до фінансових нецінових ризиків, пов'язаних з управлінням фінансовими ресурсами, основними причинами виникнення якого є відхилення в розвитку реальної ситуації від існуючих на момент ухвалення рішення її оціночних і прогнозних значень. Такі відхилення можуть бути як позитивними, так і негативними.

Важливість адекватної оцінки кредитного ризику підтверджує той факт, що за результатами досліджень вітчизняних і зарубіжних аналітиків, найбільш поширеною причиною банкрутства банків є саме кредитні ризики.

Також варто розглянути специфічні елементи сутності кредитного ризику з поміж інших банківських ризиків. Дані специфічні риси наведені на схемі рисунку 1.3. На даній схемі вихідним моментом є саме розуміння об'єкта, що є причиною виникнення кредитного ризику банку, як всього взаємопов'язаного комплексу етапів процесу банківського кредитування.

Також варто розглянути основні ознаки проблемності кредитів (рис. 1.4).

Ознаки пов'язані з позичальником характеризуються:

- значним зняттям коштів з рахунку;
- виходом засновників з компанії;
- позичальник належить до галузі з надмірним виробництвом;
- діяльність позичальника залежить від природних чи кліматичних.

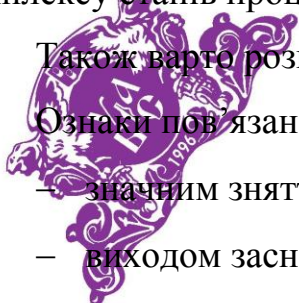

Рисунок 1.3 – Специфічні елементи кредитного ризику [32]

Ознаки, що пов'язані з кредитною угодою можуть бути як фінансовими так і не фінансовими.

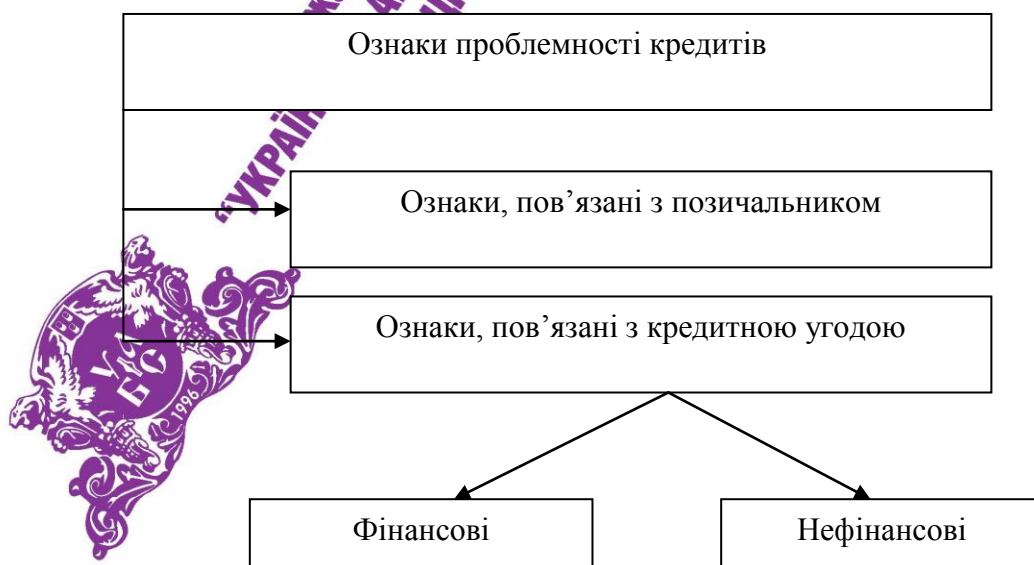

Рисунок 1.4 – Ознаки проблемності кредитів [65]

До нефінансових чинників належать:

- затримка фінансової звітності;
- припинення контакту з працівниками;
- реорганізація або спроба ліквідації підприємства;
- погіршення якості забезпечення.

До фінансових чинників належать:

- нерегулярні та прострочені платежі;
- раптові та необґрунтовані зміни залишків на рахунку;
- використання разових джерел погашення кредиту;
- зменшення обсягів реалізації продукції;
- зростання кредиторської заборгованості;
- зменшення рівня грошових статей балансу;
- збільшення дебіторської заборгованості [65].

Отже, в даному пункті було досліджено сутність кредитного ризику та його види. Існує багато підходів до визначення поняття «кредитний ризик».

В наступному пункті доцільно розглянути зміст поняття «індивідуальний кредитний ризик» та основні фактори, що спричиняють виникнення індивідуального кредитного ризику.

1.2 Індивідуальний кредитний ризик: зміст, види та фактори виникнення

На сьогоднішній день, чіткого визначення поняття «індивідуальний кредитний ризик» не має. Різні науковці по різному трактують це поняття.

Так, В.І. Грушко визначає індивідуальний кредитний ризик як невпевненість кредитора у тому, що боржник буде спроможним і матиме наміри виконати свої зобов'язання відповідно до термінів та умов кредитної угоди.

Доцент Є.А. Кондратюк трактує поняття як ризик який залежить від клієнта позичальника, від його бажання та можливостей виконати своє зобов'язання за кредитною угодою перед банком щодо повернення кредитних коштів та відсотків за користування цими коштами [27].

Професор Л.А. Бондаренко трактує індивідуальний кредитний ризик як можливість прийняття нераціонального управлінського рішення щодо надання кредиту, в рамках якого неадекватно кількісно або якісно оцінюється дія факторів невизначеності, результатом чого може бути недоотримання прибутку чи втрата активу [3].

Науковці О. А. Криклій, Н. Г. Маслак визначають індивідуальний кредитний ризик як ймовірність того, що позичальник не зможе виконати своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з умовою, а банк при цьому не зможе своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат [31].

Базельський комітет банківського нагляду визначає індивідуальний кредитний ризик як ризик на контрагента з яким стикаються власники як балансовий так і позабалансових фінансових інструментів у тих випадках коли існує деякий контрагент який зобов'язаний заплатити визначену суму у відповідності з умовами договору.

Як бачимо, існує багато визначень індивідуального кредитного ризику. Кожен з науковців дотримується власної думки щодо трактування даного поняття. Проаналізувавши підходи даних науковців до визначення індивідуального кредитного ризику можна запропонувати власне трактування даного визначення.

Отже, індивідуальний кредитний ризик – це ймовірність зменшення прибутку банку в результаті того, що боржник не сплатив основну суму боргу та відсотки за кредитом в результаті впливу різних факторів.

Джерело інвестиційного кредитного ризику - окремий позичальник емітент цінних паперів банку, позичальник, боржник. Оцінка індивідуального кредитного ризику означає оцінку платоспроможності контрагента банку, а

точніше його спроможність в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями.

Класифікація індивідуального кредитного ризику наведена на рисунку 1.5.

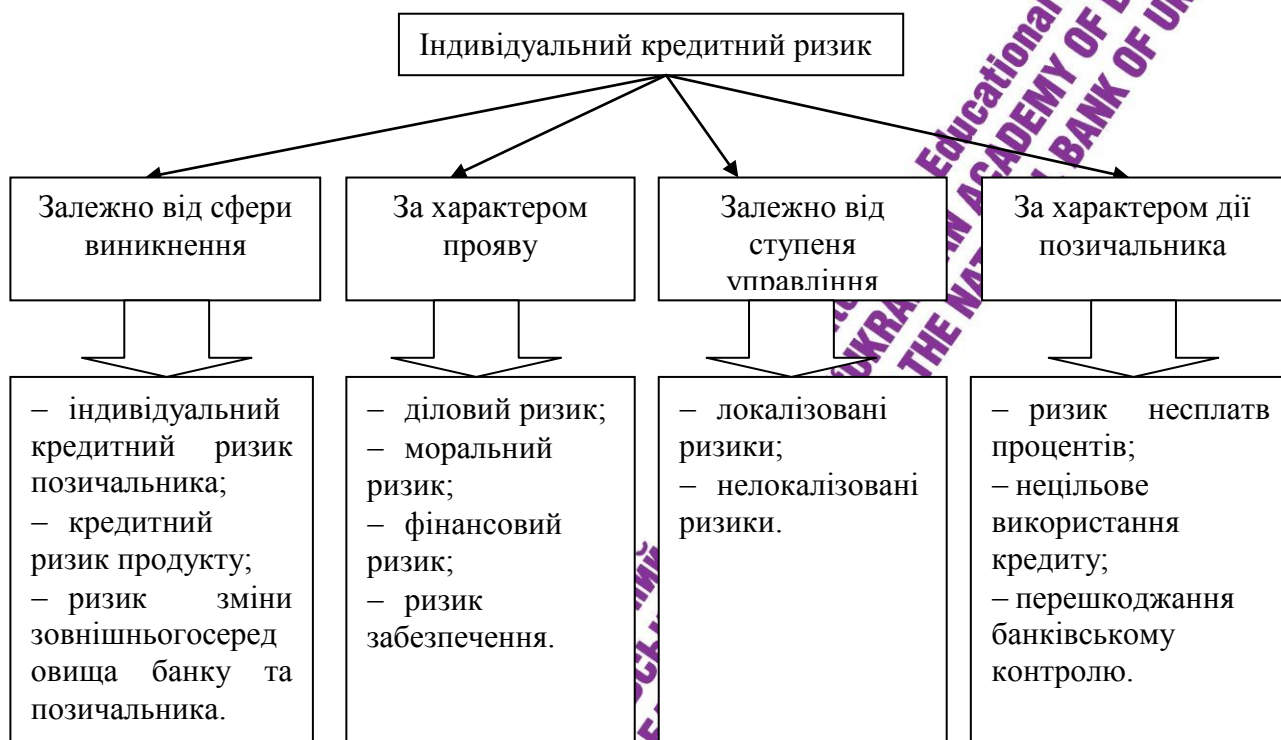

Рисунок 1.5 – Класифікація індивідуального кредитного ризику [33]

Індивідуальний кредитний ризик позичальника виникає у сфері діяльності клієнта банку, ризик кредитного продукту пов'язаний із функціонуванням банку.

Моральний ризик виникає відносно клієнтів з негативною діловою репутацією, діловий ризик оцінюється на підставі даних про розвиток галузі, в якій працює підприємство.

Фінансовий ризик проявляється при здійсненні аналізу фінансового стану підприємства. Ризик забезпечення виникає в результаті виникнення труднощів при реалізації заставного майна. Що стосується локальних та нелокальних ризиків, то локальні ризики є контрольованими, а нелокальні ризики характеризуються обмеженою можливістю управління.

Детальна класифікація індивідуального кредитного ризику наведена в таблиці А.1.

Елементи індивідуального кредитного ризику зображені на рисунку 1.6.

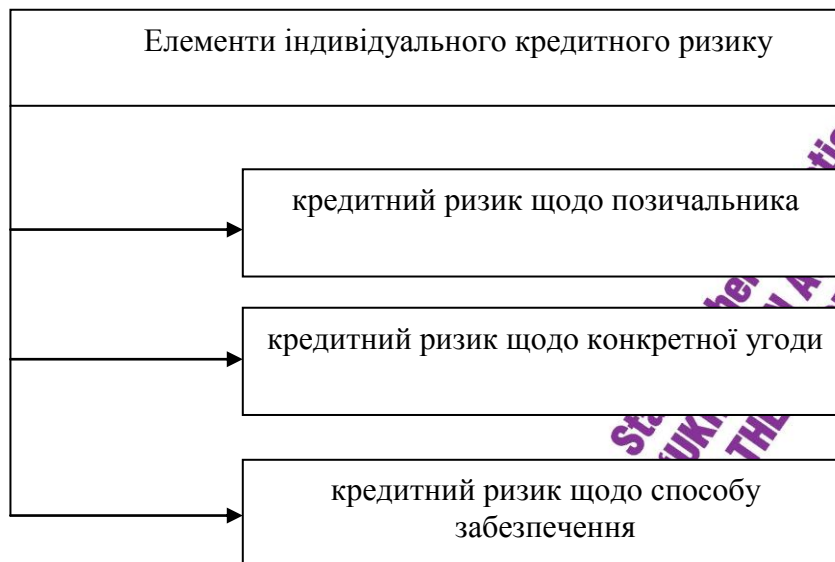

Рисунок 1.6 – Елементи індивідуального кредитного ризику [30]

Кредитний ризик щодо позичальника – це об’єктивно-суб’єктивна категорія, яка відображає ступінь того, що позичальник може не виконати своїх зобов’язань перед банком щодо повернення боргу згідно з угодою.

Кредитний ризик щодо конкретної угоди – відображає ступінь того, що позичальник може не виконати своїх зобов’язань перед банком щодо повернення боргу згідно з умовами кредитного договору [30].

Кредитний ризик щодо способу забезпечення – це об’єктивно-суб’єктивна категорія, що показує наскільки банку не вдається в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат.

Важливим етапом аналізу індивідуального кредитного ризику є визначення джерел його виникнення. Існують різноманітні підходи до визначення факторів індивідуального кредитного ризику. Розглянемо деякі з них.

На думку О.М. Кузьмука, фактори кредитного ризику поділяються на контрольовані та неконтрольовані.

Контрольовані – це ризики, які підлягають впливу управлінських рішень зі сторони менеджменту банку. До неконтрольованих чинників відносять фактори зовнішнього характеру, що виникають з об'єктивних причин появи випадкових подій.

Науковець В. Чернов розділяє фактори ризику за ступенем керованості на три групи:

- керовані або регульовані фактори, характеризують якість роботи колективу та якість управлінської роботи;
- умовно нерегульовані чи важко регульовані, що залежать в основному від передісторії функціонування аналізованого банку;
- некеровані чи нерегульовані фактори, що не можуть бути змінені суб'єктом керування.

До факторів, що впливають на індивідуальний кредитний ризик належать: значний обсяг кредитів, наданих вузькій групі позичальників або галузей, тобто концентрація кредитної діяльності комерційних банків у якому-небудь сегменті економіки; часта зміна кредитної політики; висока частка кредитів, що припадають на позичальників, які мають певні фінансові труднощі; концентрації діяльності банку в маловивчених, нових, нетрадиційних для банку сферах діяльності; зростання частки нових позичальників: надмірна довіра до забезпечення кредитів; незадовільна диверсифікація кредитного ризику; високий рівень негативно класифікованих активів; агресивне розширення обсягів кредитування щодо структури, термінів, рівня зростання або способів розрахунків; зростання відношення кредитів і кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу і до загальних активів банку; відсутність адекватної або достатньої інформації для аналізу і розуміння параметрів кредитного ризику; неправильне відображення внутрішніми рейтингами класифікації якості кредитного портфеля, недоліки в методології розрахунку резервів під можливі втрати по активних операціях: наявність великої кількості виключень з належних процедур і практики здійснення активних операцій та інше [33].

Доцент О. Червінська аналізує фактори індивідуального кредитного ризику ділить їх на зовнішні та внутрішні [66].

Зовнішні фактори пов'язані з діяльністю позичальника, із забезпеченням кредиту, з поручителем, гарантом, страховиком тощо.

Внутрішні фактори залежать від кредитної діяльності банку та відображають його кредитну політику і до них належать: неправильна оцінка ризиків, пов'язаних з позичальником, порушення принципів кредитування, відсутність належного контролю за процесом кредитування, помилки в юридичному оформленні кредитних угод, неефективні дії і шахрайства персоналу тощо [42].

Такі науковці як О.А. Криклій та Н.Г. Маслак виділяють наступні фактори індивідуального кредитного ризику:

– фактори зовнішнього середовища, які пов'язані з діяльністю позичальника, із забезпеченням кредиту, з поручителем, гарантом, страховиком, економічні, політичні, форс-мажорні, законодавчо-регулюючі. Фактори які мають зовнішній характер пов'язані з можливістю реалізації кредитного ризику через дії, що не залежать від діяльності персоналу кредитного підрозділу банку. Позичальник може не повернути кредит, незважаючи на сумлінні дії співробітників банку;

– фактори внутрішнього середовища (стратегічні, організаційні, управлінські, інформаційні, методологічні). Фактори, які мають внутрішній характер, пов'язані з помилками персоналу, допущеними в ході оформлення кредитної документації, при оцінці кредитоспроможності позичальника, порушеннями посадових інструкцій і помилками, допущеними безпосередньо в правилах кредитування [31].

Реалізація певного зовнішнього фактора ризику може поставити під загрозу безперервність діяльності банку. Тому в процесі аналізу ризиків банк в обов'язковому порядку повинен урахувати можливість виникнення екстремальних обставин. Таким чином, банк повинен розробити відповідні нагальні заходи у формі плану дій на випадок кризових обставин, який підлягає

регулярному оновленню і тестуванню. Такі плани дій є невід'ємною складовою механізмів контролю за ризиками банку (рис. 1.7).

Банк має здійснювати моніторинг ризиків для забезпечення обґрунтованого та надійного взаємозв'язку між загальними параметрами його ризиків та капіталом. Фінансовими ресурсами і фінансовими результатами через відповідні механізми контролю.

Також виділяють групу макроекономічних та мікроекономічних факторів, що впливають на індивідуальний кредитний ризик.

До макроекономічних факторів відносять стан і перспективи розвитку економіки, грошово-кредитна політика, зовнішня і внутрішня політика держави. Зокрема, до макрофакторів виникнення кредитних ризиків відноситься: стан світової економіки, стан країни, та стан фінансових ринків.

До мікроекономічних факторів належать ризики, пов'язані з позичальником та безпосередньою організацією діяльності банку [33].

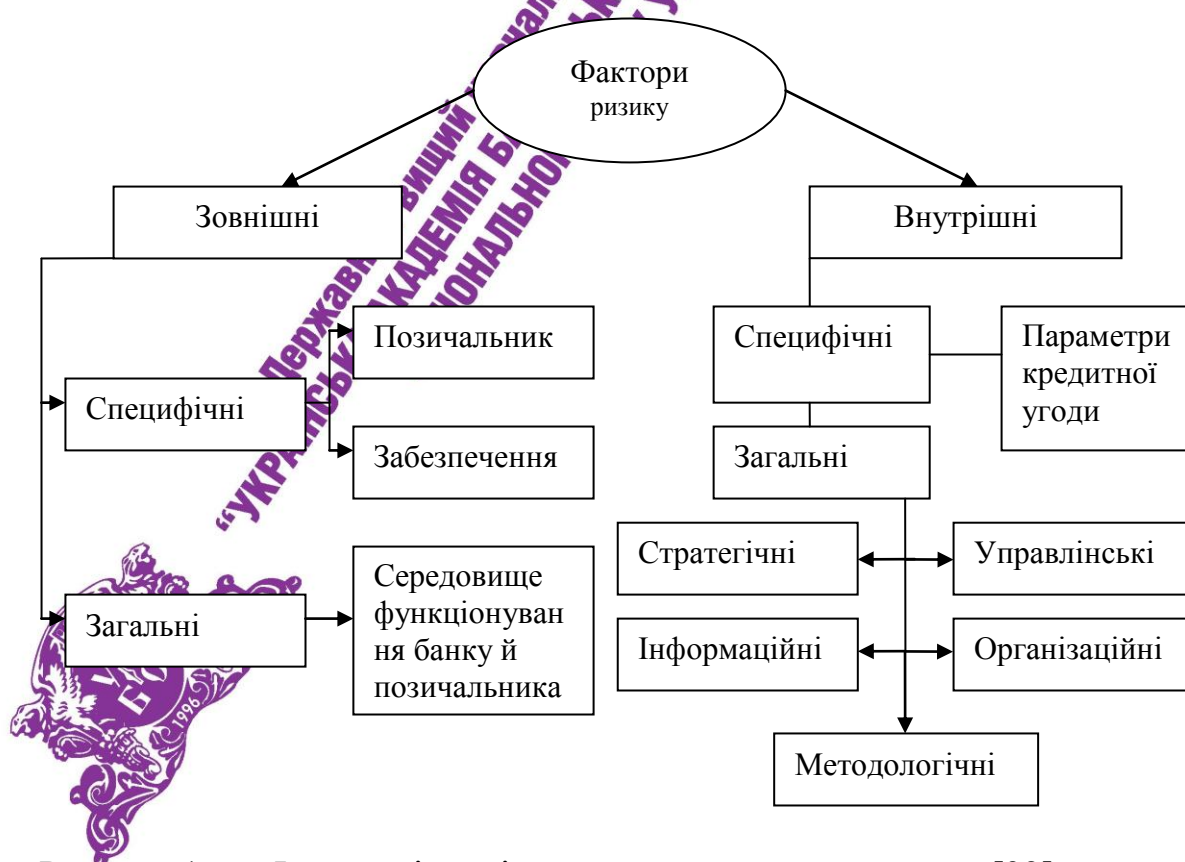

Рисунок 1.7 – Фактори індивідуального кредитного ризику [32]

Узагальнюючи розробки науковців, Н.П. Верхуша вважає за доцільне як базовий підхід до класифікації факторів індивідуального кредитного ризику використовувати поділ на внутрішні та зовнішні, але при цьому розподілити їх на загальні та специфічні [8].

Специфічні зовнішні фактори включають ті з них, що визначають можливість прояву індивідуального кредитного ризику, не пов'язану з впливом на позичальника зовнішнього середовища, та характеристики забезпечення по кредиту.

Специфічні зовнішні фактори включають ризик пов'язаний з позичальником та ризик пов'язаний із забезпеченням.

Ризик пов'язаний із позичальником включає об'єктивний, суб'єктивний та юридичний ризику.

Об'єктивний пов'язаний з нездатністю позичальника виконати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень чи від продажу активів [32].

Суб'єктивний ризик пов'язаний із репутацією позичальника в діловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті зобов'язання.

Юридичний – пов'язаний з недоліками в складанні і оформленні кредитного договору.

Розглянемо зовнішні загальні фактори індивідуального кредитного ризику. До таких факторів належать загально-регулюючі, загальноекономічні, політичні, форс-мажорні.

Загально-регулюючі фактори пов'язані з законодавчо-нормативною базою регулювання діяльності банку, характером рулювання НБУ кредитної діяльності банків, станом судової та виконавчої системи, законодавчим регулюванням діяльності позичальника.

Загальноекономічні фактори пов'язані з показниками економічного розвитку країни, кон'юнктури на фінансово-кредитному ринку, рівнем конкуренції банками та контрагентами.

Таблиця 1.1 – Характеристика ризику, пов'язаного із забезпеченням [29]

Вид забезпечення	Вид ризику	Характеристика джерела
Гарантія, порука, страхування	Об'єктивний	Нездатність гаранта, поручителя, страховика виконати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень чи від продажу активів
	Суб'єктивний	Репутація гаранта, поручителя страховика в діловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті зобов'язання
	Юридичний	Недоліки в складанні і оформленні договорів
Застава	Ліквідності	Неможливість реалізації предмета застави
	Кон'юнктури	Можливе знецінення предмета застави за період кредитної угоди
	Загибелі	Загибель предмета застави
	Юридичний	Недоліки в складанні і оформленні договору застави

Політичні фактори пов'язані з політичним становищем у країні, впливом міжнародних інститутів.

Форс-мажорні фактори включають природні катаклізми, воєнні дії та акти громадського протесту.

До внутрішніх загальних факторів індивідуального кредитного ризику належать: стратегічні, організаційні, управлінські, інформаційні та методологічні.

Стратегічні - вид та спеціалізація банку; стратегічні напрями кредитної політики; цінова політика; толерантність до ризику.

Організаційні - наявність положень кредитування та регулювання кредитних ризиків; наявність відділу управління ризиками; ефективний розподіл повноважень та відповідальності між працівниками.

Управлінські - кваліфікаційний рівень, компетенція та досвід роботи фахівців, технічне та юридичне забезпечення кредитної діяльності.

Інформаційні - достовірність та повнота інформації про позичальників; своєчасність та якість внутрішньої управлінської інформації; рівень технічної обробки інформації та автоматизації даних.

Методологічні – наявність внутрішньої нормативної бази регулювання кредитних ризиків; існування ефективної методики оцінювання факторів ризиків; адекватність діючих методик сучасній ситуації у сфері кредитування [8]. Потрібно враховувати ризики, які виникають в результаті неефективної роботи персоналу банку. Комерційні фактори визначаються рішенням, що приймають менеджери, які здійснюють управління активами та пасивами. Зокрема, це якість розроблених процедур банку щодо кредитування та управління ризиками, адекватність методики оцінки кредитних ризиків. Фактори, які виникають на оперативному рівні пов'язані із діяльністю центрів відповідальності та включають в себе кваліфікацію працівників кредитного відділу, юридичне супроводження видачі кредитів, дотримання принципів кредитування та управління ризиками.

Рисунок 1.8 – Узагальнена схема факторів індивідуального кредитного ризику [32]

Отже, розглянувши різні підходи до класифікації факторів індивідуального ризику доцільно запропонувати власну, узагальнену схему даних факторів.

Зобразимо дану схему у вигляді рисунку 1.8.

Врахування різних факторів впливу на рівень кредитного ризику сприятиме ефективності кредитних операцій та обумовлюватиме розвитку банківської установи. Як бачимо, існує безліч факторів що так чи інакше впливають на рівень кредитного ризику в банку. Всі ці фактори пов'язані з діяльністю банку, зокрема з кредитною політикою та з позичальниками.

Також існують і фактори що не залежать ні від працівників банку ні від позичальника. Тому можливості зовнішніми причинами обмежені, але внаслідок своєчасних дій банк може пом'якшити їх вплив і зменшити звої збитки, що в свою чергу покращуватиме фінансове становище банківської установи.

1.3 Механізм управління індивідуальним кредитним ризиком банку

Управління кредитним ризиком – це формалізований процес що складається з етапів та методів управління. Тому визначення механізму управління індивідуальним кредитним ризиком є невід'ємною частиною в управлінні кредитним ризиком.

Можна виділити основні цілі управління кредитним ризиком:

- попередження ризику - досягається шляхом ліквідації передумов виникнення кредитного ризику в майбутньому;
- підтримка ризику на визначеному рівні - припускається дотримання банком вимог щодо рівня ризику, що встановлюється банком відповідно до власної ризикової стратегії;

– мінімізація ризику при деяких заданих умовах, що включає заходи прямого впливу на кредитний ризик.

У наукових джерелах виділяють процесний та системний підхід

Виходячи з різних теорій управління, управління конкурентоспроможністю банку як процес – це цілеспрямована сукупність дій суб'єктів управління щодо забезпечення конкурентоспроможності банку у невизначеному середовищі шляхом розробки механізму управління нею з формуванням необхідного забезпечення [26].

Управління конкурентоспроможністю банку як система – це сукупність суб'єктів управління (організаційно-структурних підрозділів банку), механізму управління та об'єкту управління [26].

Система управління кредитним ризиком включає: об'єкт, суб'єкт, інструменти та підсистеми забезпечення. Зобразимо систему управління кредитним ризиком в таблиці 1.2. Об'єктом управління кредитним ризиком є фактори індивідуального кредитного ризику. Діяльність банку щодо управління ризиками здійснюється через організаційну структуру.

Таблиця 1.2 – Система управління індивідуальним кредитним ризиком [32]

Елемент системи управління	Характеристика
Об'єкт	Фактори індивідуального кредитного ризику
Суб'єкт	<ul style="list-style-type: none"> – Загальні збори акціонерів, – Спостережна рада, – Правління банку, – Кредитний комітет, – Спостережна рада,
Механізми	<ul style="list-style-type: none"> – розробка кредитної політики; – управління кредитом на рівні окремого позичальника; – управління процедурою кредитування.
Підсистема забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> – нормативне; – інформаційне; – технологічне; – кадрове.

Можна виділити три рівні організаційного забезпечення управління індивідуального кредитного ризику: стратегічний, тактичний, оперативний [2].

На стратегічному рівні управління індивідуальним кредитним ризиком здійснюється загальними зборами акціонерів, спостережною радою та правлінням банку.

На тактичному рівні для управління індивідуальним кредитним ризиком банк створює кредитний комітет, комітет кредитного нагляду. Ці комітети є структурними підрозділами банку.

На оперативному рівні управління ризиком окремого позичальника здійснюють співробітники функціональних підрозділів, які керуються посадовими інструкціями та нормативно-інформаційною базою.

Механізм управління зобразимо на рисунку 1.9.

Рисунок 1.9 – Механізм управління індивідуальним кредитним ризиком [32]

Визначення основних завдань для управління кредитним ризиком передбачає вироблення певної стратегії для управління цим ризиком. Вибір певної стратегії для управління ризиком означає те, що банк здійснює відповідний вплив на рівень ризику. Це є початковим етапом в управлінні кредитним ризиком в банку.

Наступний етап в управлінні індивідуальним кредитним ризиком є визначення основних факторів, що прямо чи опосередковано впливають на кредитний ризик в банку. Основна мета на даному етапі є визначення причин виникнення кредитного ризику на рівні позичальника.

Оцінка кредитоспроможності позичальника є важливим елементом в управлінні індивідуальним кредитним ризиком. Якісна оцінка кредитоспроможності позичальника є актуальною проблемою для банківської системи України. Значну увагу цьому питанню приділили сучасні вітчизняні ті закордонні економісти.

Далі розглянемо методичне забезпечення оцінки індивідуального кредитного ризику. Метою оцінки індивідуального кредитного ризику є визначення можливого рівня ризику та ідентифікація факторів, що впливають на кредитний ризик банку.

У Європейських країнах із розвинутою ринковою економікою банки застосовують складну систему показників для оцінки кредитоспроможності клієнтів банку. Узагальнення якісних та кількісних характеристик позичальника здійснюється за допомогою таких моделей як правила «6С», PARSER, CAMPARI, PARTS, 4FC. Ці методи оцінки кредитоспроможності стали популярними завдяки поєднанню в них аналізу особистих та ділових якостей клієнта. Система CAMPARI та PARSER ґрунтується на послідовному розгляді найсуттєвіших факторів, що характеризують клієнта. Система MEMO RISK враховує досвід позичальника та контролює його діяльність. Класифікація методів оцінки кредитоспроможності наведена на рисунку 1.10.

Відповідно до Положення НБУ №23 від 25.01.2012р. банк здійснює оцінку фінансового стану юридичної особи (крім банку), якій надано кредит,

шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи. Банк розраховує інтегральний показник із застосуванням багатофакторної дискримінантної моделі за формулою (1.1):

$$Z = a_1K_1 + a_2K_2 + a_3K_3 + a_4K_4 + a_5K_5 + a_nK_n - a_0, \quad (1.1)$$

де Z – базовий інтегральний показник фінансового стану боржника – юридичної особи;

$K_1, K_2 \dots K_n$ – фінансові коефіцієнти, що розраховуються на базі фінансової звітності боржника;

$a_1, a_2, \dots, a_n$ – параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів на підставі даних фінансової звітності боржників – юридичних осіб; значення вагового параметра не є тотожним питомій вазі відповідного коефіцієнта у структурі інтегрального показника;

a_0 – вільний член дискримінантної моделі [56].

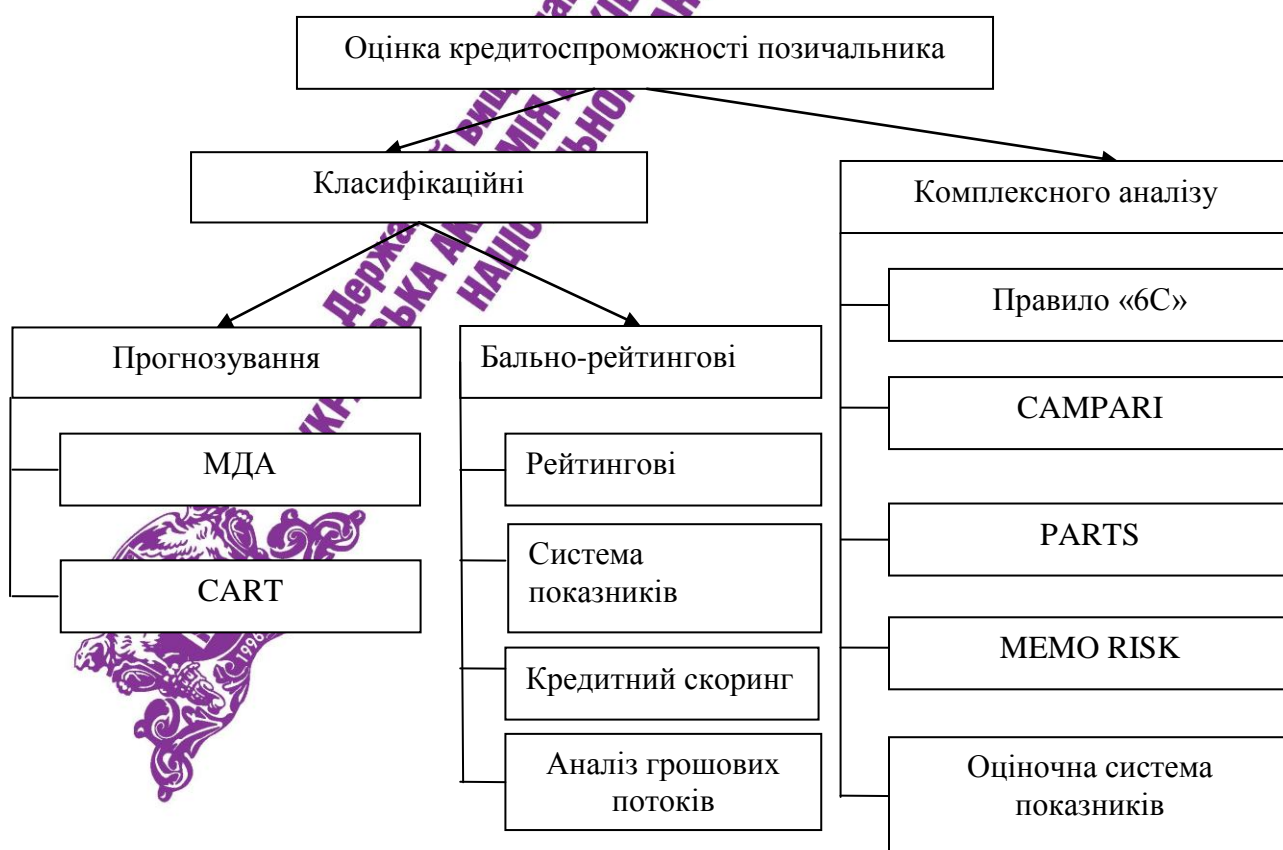

Рисунок 1.10 – Методи оцінки кредитоспроможності позичальника [31]

Відповідно до рекомендацій Положення НБУ №23 від 25.01.2012р. банк здійснює оцінку фінансового стану фізичної особи, якій надано кредит у тому числі тієї, яка є суб'єктом господарювання, на підставі кількісних та якісних показників.

Визначення фінансового класу боржника зображено в таблиці В.1.

Для оцінки кредитоспроможності позичальника в нашій державі використовується експертний метод. Даний підхід базується на тому, що фахівці в сфері кредитування визначають суттєві характеристики клієнта банку, які можуть впливати на повернення чи неповернення кредиту, співставляють з цими характеристиками певні вагові характеристики. Для всіх клієнтів банку виставляють бали відповідно до вагів встановлених експертами. Також встановлюється порогове значення, яке визначає, що якщо сума балів менша за порогове значення то не потрібно надавати кредит позичальнику, а якщо більша то позичальник може отримати кредит. Недоліком даного підходу є суб'єктивізм під час виставлення балів та визначення порогового значення.

При управлінні індивідуальним кредитним ризиком після аналізу та оцінки кредитного ризику необхідно визначити пріоритетну стратегію.

Стратегія управління кредитним ризиком дає можливість вибору таких варіантів:

- інструменти уникнення ризику;
- інструменти спрямовані на прийняття ризику;
- інструменти спрямовані на зниження рівня ризику [28].

Методи прийняття індивідуального кредитного ризику означають, що всю відповідальність за кредит банк залишає за собою. Ризик обмежують завдяки кваліфікації та досвіду менеджерів банку. Для утримання індивідуального кредитного ризику на визначеному рівні банк може зменшити кредитування високо ризикованих галузей, зайнятися пошуком нових секторів кредитного ринку, знайти нові кредитні продукти та запускати програми з повернення проблемних кредитів.

Для банку прийняття ризику може бути виправданим, якщо збитки по кредитах можуть бути компенсовані власними коштами без збитку для фінансової стійкості банку-кредитора.

При уникненні ризику можуть бути два варіанти:

– відмова у видачі кредиту, сполученого з ризикованим заходом (об'єктом кредитування). Багато чого тут визначає вміння (готовність) банкіра відмовитися від високоприбуткового (високорентабельного) кредитування за наявності сумнівів щодо повернення кредиту. Партнерські відносини банку з клієнтом зобов'язують банк рекомендувати йому не вкладати як власний, так і позиковий капітал в заходи, що тягнуть ймовірність отримання збитків;

– надання кредиту за умови контролю системи захисту від можливого його неповернення. Можливість «запобігти» ризик пов'язана як з аналізом кредитованого заходу, контролем за використанням кредиту, так і з превентивними заходами щодо повернення банківських позичок [32].

Методи мінімізації ризиків діляться на дві групи. До першої групи можна віднести інструменти, за допомогою яких можна знизити реалізацію кредитного ризику.

По-перше, реалізація заходів, що дають можливість підвищення ступеня готовності позичальника виконувати зобов'язання перед кредитором. Способом підвищення ступеня готовності позичальника виконувати свої зобов'язання є підвищення статусу банку, для того щоб позичальник вважав погашення зобов'язання пріоритетом. Для цього використовуються санкції, зумовлені порушенням договірних відносин.

По-друге, реалізація в межах кредитних відносин заходів, що підвищують фінансову можливість позичальника. Основними способами, що забезпечують підвищення можливості позичальника щодо виконання своїх зобов'язань перед банком відносяться спільна діяльність банку і позичальника, спрямована на організацію попередньої підготовки позичальника до освоєння кредитних ресурсів.

По-третє, підвищення інформованості банку про можливість виконувати свої зобов'язання позичальником перед банком, що реалізується на основі інформації про рух грошових коштів, на основі спеціалізації банку на обслуговуванні групи взаємозалежних позичальників, організації відносин між банком та позичальником, накопичення додаткової інформації.

По-четверте, розподіл ризику, що означає передачу тої частини ризику, за якими контрагенти мають більше можливостей для зменшення цього ризику.

По-п'яте, лімітування, що означає встановлення внутрішніх фінансових нормативів при розробці банком кредитної політики [32].

До другої групи входять інструменти, що забезпечують зниження масштабу втрат при реалізації кредитного ризику. Розглянемо детальніше дані інструменти.

1. Страхування, що полягає у створенні резервного фонду. Частина ризику при страхуванні передається від страхувальника до страховика. Основними об'єктами при страхуванні є об'єкт застави та ризику, що пов'язані з банківським кредитом, виданими гарантіями.

Страхування використовується банками у формах, зображених на рисунку 1.11.

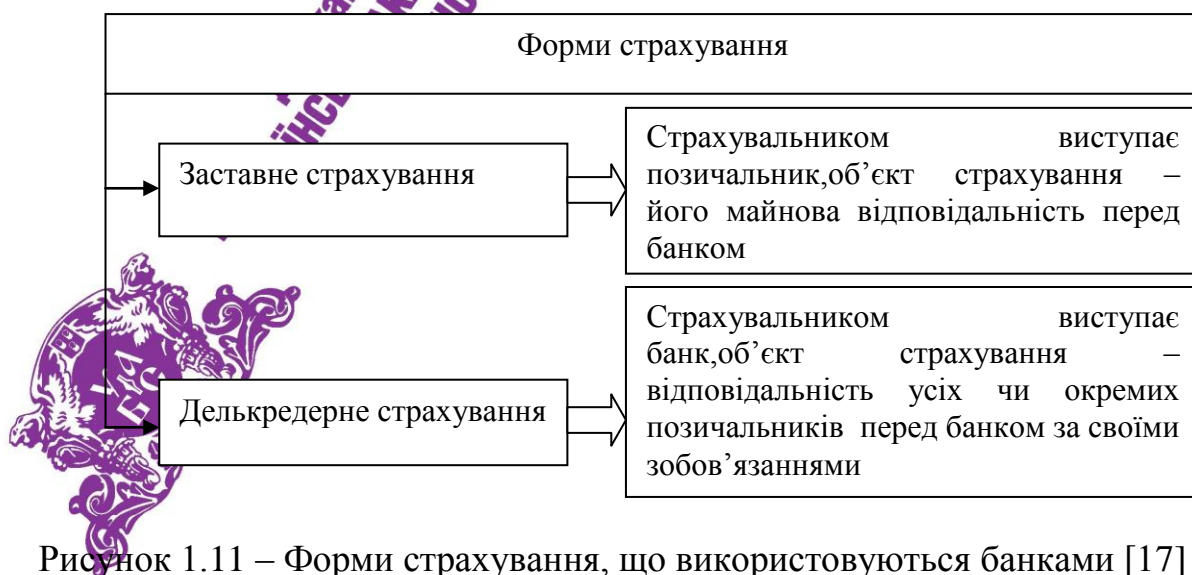

Рисунок 1.11 – Форми страхування, що використовуються банками [17]

2. Використання процентної ставки, що означає зміну надбавки за ризик чи ризикової премії. За допомогою процентної ставки компенсуються потенційні втрати банку від невиконання позичальником своїх зобов'язань. Надбавка за ризик означає рівень кредитного ризику позичальника і слугує важелем зростання зацікавленості клієнта у підвищенні кредитоспроможності.

3. Використання забезпечення, що відіграє роль страхування від невиконання своїх зобов'язань позичальником. Предметом застави може бути майно, товарно-матеріальні цінності, цінні папери, депозити, нерухоме майно, майнові права.

Для забезпечення більш ефективної роботи банківської установи з кредитними ризиками здійснюється контроль за кредитними ризиками. На даному етапі здійснюється розробка та реалізація процедур контролю за ризиком, його моніторинг, переоцінка ризику та коригування антикризових заходів, що застосовує банку.

Мета контролю кредитного ризику полягає у недопущенні перевищення індивідуального кредитного ризику понад допустимий рівень.

Банк здійснює контроль, який складається із трьох етапів:

- попередній контроль,
- поточний контроль,
- підсумковий контроль.

Попередній контроль кредитного ризику проводиться на стадії прийняття рішення про доцільність видачі кредиту. Банк вирішує, чи потрібно надавати кредит позичальнику. Інструменти контролю зображені в таблиці Б.1.

Поточний контроль кредитного ризику проводиться після видачі кредиту та періодично у процесі його обслуговування, контролюється рівень зростання або зниження рівня ризику за даним позичальником.

Підсумковий контроль кредитного ризику проводиться після кредитування позичальника для визначення результату за даною операцією.

Основними інструментами здійснення контролю є аудит, аналіз, перевірка, інвентаризація кредиту, моніторинг [19].

Отже, всі розглянуті складові механізму є важливими при управлінні індивідуальним кредитним ризиком. В даному пункті було з'ясовано, що таке управління індивідуальним кредитним ризиком банку. Управління кредитним ризиком – це формалізований процес що складається з етапів та методів управління.

Основною метою управління кредитним ризиком є мінімізація втрат банку, що виникають при проведенні кредитних операцій і підвищення ролі обліку і контролю кредитного ризику в банківській діяльності. Основним об'єктом управління кредитним ризиком є керовані фактори кредитного ризику в банку.

Значна увага приділяється до прийняття стратегічних цілей для зменшення кредитного ризику. Також детально розглянуто методологічне забезпечення оцінки кредитоспроможності позичальника.

Висновки до розділу 1

Проводячи оцінку кредитного ризику, слід розрізняти такі поняття як індивідуальний кредитний ризик та портфельний кредитний ризик. На сьогоднішній день існує досить багато підходів до визначення поняття індивідуальний кредитний ризик. Вчені по різному трактують це визначення. Тому досить важко виділити те поняття, яке найбільш широко розкриває термін «індивідуальний кредитний ризик». Проаналізувавши підходи науковців до визначення індивідуального кредитного ризику можна запропонувати власне трактування даного визначення. Отже, індивідуальний кредитний ризик – це ймовірність зменшення прибутку банку в результаті того, що боржник не сплатив основну суму боргу та відсотки за кредитом в результаті впливу різних факторів.

Джерело індивідуального кредитного ризику - окремих позичальник емітент цінних паперів банку, позичальник, боржник. Оцінка індивідуального кредитного ризику означає оцінку платоспроможності контрагента банку, а точніше його спроможність в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями.

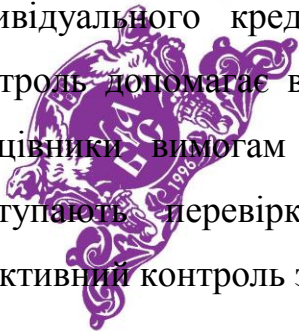
Проведено аналіз факторів, які впливають на індивідуальний кредитний ризик банку. Слід зазначити, що існує декілька підходів до класифікації факторів.

Отже, врахування різних факторів впливу на рівень кредитного ризику сприятиме ефективності кредитних операцій та обумовлюватиме розвитку банківської установи.

Також були розглянуті механізми управління індивідуальним кредитним ризиком. Всі розглянуті механізми є важливими при управлінні індивідуальним кредитним ризиком. В даному пункті було з'ясовано, що таке управління індивідуальним кредитним ризиком банку. Управління кредитним ризиком – це формалізований процес що складається з етапів та методів управління.

На сьогоднішній день актуальним є запровадження підходів Базельського комітету, згідно якого виділяють стандартизований метод оцінки фінансового стану позичальника та підхід заснований на побудові внутрішньої рейтингової системи.

Для забезпечення більш ефективної роботи банківської установи з кредитними ризиками здійснюється контроль за кредитними ризиками. Мета контролю кредитного ризику полягає у недопущенні перевищення індивідуального кредитного ризику понад допустимий рівень. постійний контроль допомагає виявити проблемні кредити, та перевірити, чи слідує працівники вимогам кредитної політики банку. Інструментами контролю виступають перевірка, фактичний та документальний контроль. Отже ефективний контроль забезпечує більш ефективну роботу з кредитами банку.

РОЗДІЛ 2

УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»

2.1 Характеристика стану та результатів діяльності банку

Публічне акціонерне товариство «Банк» (далі ПАТ «Банк») – універсальний міжрегіональний банк України, орієнтований на платіжні операції для населення і юридичних осіб усіх форм власності. Банк має розгалужену мережу філій та представництв по всій території України. Філії створюються для здійснення банківської діяльності від імені банку та не мають статусу юридичної особи. Представництва створюються з метою представництва та захисту інтересів банку та не здійснюють банківську діяльність.

До основних банківських послуг, що надаються банком згідно з ліцензією НБУ, належать:

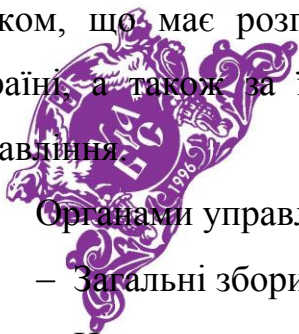
- послуги для фізичних осіб;
- послуги для корпоративних клієнтів;
- послуги інвестиційного бізнесу [41].

На сьогоднішній день ПАТ «Банк» є вітчизняного ринку платіжних карт. Банком випущено більше пластикових карт, що становить близько 40 % від загальної кількості платіжних карт, емітованих банками України.

Оскільки ПАТ «Банк» є міжрегіональним універсальним та системним банком, що має розгалужену мережу філій та відділень на всій території України, а також за її межами, то він має гнучку організаційну структуру управління.

Органами управління банку є:

- Загальні збори акціонерів банку;
- Наглядова рада банку;
- Правління банку.

До органів контролю банку відносяться:

- Ревізійна комісія банку;
- Служба внутрішнього аудиту банку [41].

Стратегічна мета банку полягає в тому, щоб бути лідером в Україні по наданню населенню і юридичним особам платіжних і інших банківських послуг.

Місія банку полягає у забезпеченні простого доступу до банківських послуг кожному громадянину України.

В таблиці 2.1 зображено структуру пасивів банку за певний період.

Таблиця 2.1 – Структура пасивів банку за період з 01.01.2012 по 01.01.2014 рр.

Пасиви	На 01.01.2012 р.		На 01.01.2013 р.		На 01.01.2014 р.	
	сума, млн.грн.	питома вага,%	сума, млн.грн.	питома вага,%	сума, млн.грн.	питома вага,%
Власний капітал	16746	11,54	18 300	11,54	20 311	9,47
Зобов'язання	128 371	88,46	154 127	88,46	194 179	90,53
Усього пасивів	145118	100,00	172 428	100,00	214 490	100,00

Обсяги пасивів банку за аналізований період постійно зростали. Темп росту пасивів за 2012 рік склав 118,82%, тобто пасиви в результаті діяльності банку за 2012 році зросли на 18,82%, за 2013 році темп росту склав 124,39%, за період аналізу – 147,80%. Загальне зростання обсягів пасивів банку за аналізований період є досить позитивним явищем, адже це свідчить про розширення банком своєї діяльності та активним залученням ресурсів. Як бачимо, в структурі зобов'язань банку 90% займають зобов'язання. Дане явище є свідченням активного залучення банком ресурсів, що збільшує ресурсну базу банку. Якщо проаналізувати абсолютні розміри власного капіталу банку, бачимо що його обсяги зростали. Темп росту власного капіталу за 2012 рік

склав 109,28. В 2013 році темп росту складає 110,99%. Це свідчить про те, що банк може нарощувати рівень своєї капіталізації для захисту вкладів населення [51].

На рисунку 2.1 наведені складові пасивів банку.

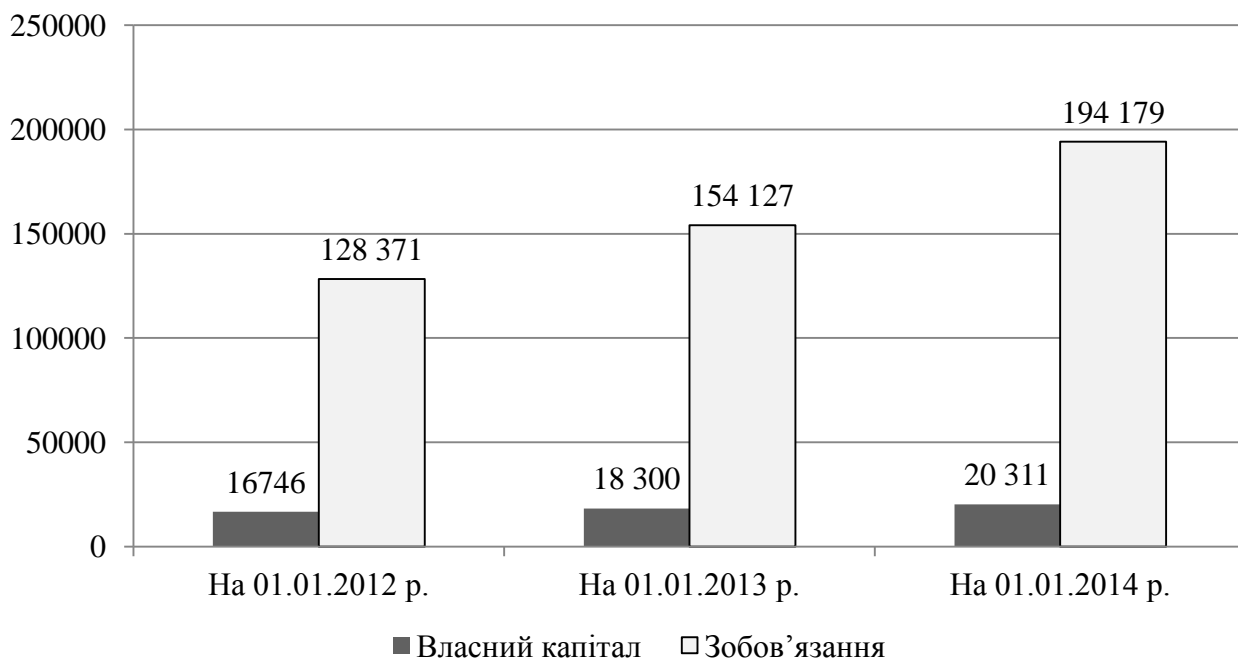

Рисунок 2.1 – Динаміка обсягів пасивів банку за період з 01.01.2012 по 01.01.2014 рр., млн.грн.

Проаналізуємо обсяги власного капіталу та його структуру. Зобразимо загальні обсяги та структуру власного капіталу банку за період аналізу в таблиці 2.2.

Найбільшу частку у структурі власного капіталу займає статутний капітал банку (близько 80%), потім – нерозподілений прибуток (близько 10%) і резерви та інші фонди банку (близько 7%). Отже, основною статтею, яка прямо впливає на обсяги власного капіталу є статутний капітал банку.

Статутний капітал банку за аналізований період зростає. За 2011 рік темп росту статутного капіталу склав 152 %, тобто в 2011 році власний капітал банку зріс на 52 %, а в 2012 році темп росту склав 109 %. Це є досить вагоме зростання, що стало причиною і вагомим зростанням власного капіталу банку.

Зростання статутного капіталу банку можна розцінювати як позитивний момент для банку, адже це свідчить про те, що акціонери зацікавлені в розвитку банку, у розширенні його діяльності в майбутньому.

Таблиця 2.2 – Структура власного капіталу банку за період з 01.01.2012 по 01.01.2014 рр.

Пасиви	На 01.01.2012 р.		На 01.01.2013 р.		На 01.01.2014 р.	
	сума, млн. грн.	питома вага, %.	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %
Статутний капітал	13545	80,88	14897	81,40	16 352	80,51
Резерви, інші фонди банку	1177	7,03	1250	6,83	1 326	6,53
Резерви переоцінки	432	2,58	561	3,07	687	3,38
Нерозподілений прибуток	1425	8,51	1571	8,59	1 926	9,48
Усього власного капіталу	16746	100,00	18300	100,00	20 311	100,00

Банк протягом усього аналізованого періоду отримувал прибуток. Розмір прибутку в 2011 році склав 1 425 млн. грн., у 2012 році - 1 571 млн. грн.. Резерви та інші фонди банку що входять до складу власного капіталу займають у 2011 році близько 7,03%, у 2012 р. – 6,83%, а в 2013 р. – 6,53%. Хоча в абсолютному розмірі дана стаття кожного року збільшується. Основною причиною зменшення частки резервів та інших фондів банку є більші темпи зростання інших статей власного капіталу, таких як статутний капітал та прибуток звітного року [58].

Наступним кроком буде аналіз зобов'язань банку. З попередніх даних бачимо, що обсяг зобов'язань протягом аналізованого періоду збільшувався. За період аналізу обсяг зобов'язань зріс на 65 807 741 тис. грн. (51,26%). Проаналізувавши структуру зобов'язань бачимо, що найбільшу частку в структурі займають кошти клієнтів – близько 70%, кошти банків – 4,58%.

На рисунку 2.2 зображена динаміка зобов'язань та основних структурних складових зобов'язань банку.

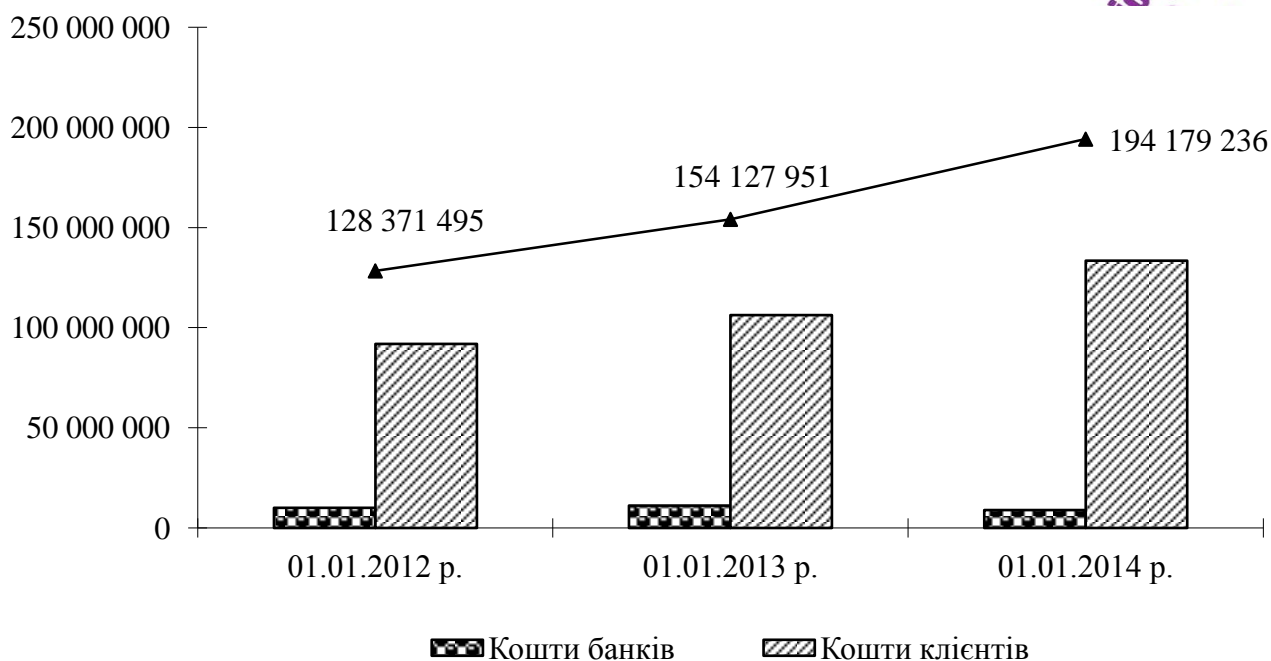

Рисунок 2.2 – Динаміка основних структурних складових зобов'язань та всього зобов'язань ПАТ «Банк» за період з 01.01.2012 р. по 01.01.2014 р., тис. грн.

Станом на 01.01.2013 році частка коштів клієнтів зросла на 14 500 445 тис. грн. (або на 10,82 %) порівняно з станом на 01.01.2012 роком. За аналізований період даний показник зріс на 41 709 347 тис. грн. (або на 45,41 %). Це можна характеризувати як позитивний момент у діяльності банківської установи, адже завдяки цьому розширюється ресурсна база банку. Негативним моментом у діяльності банку є зменшення коштів банків на 1207657 тис. грн. (або на 1,95%) за період аналізу, що дало можливість розширити ресурсну базу банку. Щодо загальної кількості зобов'язань банку, то дана стаття збільшилася за рахунок емісії боргових цінних паперів в 2012 році. Частка боргових цінних паперів зросла в 11 разів порівняно з минулими роками. Емісія боргових цінних паперів використовувалась як інструмент залучення ресурсів.

Наступним кроком розглянемо активи банку. За аналізований період активи банку зросли на 101 053 635 тис. грн. (або на 89,08 %). На рисунку 2.3 зображено динаміку активів та основних структурних елементів за період, що аналізується.

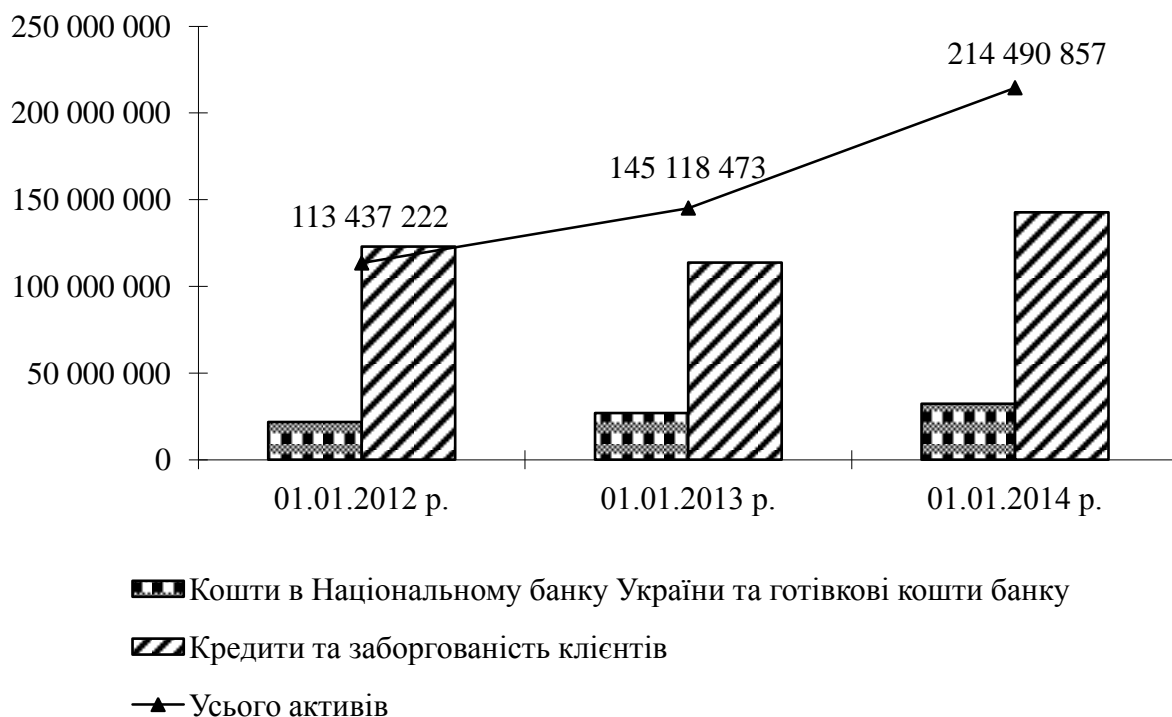

Рисунок 2.3 – Динаміка основних структурних складових та всього активів ПАТ «Банк» за період з 01.01.2012 р. по 01.01.2014 р., тис. грн.

Найбільшу частку в структурі станом на 01.01.2014 р. займають кредити та заборгованість клієнтів – 66,46%, грошові кошти та їх еквіваленти - 15%, інші фінансові активи – 13%. В результаті діяльності банку протягом 2012 року активи банку зросли на 31 681 251 тис. грн. (або на 27,93 %) в той час як основна, найбільш вагомша стаття активів «Кредити та заборгованість клієнтів» зменшилася на 9 196 515 тис. грн.(або на 8%). Ріст загального обсягу активів банку протягом 2012 року був спричинений ростом інших вагомих статей активів – грошових коштів та їх еквівалентів та інші фінансові активи. Грошові кошти та їх еквіваленти за аналізований період зросли на 47,71% і станом на 01.01.2014 р. складають 32 157 251 тис. грн. [58].

На ріст сукупних активів банку також вплинула й така стаття, як «Інші фінансові активи». За період аналіз сума інших фінансових активів банку зросла на 60,67 %. Отже, як бачимо, ріст сукупних активів був спричинений більшими темпами росту грошових коштів та їх еквівалентів та інших фінансових активів порівняно з темпом росту кредитів та заборгованості клієнтів. Також позитивним моментом у діяльності банку можна віднести диверсифікацію кредитного портфеля. Таким чином банк знижує свої ризики. Найбільшими споживачами кредитів банку є сфери торгівлі, виробництво та кредити фізичним особам [51].

Ефективна діяльність банку полягає в отриманні чистого прибутку за певного рівня ризику. Основними складовими, що впливають на прибуток, можна вважати доходи та витрати банку, ефективне управління якими дасть можливість збільшувати прибуток банку.

Вивчення доходів та витрат банку, їх структури та динаміки змін показало, що протягом аналізованого періоду банк працював з прибутком, середньорічний обсяг якого склав 1 649 млн. грн. Темп приросту чистого прибутку за період аналізу склав 13,38 %. На рисунку 2.4 зображено динаміку чистого прибутку ПАТ «Банк» банківської системі в цілому.

На відміну від інших учасників банківського ринку, ПАТ «Банк» ефективніше діяв, в результаті чого отримував прибуток протягом всього періоду аналізу.

Проаналізуємо основні складові, що впливають на розмір чистого прибутку банку. Дані складові зображені на рисунку 2.5.

На основі аналізу фінансових результатів були отримано наступну інформацію. Основними складовими, що впливали на чистий прибуток можна вважати процентні доходи та витрати. За аналізований період обидва показники зростають, незважаючи на більший темп приросту процентних витрат (32,52 % – процентні доходи, 56,02 % – процентні витрати) банк у підсумку отримав чистий процентний дохід (8 444 млн. грн. станом на 01.01.2014 р.).

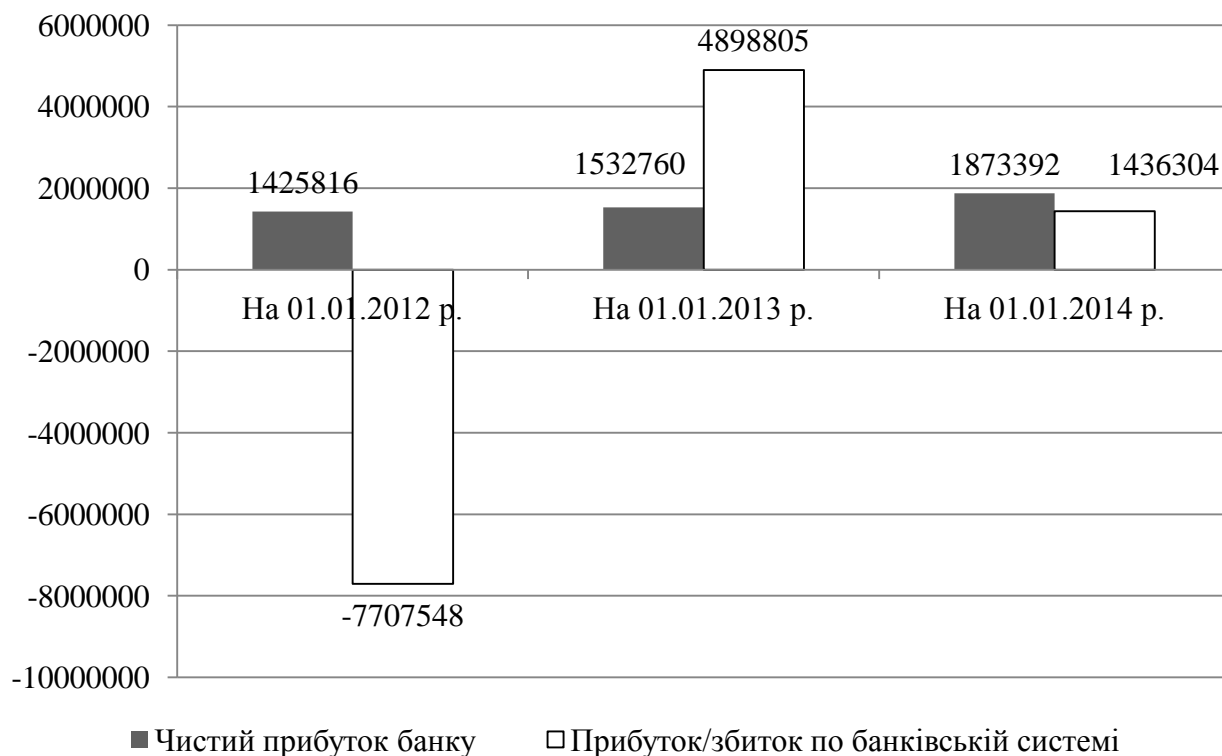

Рисунок 2.4 – Показники чистого прибутку ПАТ «Банк» та банківської системи в цілому за період з 01.01.2012 р. по 01.01.2014 р., тис. грн.

Наступною вагомою складовою є комісійні доходи і витрати. Хоча дана складова в абсолютному показнику і менша за процентні доходи та витрати, але є стабільним та важливим джерелом прибутку. В аналізованому періоді комісійні витрати збільшилися на 4 955млн. грн., а комісійні доходи постійно зростали, внаслідок чого в банку зростав чистий прибуток.

Однією з основних складових витрат банку є адміністративні та інші операційні витрати. Адміністративні витрати протягом аналізованого періоду зросли на 1 587 086 тис. грн. Для покращення результатів своєї діяльності банку потрібно дещо зменшити адміністративні витрати [51].

Отже, на основі отриманих результатів можна зробити висновок, що банку для підвищення прибутковості банку потрібно переглядати дані витрати з метою їх зменшення.

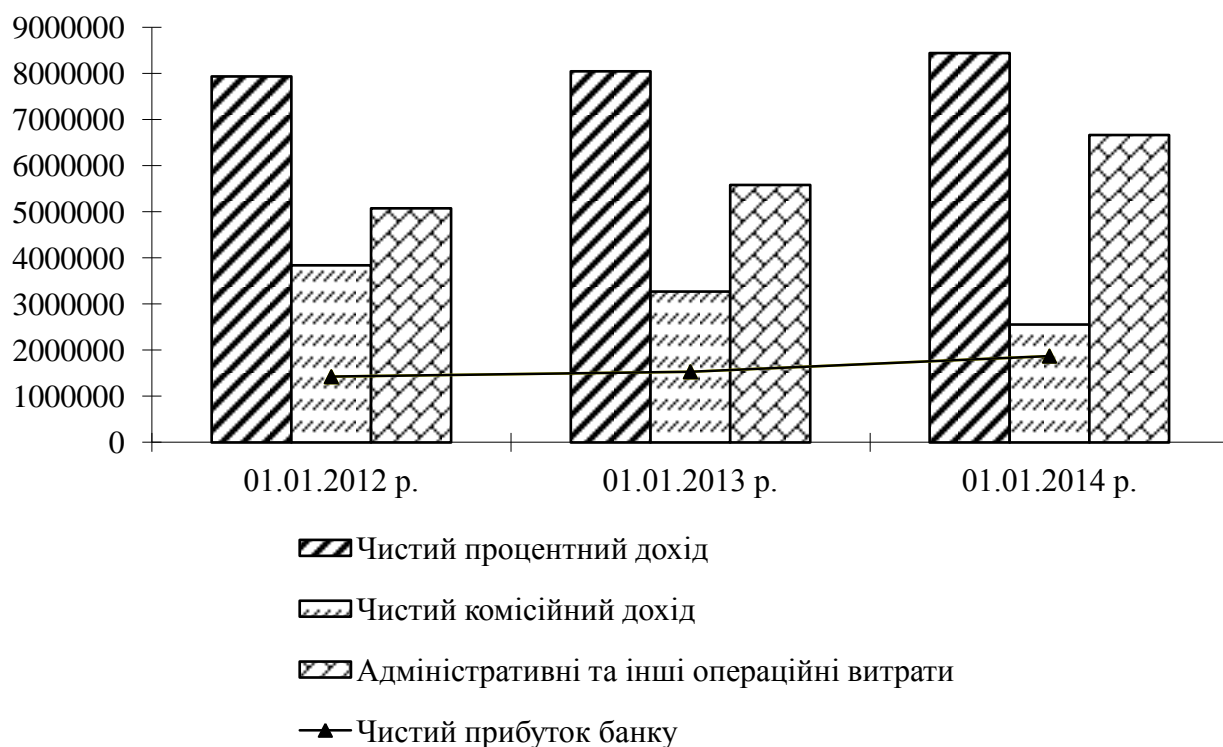

Рисунок 2.5 – Динаміка основних структурних складових прибутку банку за період з 01.01.2012 р. по 01.01.2014 р. тис. грн.

Для оцінки ефективності діяльності ПАТ «Банк» було розглянуто ряд показників.

Одним із показників є коефіцієнт загального рівня рентабельності, який характеризує рівень віддачі витрат банку і оцінює суму прибутку, що припадає на одиницю витрат. Даний показник становить 15,47 % станом на 01.01.2012 р, 13,30 % на 01.01.2013 р. та 12,32 % на 01.01.2014 р. На основні отриманих даних можна зробити висновок, що банк працює ефективно. Однак вищі темпи зростання витрат у порівнянні з темпами зростання прибутку впливають на зменшення даного показника, тому в майбутньому банку потрібно знижувати витрати, що дасть можливість збільшити даний показник.

Коефіцієнт дієздатності за аналізований період зменшується. Станом на 01.01.2014 р. темп зменшення склав 55% у порівнянні до показника станом на 01.01.2012 р.

Прибутковість статутного капіталу за період аналізу майже не змінювалася, спостерігається незначне зростання на 0,93 %. Показник

прибутковості балансового капіталу має схожу тенденцію до зростання. Значення прибутковості активів банку за період аналізу дещо знижувалося (зменшилось на 3,15). Рівень ефективності використання активів банку характеризує показник дохідності активів банку, який знаходиться на рівні 0,15, 0,13 та 0,12 станом на 01.01.2012 р., 01.01.2013 р. та 01.01.2014 р. відповідно.

Показник чистої процентної маржі за період аналізу дещо знизився. Його значення становить: 5,47 %, 4,66 % та 5,21 % станом на 01.01.2012 р., 01.01.2013 р. та 01.01.2014 р. відповідно.

Щодо показника рентабельності доходу, то він має стабільне значення за період аналізу і тримається на рівні 6-7 %, що свідчить про нормальний рівень прибутковості діяльності банку.

Фінансова стійкість банку є головною умовою його існування та активної діяльності. Більшість показників фінансової стійкості банку базується на визначенні достатності капіталу для покриття банківських ризиків. До таких показників можна віднести: коефіцієнт надійності, коефіцієнт фінансового важеля, коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів, коефіцієнт мультиплікатора статутного капіталу.

Було проаналізовано дані показники фінансової стійкості банку, що наведені. Що стосується коефіцієнта надійності, то за період з 01.01.2012 р. по 01.01.2014 р. даний показник знизився з 0,13 до 0,10, що свідчить про незначне зменшення фінансової стійкості банку щодо кон'юнктурних змін на ринку. Коефіцієнт фінансового важеля, за період аналізу, збільшився з 7,67 до 9,56. Дане збільшення свідчить про підвищення активності банку щодо залучення вільних ресурсів [51].

Щодо коефіцієнту участі власного капіталу у формуванні активів, то за аналізований період він дещо знизився, а саме на 01.01.2012 р. на 1 грн. активів припадає 0,12 грн. власного капіталу, на 01.01.2013 р. – 0,11 грн., на 01.01.2014 р. – 0,10 грн.. Але даний показник відповідає оптимальному значенню в 10 %, що можна розглядати як позитивну тенденцію і достатність сформованого власного капіталу в активізації та покритті різних ризиків.

Деякі банки для аналізу фінансової стійкості, використовують коефіцієнт мультиплікатора статутного капіталу, який відображає ступінь покриття активів акціонерним капіталом. Аналізуючи даний коефіцієнт за період з 01.01.2012 по 01.01.2014 рр., спостерігається тенденція щодо збільшення даного коефіцієнту. Так за період аналізу коефіцієнт мультиплікатора статутного капіталу збільшився на 2,4 %. Нормативне значення даного показника виконувалось протягом всього періоду аналізу.

Отже, спеціалізація банку полягає в тому, що він – найбільший універсальний міжрегіональний банк України, орієнтований на платіжні операції для населення і юридичних осіб усіх форм власності. Також банком надається весь спектр банківських послуг, як приватним клієнтам, так і корпоративним. ПАТ «Банк» є активним учасником міжбанківського ринку. Він є лідером по впровадженню передових інформаційних технологій в банківському бізнесі.

Проаналізувавши показники діяльності ПАТ «Банк» можна сказати, що досліджуваний банк є лідером на ринку, про що свідчать як його досягнення, так і показники його діяльності.

2.2 Аналіз кредитного портфелю банку

Активні операції банку – діяльність банку, спрямована на розміщення ресурсів з метою отримання доходу. Тому важливою складовою діяльності є аналіз активних операцій банку.

Кредитний портфель – це сукупність кредитів, наданих банком на певну дату з метою одержання доходу у вигляді відсотків. До заборгованості за кредитними операціями що становлять кредитний портфель банку, належать:

– строкові депозити, які розміщені в інших банках, та сумнівна заборгованість за ними;

- кредити, які надані іншим банкам, та сумнівна заборгованість за ними;
- кошти, надані суб'єктами підприємницької діяльності за овердрафтом, за факторинговими операціями, та прострочена заборгованість за факторинговими операціями;
- кошти, надані суб'єктами підприємницької діяльності за операціями репо та ін..

Основними цілями формування кредитного портфелю є:

- високий рівень доходу в поточному періоді;
- високий темп очікуваного доходу в майбутній довгостроковій перспективі;
- мінімізація рівня ризиків кредитного портфелю;
- дотримання необхідної ліквідності кредитного портфелю.

ПАТ «Банк» виділяє такі елементи організації та управління кредитним портфелем:

- вибір основних критеріїв оцінки якості кредитів;
- розробка методів оцінки якості кредиту на основі вибраних критеріїв;
- класифікація кредитів по групах ризику;
- накопичення інформації для визначення процента ризику для кожної групи кредитів;
- визначення абсолютної величини кредитного ризику;
- прийняття рішення по величині резервів під кредитні операції;
- оцінка якості кредитного портфеля на основі фінансових показників;
- визначення проблемних і сумнівних кредитів та прийняття рішення щодо цих кредитів;
- організація та визначення основної методики повернення проблемних кредитів;
- робота ризик-менеджера з повернення кредитів.

Одним з основних завдань банку досягнення рівня максимальної дохідності при існуванні певного рівня ризику. Дохідність кредитного

портфелю перебуває в залежності від його структури, також одним із факторів впливу є відсоткові ставки за кредитними операціями.

Оскільки кредитування є основним джерелом доходу для банку, тому даний процес чітко регламентований. З метою захисту інтересів кредиторів і вкладників банку, кредитування позичальників здійснюється згідно з чинним законодавством України з дотриманням встановлених НБУ економічних нормативів діяльності банків та вимог щодо формування обов'язкових, страхових і резервних фондів.

Розпочнемо аналіз кредитного портфелю банку з розгляду динаміки його обсягу за період станом на 01.01.2012 по 01.01.2014 роки. На рисунку 2.6 зображено динаміку кредитного портфелю.

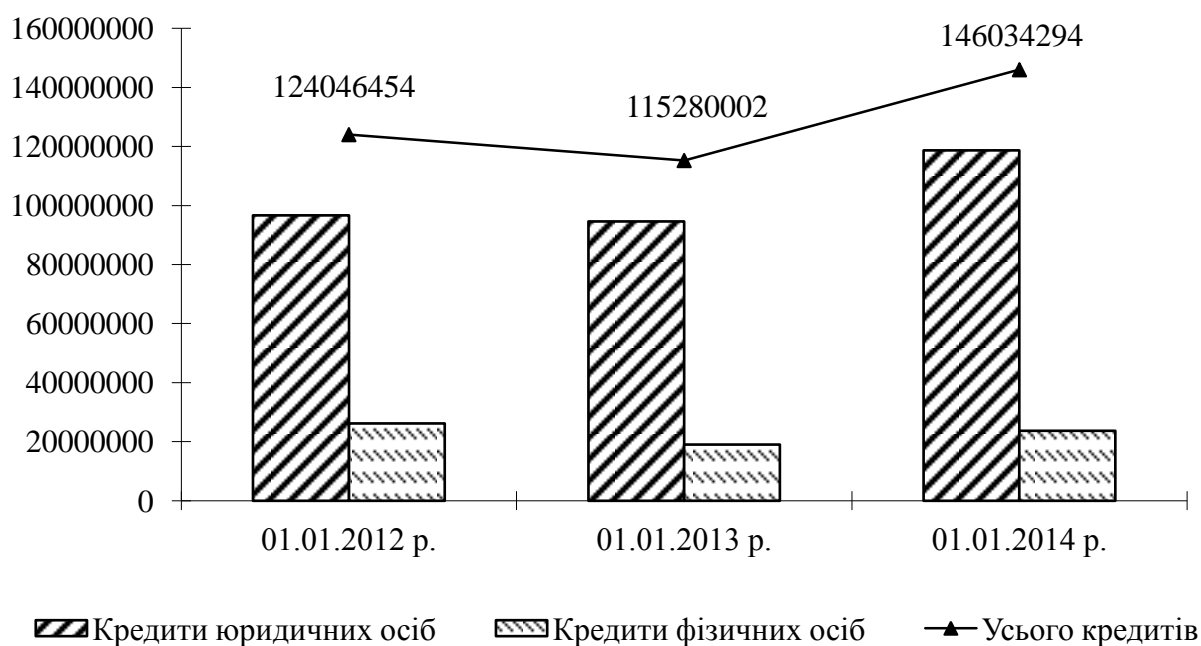

Рисунок 2.6 – Динаміка основних складових кредитного портфелю та кредитного портфелю ПАТ «Банк», в цілому за 2012-2014 рр., тис. грн.

Як бачимо, протягом аналізованого періоду кредитний портфель банку не мав чіткої тенденції. Станом на 01.01.2013 р. темп росту кредитного портфелю банку порівняно з минулим роком склав 92,93%, а станом на 01.01.2014 року порівняно з минулим роком темп росту складає 126,68%. Основною причиною

зменшення загального обсягу кредитів 2012 році можна назвати зменшення обсягу кредитів наданих юридичним особам на 3%, та зменшення кредитів фізичним особам на 28%. Це було пов'язано зі зменшенням кредитоспроможності та платоспроможності осіб у 2012 році порівняно з минулими роками, зменшенням доходів населення у 2012 році порівняно з минулими роками, зростання вимог банків при оцінці кредитоспроможності клієнтів, наявність непогашеної заборгованості [58].

Далі проаналізуємо галузеву диверсифікацію кредитного портфелю банку. В таблиці 2.3 зображено структуру кредитів за галузевою ознакою.

Таблиця 2.3 – Структура кредитного портфелю ПАТ «Банк» за видами економічної діяльності за період станом на 01.01.2012 р. по 01.01.2014 р.

Галузь	На 01.01.2012		На 01.01.2013		На 01.01.2014	
	сума, тис.грн.	питома вага,%	сума, тис.грн.	питома вага,%	сума, тис.грн.	питома вага,%
Державне управління	-	-	-	-	-	-
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	6249661	5,50	7716722	5,94	8634756	5,45
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг	5621097	4,93	4758462	3,66	13315403	8,41
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	63311272	55,69	77356065	59,56	92426037	58,36
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	3386593	2,98	3544445	2,73	4851989	3,06
Фізичні особи	26405333	23,23	27514261	21,19	30266093	19,11
Інші	8716705	7,67	8979213	6,92	8890188	5,61
Усього кредитів та заборгованості клієнтів	123127249	100,00	138960704	100,00	174461569	100,00

Як свідчать дані таблиці 2.3 кредитний портфель ПАТ «Банк» досить диверсифікований. З кожним роком збільшують кредити надані таким галузям як торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Також вагому частку займають кредити фізичним особам, сума яких з кожним роком збільшується. Вкладення коштів банку в торгівлю зумовлюється високою оборотністю цих кредитів. Банк досить раціонально розподіляє кошти для своїх позичальників, що досить позитивно впливає на рівень ризику кредитного портфелю.

Досліджуючи структуру кредитного портфеля банку з точки зору забезпеченості бачимо, що більша частка кредитів є забезпеченими, що є позитивним моментом.

Таблиця 2.4 – Структура кредитного портфеля ПАТ «Банк», залежно від характеру забезпечення за період з 01.01.2012 р. по 01.01.2014 р.

Стаття	На 01.01.2012		На 01.01.2013		На 01.01.2014	
	сума, тис.грн.	питома вага,%	сума, тис.грн.	питома вага,%	сума, тис.грн.	питома вага,%
Незабезпечені кредити	22634992	18,38	28993639	20,86	43920344	25,17
Забезпечені кредити	100492257	81,62	109967065	79,14	130541225	74,83
Усього кредитів та заборгованості клієнтів	123127249	100,00	138960704	100,00	174461569	100,00

У якості забезпечення найчастіше виступає нерухоме майно, майнові права, цінні папери, грошові кошти та інші активи.

Як бачимо з таблиці 2.4 частка забезпечених кредитів за аналізований період зменшувалася. Для того щоб покращити якість кредитного портфелю, банку все ж таки потрібно збільшувати кількість забезпечених кредитів, адже це дуже впливає на рівень ризиковості кредитного портфелю банку.

Розглянемо проблемні кредити банку. Зобразимо структуру погашення наданих кредитів банку за певний проміжок часу.

Проаналізувавши якість кредитного портфелю банку. Найбільшу частку у кредитного портфелю банку займають поточні кредити. Це говорить про досить високу якість кредитного портфелю банку. Частка поточних кредитів становить близько 90%. Темп приросту поточних кредитів за аналізований період складає 39,15%.

Таблиця 2.5 – Структура погашення наданих кредитів банку за період станом на 01.01.2012 по 01.01.2014 рр.

Стаття	На 01.01.2012		На 01.01.2013		На 01.01.2014	
	сума, тис.грн.	питома вага,%	сума, тис.грн.	питома вага,%	сума, тис.грн.	питома вага,%
Поточні кредити	112014447	90,97	124671864	89,72	155869488	89,34
Прострочені кредити	1753393	1,42	2220284	1,60	6031587	3,46
Знецінені кредити	9359392	7,60	12068574	8,68	12560494	7,20
Усього кредитів	123127249	100,00	138960704	100,00	174461569	100,00

Що стосується знецінених кредитів, то їх частка в кредитному портфелю банку станом на 01.01.2014 р. становить 7,20%. Це досить гарний результат. Даний показник протягом 2012 року дещо зріс на 31%. Це ріст був спричинений перш за все ростом самого кредитного портфелю банку, темп приросту якого склав 25 % за аналогічний період.

Прострочені кредити займають близько 1,5% у кредитному портфелі. Це досить гарний результат. Таким чином можна зробити висновок, що якість кредитного портфелю досить висока. Частка проблемних кредитів не велика, що пояснюється досить ефективною кредитною політикою банку. Банк досить ретельно робить перевірку своїх клієнтів, ефективно оцінює їх платоспроможність та кредитоспроможність, що в свою чергу ефективно впливають на результати діяльності банківської установи [58].

Найбільший за активами банк країни – ПАТ «Банк» у липні 2013 року провів реструктуризацію проблемних кредитів фізичних осіб, що

представляють інтереси клієнтів установи в судах. Банк вирішив списувати всі нараховані за період прострочення за кредитами відсотки, пені та штрафи, і при цьому пролонговувати залишок заборгованості під 0,12% річних. Що стосується термінів, то вони є індивідуальними, це може бути і один рік і п'ять років. Але у разі зриву графіка платежів до позичальника застосовуються штрафні санкції, включаючи 1,16% від суми залишку за кожен день прострочення.

Бажання ПАТ «Банк» провести реструктуризацію роздрібних боргів пояснюється прагненням знизити розмір проблемного портфеля і розформувати резерви. За даними ПАТ «Банк», до кінця травня 2013 року в нього було 23,24 млрд. грн. резервів під проблемні кредити. Але крім негативних позик, ще 19% портфеля співробітники банку «віднесли до знецінення в індивідуальному порядку», при цьому зростання кредитування може викликати потребу в додатковому резервуванні. Банківська установа могла б створити резерви на рівні близько 20% кредитного портфеля, до того як показник загальної капіталізації за Базельською угодою впав би до 10%.

Отже, протягом аналізованого періоду кредитний портфель банку не мав чіткої тенденції. Станом на 01.01.2014 року темп росту кредитного портфелю банку порівняно з 01.01.2012 року склав 141%. У 2012 році кредити юридичним особам зменшилися на 3%, а фізичних осіб на 28%. Кредитний портфель банку досить диверсифікований. З кожним роком збільшують кредити надані таким галузям як торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Також вагому частку займають кредити фізичним особам, сума яких з кожним роком збільшується. Досліджуючи структуру кредитного портфеля банку з точки зору забезпеченості бачимо, що більша частка кредитів є забезпеченими, що є позитивним моментом. Проаналізувавши якість кредитного портфелю банку, бачимо, що найбільшу частку кредитного портфелю банку займають поточні кредити, що говорить про досить високу якість кредитного портфелю банку.

2.3 Механізм управління індивідуальним кредитним ризиком в банку

Управління ризиками полягає в моніторингу, контролі рівня та концентрації ризиків, що виникають у банку, в результаті його діяльності. Основні категорії ризику, що властиві банку, – це кредитний ризик, ринковий ризик, географічний ризик, ризик ліквідності, операційний ризик і юридичний ризик. Політика банку дає можливість виявляти та аналізувати всі ризики, встановлювати ліміти і проводити відповідний моніторинг на постійній Банк здійснює управління ризиками, використовуючи принципи безперервності, передбачливості і хеджування.

Кредитний ризик є основний видом фінансових ризиків для банку. Основною причиною появи такого ризику є несвоєчасне виявлення проблемних кредитів в банку та недосконалим контролем у банку.

Що стосується організаційного забезпечення управління кредитним ризиком в банку, то в ПАТ «Банк» його можна розділити на 3 рівні: стратегічний, тактичний та оперативний. Зобразимо дані рівні на рисунку 2.7.

Управління кредитним ризиком банку починається із загальних зборів акціонерів. Вони визначають загальну стратегію та основні напрямки діяльності банку. Спостережна рада здійснює нагляд за обґрунтованість та законністю прийняття рішень. Це так званий стратегічний рівень.

Дозвіл на видачу кредиту ухвалюється на Кредитному Комітеті РП, в тому разі, коли сума кредиту не перевищує встановлений ліміт повноважень керівника РП.

Згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 № 2121-III у ПАТ «Банк», як і в кожному банку створюється постійно діючий структурний підрозділ з питань аналізу та управління ризиками – підрозділ з ризик-менеджменту, що має відповідати за встановлення лімітів щодо окремих операцій, лімітів ризиків контрагентів, країн контрагентів, структури

балансу відповідно до рішень правління (ради директорів) з питань політики щодо ризикованості та прибутковості діяльності банку.

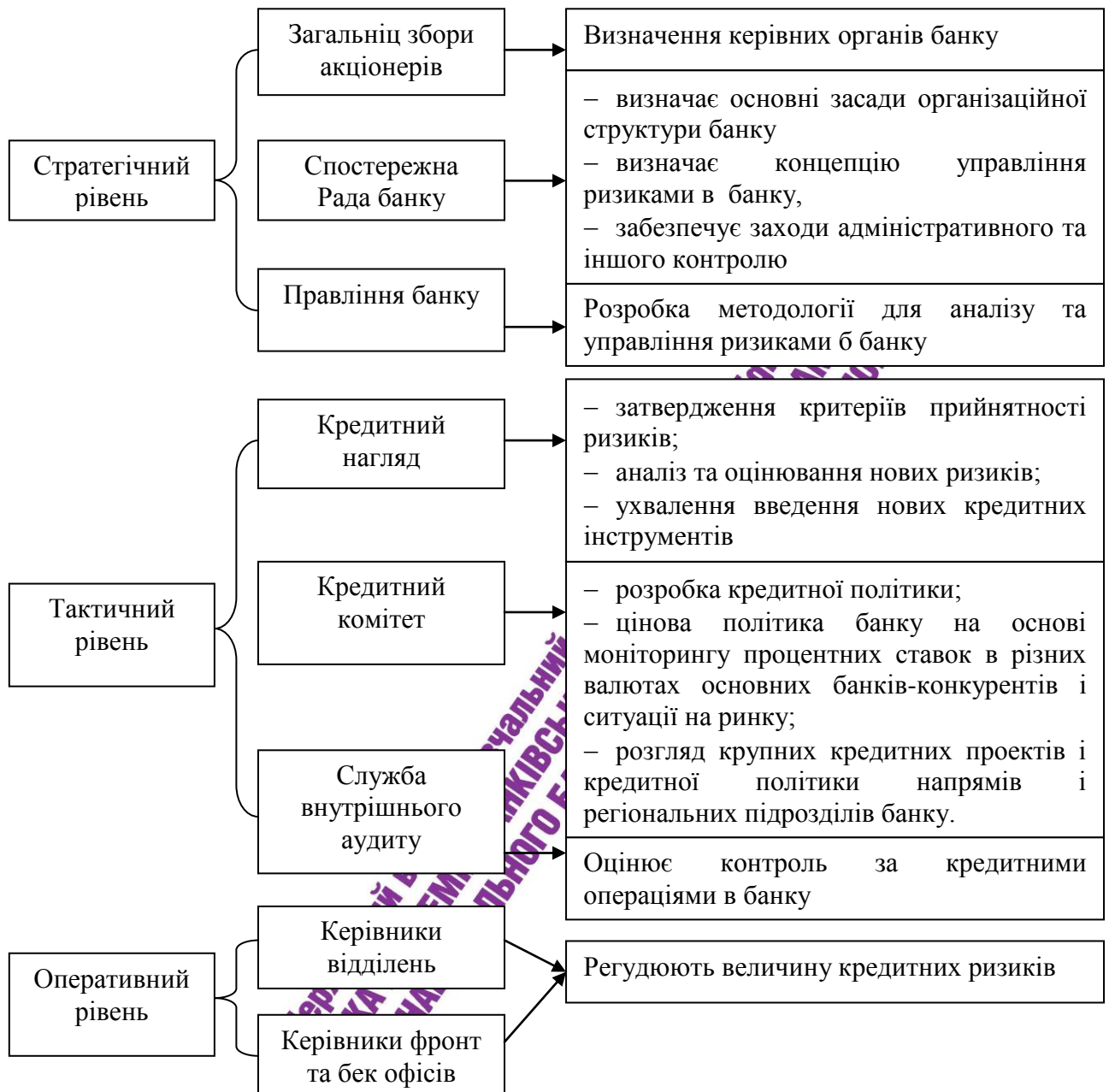

Рисунок 2.7 – Функції відділів ПАТ «Банк» [53]

У своїй роботі підрозділи ризик-менеджменту використовують наступні механізми:

– розрахунки рівня кредитних ризиків в розрізі співробітників, Бізнесів, продуктів, кредитних програм, точок продажу, регіонів;

– скорингові моделі у процесах прийняття рішень, відпрацювання проблемної заборгованості в Напрямі Soft Collection з картковим, споживчим кредитуванням та кредитуванням малого та середнього бізнесу;

– централізоване блокування операцій співробітників і точок продажу на основі перевищення заданого прийняттого рівня ризику;

– централізована передача активів у виробництво Напрямку «Служба безпеки» та Напрямку «Credit Collection», «Soft Collection» залежно від терміну дефолта по операції і продукту;

– оцінка рівня кредитних втрат портфелів роздрібних продуктів на основі метода Roll Rates (визначення ймовірності переходу з одного терміну прострочення в наступний) в розрізі продуктів;

– формування правил і алгоритмів для розпізнавання і превентивного виявлення шахрайських операцій на основі аналізу рядів даних (активність операцій в розрізі точок продажу і співробітників, аналіз піків по авторизації кредитних карт, порівняльний аналіз в розрізі однотипних відділень, аналіз відхилень);

– аналіз можливого шахрайства на основі FPD (першого неплатежу по кредиту);

– аналіз сегментів клієнтської бази, в яких поля даних заповнені невірно, не заповнені, є вірогідність умисного невірного заповнення, а також виявлення додаткових взаємозв'язків, що описують підозрілі операції.

Також для ефективної роботи з ризиками банк створює кредитний комітет та комітет кредитного нагляду. Вони є структурними підрозділами банку, до складу яких входять керівники банку та спеціалісти, які у разі необхідності збираються для вирішення завдань. Це визначаємо як тактичний рівень управління індивідуальним кредитним ризиком банку. Засідання Кредитного комітету проводяться один раз на тиждень.

Управління кредитним ризиком банку складається з:

– оцінка кредитного ризику;

– моніторинг кредитного ризику;

- регулювання кредитного ризику;
- мінімізація ризику.

Розглянемо детальніше ці етапи.

Якісна оцінка кредитоспроможності позичальника є актуальною проблемою для банківської системи України. Значну увагу цьому питанню приділили сучасні вітчизняні ті закордонні економісти.

Метою оцінки індивідуального кредитного ризику є визначення можливого рівня ризику та ідентифікація факторів, що впливають на кредитний ризик банку.

По різному здійснюється оцінка юридичних та фізичних осіб банку в ПАТ «Банк». Так, при оцінці індивідуального кредитного ризику фізичної особи в банку використовується модель оцінки кредитоспроможності та визначення класу боржника-фізичної особи.

Для того щоб здійснити оцінку кредитоспроможності юридичної особи розраховуються різні коефіцієнти. При аналізі платоспроможності позичальника ПАТ «Банк» розраховує та аналізує такі показники як коефіцієнти поточної, миттєвої та загальної ліквідності. Далі для прийняття рішення про надання кредиту Приватбанком аналізуються показники фінансової стійкості. Дані показники відображають структуру капіталу підприємства, часту власних та запозичених ресурсів підприємства, дають змогу з'ясувати а також спроможність підприємства розраховуватися за своїми зобов'язаннями залежність підприємства від інших джерел надання коштів. Також банком розраховуються показники рентабельності. Далі ці показники банк використовує для розрахунку інтегрального показника багатofакторної моделі (формула 4.1).

Кредит надається банком на підставі кредитної угоди, що укладається між банком і позичальником. В даній кредитній угоді встановлюються плат за користування кредитом, порядок його погашення та термін користування. Якщо виникають певні зміни у кредитній угоді оформлюється додаткова угода

Оцінку фінансового стану фізичної особи ПАТ «Банк» проводить на основі кількісних та якісних показників.

До кількісних показників відносяться:

- сукупний чистий дохід (щомісячні сукупні доходи, зменшені на сукупні витрати та зобов'язання, у тому числі перед іншими банками);
- накопичення на рахунках у банку (інформація надається за бажанням боржника - фізичної особи);
- коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника – фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом (зокрема співвідношення сукупних доходів і витрат/зобов'язань боржника - фізичної особи; співвідношення обсягу боргу за кредитом до вартості об'єкта кредитування/застави; співвідношення щомісячних витрат боржника на обслуговування боргу до обсягу його щомісячних доходів тощо).

До якісних показників відносяться:

- загальний матеріальний стан клієнта (наявність у власності майна, крім майна, переданого в заставу);
- соціальна стабільність клієнта (тобто наявність постійної роботи, ділова репутація, сімейний стан тощо);
- вік клієнта [57].

На основі наведених характеристик соціального та фінансового стану клієнта, а також оцінки фінансового стану, Приватбанк робить висновок, про те, який фінансовий стан має позичальник для того щоб розраховуватися за власним зобов'язаннями перед банком.

Далі ПАТ «Банк» проводить розрахунок суми боргу, яку повинен сплатити клієнт за час дії кредитної угоди установі банку (основний борг + відсотки за користування кредитом).

Якщо сума, що сплачується позичальником буде недостатньою для покриття визначеної щомісячної суми кредиту і нарахованих відсотків, першочергово погашаються відсотки за кредитом, а сума що залишилась буде направлятися на погашення основного боргу.

Після оцінки кредитоспроможності позичальника ПАТ «Банк» обирає стратегію управління кредитним ризиком. Дана стратегія може бути трьох варіантів: уникнення ризику, прийняття ризику або ж використання інструментів мінімізації ризику. Найчастіше ПАТ «Банк» обирає інструменти мінімізації кредитного ризику.

Моніторинг ризику проводиться в першу чергу на підставі результатів щоквартального або щомісячного контролю позичальника кредитним підрозділом, який здійснює:

- щоквартальний моніторинг фінансового стану позичальника згідно з внутрішніми документами банку (визначення рейтингу фінансового стану, контроль ліміту кредитування);

- перевірку фактичної наявності та стану застави;

- моніторинг обслуговування боргу або супроводу кредиту (виконання позичальником своїх зобов'язань перед банком, у тому числі своєчасності і повноти погашення заборгованості за основним боргом та нарахованими відсотками, дотримання вимог щодо підтримання кредитових оборотів і інших умов кредитного договору);

- контроль фактичного цільового використання кредиту і його відповідність умовам договору;

- моніторинг справедливої вартості забезпечення;

- моніторинг правового статусу позичальника та повноважень його органів управління або представників;

- моніторинг кредитної історії позичальника, в тому числі в бюро кредитних історій;

- моніторинг кредитних угод в рамках здійснення заходів з метою протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму відповідно до положень діючого законодавства України;

- інші функції, передбачені внутрішніми документами банку [53].

Кредитний підрозділ в ході здійснення моніторингу актуалізує інформацію про позичальника, складає власний висновок за результатами моніторингу, як правило, з урахуванням інформації служби економічної безпеки (СЕБ) і юридичного департаменту (ЮД), і надає інформацію ризик-менеджеру.

До методів мінімізації витрат при реалізації ризику можна віднести лімітування, та прийняття застави.

Що стосується лімітування, ПАТ «Банк» встановлює такі нормативи регулювання індивідуального кредитного ризику позичальника:

- Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) – нормативне значення не більше 25%;
- Норматив великих кредитних ризиків (Н8) – нормативне значення не більше 8-кратного розміру капіталу;
- Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9) – нормативне значення не більше 5%

Предметом застави може бути:

- майно, яке відповідно до законодавства України може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення;
- товарно-матеріальні цінності (сировина, матеріали, напівфабрикати, товари та готова продукція, валютні цінності, дорогоцінні метали, ювелірні вироби, предмети мистецтва та антикваріат, крім національних культурних та історичних цінностей);
- цінні папери, в тому числі векселі;
- депозити;
- нерухоме майно;
- майнові права [57].

Також для управління кредитним ризиком ПАТ «Банк» використовує резервування. В документації ПАТ «Банк» зазначено, що сума резерву за кредитом на індивідуальній основі - це сума перевищення балансової вартості кредиту (без урахування суми раніше сформованого резерву) над теперішньою

вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за цим кредитом. Розмір резерву за кредитами овердрафт та кредитними лініями, визначається як перевищення балансової вартості кредиту (не враховуючи раніше сформований резерв) над сумою боргу за кредитом на дату розрахунку резерву, зваженого на показник безризиковості активу, і вартості забезпечення, зваженої на відповідний коефіцієнт ліквідності забезпечення. Для того, щоб розрахувати резерву за кредитом, який надається нерезиденту, ПАТ «Банк» враховує ризик країни місцезнаходження нерезидента. Даний ризик визначається на основі про належність країни до відповідної групи ризику, яка ґрунтується на рейтингах країн, що встановлюється установлених світовими рейтинговими агенціями.

Якщо рейтинг країни не підтверджений агентством, банк класифікує такий кредит не вище III категорії якості.

Порядок визначення показника ризику активу ПАТ «Банк» встановлює самостійно, але з урахуванням кредитної історії позичальника, а також іншої інформації, що забезпечує об'єктивну оцінку подій та обставин, які можуть впливати на розрахунок позичальника з банком за зобов'язаннями (погашення боргу боржником із перевищенням строків, невиконанням договірних умов).

Отже, управління кредитним ризиком в банку розпочинається із загальних зборів акціонерів. Спостережна Рада, кредитний комітет та підрозділи з ризик-менеджменту також приймають участь в управлінні кредитним ризиком банку.

Управління кредитним ризиком в банку має такі етапи:

- оцінка кредитного ризику;
- моніторинг кредитного ризику;
- регулювання кредитного ризику;
- мінімізація ризику.

Для того щоб оцінити рівень кредитного ризику банк робить оцінку кредитоспроможності фізичних та юридичних осіб. Моніторинг ризику проводиться в першу чергу на підставі результатів щоквартального або щомісячного контролю позичальника кредитним підрозділом. Для того щоб

врегулювати та мінімізувати кредитний ризик банк використовує ліміти, заставу. Також розглянули такий інструмент управління кредитним ризиком як резервування. Порядок визначення показника ризику банк визначає на основі кредитної історії позичальника, а при наданні кредиту особі-нерезиденту значна увага приділяється ризику країни, в якій особа знаходиться.

Однак, потрібно зауважити, що механізм управління індивідуальним кредитним ризиком в ПАТ «Банк» потребує певного удосконалення. В першу чергу, у зв'язку з тим, що структурні підрозділи (філії та відділення) самостійно не здійснюють оцінки кредитоспроможності позичальника.

Висновки до розділу 2

В результаті написання розділу, було визначено, що ПАТ «Банк» – найбільший універсальний міжрегіональний банк України, орієнтований на платіжні операції для населення і юридичних осіб усіх форм власності. Банком надається весь спектр банківських послуг як приватним клієнтам, так і корпоративним. Банк є активним учасником міжбанківського ринку. Банк є лідером по впровадженню передових інформаційних технологій в банківському бізнесі.

Проаналізувавши показники діяльності ПАТ «Банк» можна сказати, що досліджуваний банк є лідером на ринку, про що свідчать не тільки його досягнення, а й показники його діяльності.

Протягом аналізованого періоду кредитний портфель банку не мав чіткої тенденції. Станом на 01.01.2014 р. темп росту кредитного портфелю банку порівняно з 01.01.2012 р. склав 141%. У 2012 році кредити юридичним особам зменшилися на 3%, а фізичних осіб на 28%. Кредитний портфель банку досить диверсифікований. З кожним роком збільшують кредити надані таким галузям як торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого

вжитку. Також вагому частку займають кредити фізичним особам, сума яких з кожним роком збільшується. Досліджуючи структуру кредитного портфеля банку з точки зору забезпеченості бачимо, що більша частка кредитів є забезпеченими, що є позитивним моментом. Проаналізувавши якість кредитного портфелю банку. Найбільшу частку у кредитного портфелю банку займають поточні кредити. Це говорить про досить високу якість кредитного портфелю банку.

Управління кредитним ризиком в банку розпочинається із загальних зборів акціонерів. Спостережна Рада, кредитний комітет та підрозділи з ризик-менеджменту також приймають участь в управлінні кредитним ризиком банку.

Управління кредитним ризиком в банку має такі етапи:

- 1) оцінка кредитного ризику;
- 2) моніторинг кредитного ризику;
- 3) регулювання кредитного ризику;
- 4) мінімізація ризику.

Для того щоб оцінити рівень кредитного ризику банк робить оцінку кредитоспроможності фізичних та юридичних осіб. Моніторинг ризику проводиться в першу чергу на підставі результатів щоквартального або щомісячного контролю позичальника кредитним підрозділом. Для того щоб врегулювати та мінімізувати кредитний ризик банк використовує ліміти, заставу.

Однак, потрібно зауважити, що механізм управління індивідуальним кредитним ризиком в ПАТ «Банк» потребує часткового удосконалення. Оскільки весь моніторинг ризиків та прийняття рішення щодо видачі кредиту відбувається в Кредитному Центрі ПАТ «Банк».

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В БАНКУ

3.1 Удосконалення методики скорингу для оцінки кредитоспроможності позичальників ПАТ «Банк»

Для того щоб робота на ринку кредитування приносила користь потрібна ефективна система оцінки ризиків, яка дає можливість відстежити ненадійних клієнтів і не відмовляти при цьому надійним клієнтам банку. Саме така система має забезпечувати рівень ризиковості кредитних операцій на нормальному рівні. Скорингова система розроблена для вирішення даного завдання.

Для банків скоринг – це метод оцінки ризиків та управління ними на основі прогнозу, з якою ймовірністю конкретний позичальник може прострочити платежі по кредиту. Іншими словами, це статистичний метод оцінки кредитоспроможності позичальника.

Як правило, модель роботи з позичальником ґрунтується на концепції швидкої видачі кредиту та зберігання великої бази клієнтів, при цьому, при подібному підході запобігти значні втрати за не якісними кредитами вкрай важко.

Кредитний скоринг визначається як оцінка рівня кредитного ризику, вироблена в результаті обробки різних даних кредитної історії, прямо або побічно впливають на рівень платіжної дисципліни.

Кредитний скоринг можна визначити двома завданнями:

- створення скорингових моделей – моделей оцінки кредитоспроможності;
- побудова скорингової системи прийняття рішень [38].

Саме ці два напрямки прийнято розглядати як основні в кредитного скорингу. Для кожного з напрямків існують свої інструменти і методологія, за допомогою яких вирішуються ці завдання.

Кредитний скоринг не можна розглядати тільки як процедуру оцінки позичальника перед видачею кредиту. За допомогою кредитного скорингу оптимізується робота з позичальником протягом усього життєвого циклу кредиту.

Застосування кредитного скорингу дають змогу банку:

- збільшення кредитного портфелю за рахунок зменшення кількості відмов за кредитними заявками;
- підвищення точності оцінки позичальника;
- зменшення рівня неповернень заборгованості за кредитами
- прискорення процедури оцінки позичальника;
- створення централізованого накопичення даних про позичальників;
- зниження резервів за кредитними операціями;
- якісна оцінка динаміки змін кредитного рахунку індивідуального позичальника і кредитного портфеля в цілому.

Також варто розглянути основні функціональні можливості кредитного скорингу, що робить її досить ефективною. Дані вимоги наведені у формі рисунку 3.1.

Сутність скорингу полягає у виділенні тих характеристик, які найбільш тісно пов'язані з ненадійністю або, навпаки, з надійністю клієнта. Банк не знає, чи поверне даний позичальник кредит, але проаналізувавши історію позичальників банк знає, що в минулому люди цього віку, цієї ж професії, з таким же рівнем освіти і з таким же числом утриманців кредит не повертали. Тому банк досить ретельно буде приймати рішення щодо видачі кредиту позичальнику.

Скоринг має дискримінаційний характер. Якщо людина близька до групи людей за певною ознакою з поганою кредитною історією, то йому кредит не дадуть. Тому навіть при дуже високій мірі використання автоматизованих систем скорингу суб'єктивне втручання робиться в тому випадку, якщо кредитний інспектор має інформацію, яка доказує, що людина, класифікований як ненадійний, насправді «хороший», і навпаки.

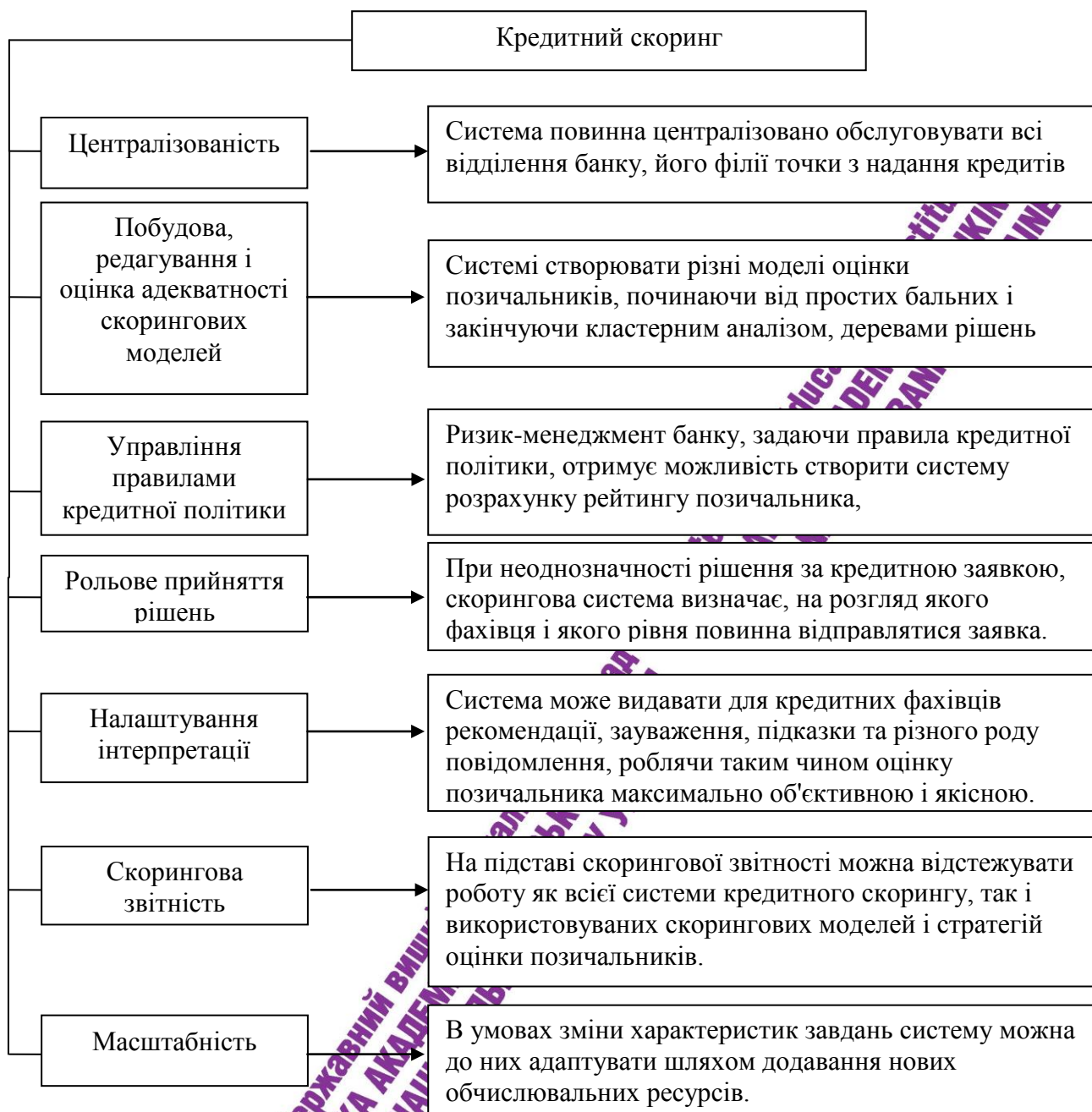

Рисунок 3.1 – Функціональні можливості кредитного скорингу [38]

Банк має багато різної інформації про своїх клієнтів, і банку потрібно вирішити, який клієнт для нього несе більший ризик. Для того, щоб банк порівнював клієнтів на основі формалізованих критеріїв, безпосередньо пов'язаних з ймовірністю дефолту, необхідно побудувати математичну модель, яка дозволить оцінити, яка інформація є суттєвою, а якою можна знехтувати.

Для побудови моделі виробляється вибірка клієнтів кредитної організації, про які вже відомо, хорошими позичальниками вони себе зарекомендували чи

ні, іноді така вибірка називається «навчальною». Вибірка підрозділяється на дві групи: «хороші» і «погані» ризики.

Таким чином, скоринг являє собою класифікаційну задачу, де виходячи з наявної інформації необхідно одержати функцію, найбільш точно розділяє вибірку клієнтів на «поганих» і «хороших».

Але попередньо необхідно перетворити наявну інформацію у форму, що піддається аналізу. Існує два основних підходи, які придатні для роботи як з кількісними, так і з якісними характеристиками:

По-перше, перетворити кожен ознаку в окрему двійкову змінну. Цей підхід незручний в тому плані, що призводить до великої кількості змінних, хоча він не нав'язує жодних додаткових відносин між залежною і незалежними змінними.

По-друге, перетворити кожен характеристику в змінну, яка буде приймати значення, відповідні відношенню числа «поганих» клієнтів з даними ознакою до «хороших» клієнтів з цим же ознакою. Більш ускладнений варіант - взяти логарифм цього відношення. Таким чином, кожна ознака отримує числову величину, відповідну рівню його «ризикованості».

Методи власне класифікації досить різноманітні і включають в себе:

- статистичні методи, засновані на дискримінантному аналізі (лінійна регресія, логістична регресія);
- різні варіанти лінійного програмування;
- дерево класифікації або рекурсивно-партиційний алгоритм (РПА);
- нейронні мережі;
- генетичний алгоритм;
- метод найближчих сусідів.

Найбільш поширеними є регресійні методи, насамперед лінійна багатofакторна регресія (формула 3.1):

$$p = w_0 + w_1x_1 + w_2x_2 + \dots + w_nx_n, \quad (3.1)$$

де p - ймовірність дефолту,

w - вагові коефіцієнти,
x - характеристики клієнта.

Але в даній моделі є певні недоліки. Основний недолік даної моделі полягає в тому, що в лівій частині рівняння знаходиться імовірність, яка приймає значення від 0 до 1, а змінні в правій частині можуть приймати будь-які значення.

Логістична регресія дозволяє подолати цей недолік (формула 3.2):

$$\log(p / (1-p)) = w_0 + w_1x_1 + w_2x_2 + \dots + w_nx_n. \quad (3.2)$$

Для того щоб отримати вагові коефіцієнти в логістичній регресії необхідні більш складні розрахунки, а значить і більш потужне і удосконалене програмне забезпечення. Але на сучасному рівні розвитку комп'ютерної техніки це не є проблемою, і в даний час логістична регресія є лідером скорингових систем [38].

Основна перевага логістичної регресії у тому, що поділити клієнтів як на дві групи (0 - поганий, 1 - хороший), так і на кілька груп (1, 2, 3, 4 групи ризику).

В моделі не повинно бути сильно корельованих незалежних змінних, адже всі регресійні методи чутливі до кореляції між характеристиками.

Лінійне програмування також призводить до лінійної скорингової моделі. Провести абсолютно точну класифікацію на поганих і хороших клієнтів неможливо, але потрібно звести помилку до мінімуму. Завдання полягає в пошуку вагових коефіцієнтів, для яких помилка і буде мінімальною.

Дерево класифікації і нейронні мережі - це системи, що поділяють клієнтів на групи. У середині груп рівень ризику однаковий і максимально відрізняється від рівня ризику в інших групах. Нейронні мережі використовуються для визначення кредитоспроможності юридичних осіб, де аналізуються вибірки меншого розміру, ніж у споживчому кредиті. Також

використовуються для виявлення шахрайства з кредитними картками завдяки їх здатності виявляти нестандартні ситуації.

Генетичний алгоритм схожий на біологічний процес природного відбору. У кредитуванні це виглядає наступним чином: є якийсь набір класифікаційних моделей, які піддаються «мутації», «схрещуються», і в результаті відбирається та модель, яка дає найбільш точну класифікацію.

При використанні методу найближчих сусідів вибирається потрібно обрати одиницю виміру для визначення відстані між клієнтами. Всі клієнти у групі отримують певну просторове положення. Класифікація нових клієнтів базується на тому, яких клієнтів - поганих чи хороших - більше навколо нього.

Посилення конкуренції змушує банки приймати кредитні рішення все швидше. Скорингові системи дозволяють їм швидко і об'єктивно оцінювати позичальників і відсіювати шахраїв.

Фінансові установи нічого не приховують так ретельно, як інформацію про критерії відбору позичальників: дані про те, які параметри враховуються в скоринговій моделі банку. І в цьому немає нічого дивного, оскільки шахрайство зі споживчими кредитами набирає обертів.

У типовій скоринговій моделі від 13 до 25 параметрів: 13 - для споживчого кредитування і 25 параметрів для автокредитування чи іпотеки. Основою для побудови цієї моделі - правильно визначити ознаки і їх вагу в загальній бальній оцінці. Якісна скорингова система повинна враховувати і регіональні особливості позичальника.

Банки використовують три види скорингу:

- апликаційний скоринг;
- поведінковий скоринг;
- колекторський скоринг.

Апликаційний скоринг оцінює здобувачів, поведінковий – оцінює отримувачів кредиту, колекторський – осіб, які не виконують зобов'язання за позикою.

Скорингова система не дає відповіді, чи варто банку видавати позику. Банк повинен сам вибрати мінімальний бал, при якому можна прийняти рішення про видачу кредиту. Хороша скорингова модель відсіває до 90% неплатоспроможних клієнтів, однак при цьому заважає в одержанні кредиту 10% якісних позичальників. Це залежить від готовності прийняття ризиків банком. Введення скорингу дає можливість знизити відсоток неповернень заборгованості та збільшити кількість кредитів. Таким чином, банк може підняти прибутковість свого кредитного портфеля.

Розглянемо процес прийняття кредитного рішення у ПАТ «Банк» (рис. 3.2).

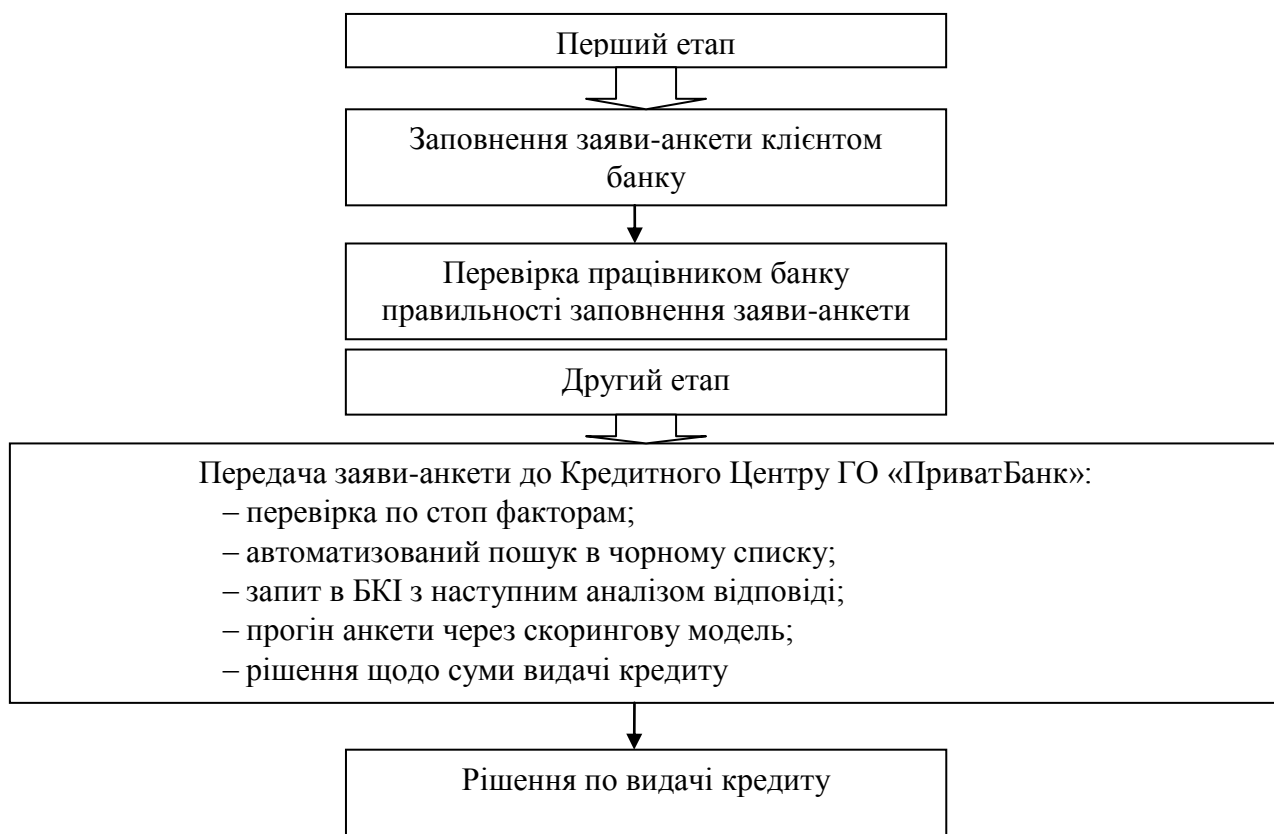

Рисунок 3.2 – Етапи прийняття рішення з видачі кредиту в ПАТ «Банк» [58]

На першому етапі проводиться заповнення заявки на отримання кредиту. Після заповнення даної анкети працівник банку перевіряє коректність заповнення заявки. Дана функція необхідна для попередньої оцінки

електронної заявки на можливість її надходження в систему обробки. Аналізу підлягають всі поля анкети, задіяні в процесі формування рішення. Перевірка включає в себе пошук:

- незаповнених полів;
- полів, що не відповідають шаблону;
- полів, що містять неадекватні дані (наприклад, дата видачі паспорта $\leq$ дата народження).

Після того, як працівник банку перевірів коректність заповнення заявки, він відправляє дану анкету до Кредитного центру ПАТ «Банк» для отримання рішення за даним кредитом. Працівники кредитного центру роблять досить інтенсивну перевірку даного позичальника. Основними функціями працівників Кредитного центру є такі:

- перевірка по стоп факторам;
- автоматизований пошук в чорному списку;
- прогін анкети через скорингову модель;
- запит в БКІ з наступним аналізом відповіді;
- рішення щодо суми видачі кредиту.

Що стосується перевірки по стоп-факторам, даний модуль реалізує перевірку за мінімальним вимогам, що пред'являються банком до своїх клієнтів. Проводиться аналіз даних, заявлених в електронній анкеті. Прикладами таких правил можуть бути обмеження:

- за віком;
- за розрахунком платоспроможності і т. д.

Після перевірки формується список невідповідностей, виявлених у ході перевірки на підставі тих правил, які були зареєстровані в системі як «стоп-факторів» за відповідним кредитного продукту.

Пошук заявника в «чорних» списках потребує найбільше часу при «ручному» аналізі анкети фахівцями Кредитного центру. Автоматизація цього процесу прискорює процедуру перевірки позичальника. Але, будь-який варіант

обробки анкети у Кредитному центрі збільшує час для прийняття рішення даним центром щодо доцільності видання кредиту позичальнику.

Далі для оцінки ризику працівники Кредитного центру аналізують дану анкету через скорингову модель. Даний модуль призначений для оцінки кредитного ризику, пов'язаного з конкретним потенційним позичальником, в рамках вирішення завдання аплікаційного скорингу.

Наступним етапом є перевірка кредитної історії позичальника.

Аналіз кредитної історії позичальника вважається одним з найбільш ефективних засобів оцінки його кредитоспроможності. Підтримувана більшістю бюро кредитних історій (БКІ), можливість передачі кредитних історій в структурованому форматі дозволяє автоматизувати процедуру їх перевірки і включити її в якості одного з етапів обробки заявки кредитно-скоринговою системою. Це призводить до наступних результатів:

- економія часу, раніше що витрачається оператором на введення параметрів запиту в web-форму БКІ;
- прискорення процедури перевірки кредитних історій;
- стандартизація правил перевірки;
- можливість подальшого зберігання придбаних кредитних історій в структурованому вигляді.

Після всіх проведених перевірок та на основі анкетних даних Кредитний центр приймає рішення щодо видачі кредити та суми цього кредиту. Кредитний центр може погодити всю суму яку просить клієнт, або ж може прийняти рішення про видачу неповної суми. На це рішення впливає багато факторів. Після цього Кредитний центр відправляє рішення по видачі кредиту до банку.

Як бачимо весь моніторинг ризиків та прийняття рішення щодо видачі кредиту відбувається у Кредитному центрі ПАТ «Банк». На наш погляд, дану систему можна вдосконалити. Дане вдосконалення полягає в тому, щоб банк на перших етапах проводив анкетний скоринг позичальника, що полягає в перевірці анкети по стоп-факторам. Банк відсіює ті заявки, що не пройшли перевірку по стоп-факторам, а всі інші анкети позичників, які успішно пройшли

перевірку відправляються до Кредитного центру ПАТ «Банк» для подальшої перевірки. На основі запропонованого вдосконалення зобразимо схему прийняття рішення щодо видачі кредиту. Дана схема наведена на рисунку 3.3.

Рисунок 3.3 – Модернізована схема проведення оцінки позичальника – фізичної особи в ПАТ «Банк» (авторська розробка)

На першому етапі позичальник заповняє анкету, де вказує власні дані. Працівник банку перевіряє правильність заповнення анкети, її коректність, вказує на помилки заповнення полів, адекватність заповнених даних.

Після проведення анкетної перевірки пропонуємо проведення анкетного скорингу у банку. При анкетному скорингу проводиться перевірка за мінімальним вимогам, що пред'являються банком до своїх клієнтів. До таких умов можуть належати:

- вік клієнта;
- заробітна плата та додаткові доходи позичальника;
- наявність заборгованості в інших банках.

Першими етапами заповнення анкети є заповнення полів з прізвищем, ім'ям та по-батькові клієнта. Далі позичальник вказує адресу проживання. Зазначення номеру паспорту є обов'язковим, адже через номер паспорту чи ідентифікаційний код клієнта банк може дізнатися всю інформацію про даного позичальника.

Наступним етапом у заповненні анкети клієнтом є зазначення суми та цільового використання даного кредиту. Для того щоб банк міг проконтролювати цільове призначення даного кредиту, оплата за товар проводиться через банк.

Анкетний скоринг це перевірка позичальника клієнтами за мінімальними вимогами для банку. Найперше, що перевіряє банк при анкетному скорингу - це вік клієнта (повинен бути більшим 18 років). Що стосується максимального віку для позик, то на момент закінчення кредитної угоди позичальнику повинно бути не більше 65 років.

Далі в анкеті вказується заробітна плата клієнта. Мінімальні вимоги до заробітної плати повинні встановлюватися в залежності від суми кредиту – формула (3.3):

$$\text{Заробітна плата} \geq \begin{cases} 1500 \text{ грн.}, & \text{при розмірі кредиту до 10 тис. грн.}; \\ 2500 \text{ грн.}, & \text{при розмірі кредиту від 10 до 50 тис. грн.}; \\ 5000 \text{ грн.}, & \text{при розмірі кредиту більше 50 тис. грн.} \end{cases} \quad (3.3)$$

Якщо заробітна плата при відповідному розмірі кредиту не входить в межі, які запропоновані банком, то банк вправі відсіяти дану заявку клієнта.

Також працівник банку обов'язково повинен перевірити, чи є заборгованість даного клієнту в даному банку. Якщо заборгованість уже є, то банк вправі відсіяти дану заявку. Також якщо є інші рахунки даного клієнта в даному банку, то працівник вправі перевірити оборот коштів на них.

Якщо анкета позичальника проходить анкетний скоринг, то працівник банку надсилає дану анкету до Кредитного центру ПАТ «Банк», де приймається рішення про видачу кредиту та його суми.

Розглянемо приклад попередньої перевірки банком клієнта-позичальника на прикладі анкети.

В першу чергу, банк аналізує вік клієнта – в даному прикладі вік клієнта складає 38, що задовольняє умови банку.

Наступним етапом є аналіз суми кредиту та заробітної плати. В нашому випадку суми кредиту складає 100000 грн., заробітна плата складає 6000 грн. Розрахуємо суму сплати позичальником тіла кредиту та відсотків.

$$\text{Тіло кредиту} = 100000/48 = 2083 \text{ грн.}$$

$$\text{Відсотки за кредитом} = 100000 * 0,21/12 = 1750 \text{ грн.}$$

$$\text{Щомісячні виплати клієнтом становлять} = 2083 + 1750 = 3833 \text{ грн.}$$

Щомісячна заробітна плата позичальника становить 6000 грн. даний рівень заробітної плати задовольняє умови банку. Після цього, банк перевіряє даного кредитора по власній базі боржників.

Якщо позичальник проходить дану перевірку то дана анкета відправляється до Кредитного центру ПАТ «Банк» для більш ретельного перегляду та перевірки позичальника.

Після перевірок даної анкети в Кредитному центрі, даний центр приймає остаточне рішення про видачу кредиту та суму даного кредиту. Це рішення повідомляється банку, і банк вже видає кредит позичальнику.

Тільки після даної перевірки банк може або ж відсіяти позичальника, або ж направити дану анкету до Кредитного центру. В Кредитному центрі

проводиться більш детальна оцінка кредитоспроможності позичальника, застосовується скорингова модель та приймається рішення щодо суми видачі кредиту.

Також пропонуємо доповнити такими запитами:

- одержувані доходи (використовуючи базу даних Пенсійного фонду);
- наявна нерухомість, земельні ділянки, їх площа й місце розташування (використовуючи базу даних Бюро технічної інвентаризації);
- наявність автотранспорту, його вік (база даних ДАІ України);
- залучення даних спеціалізованих кредитних бюро про наявність термінових і погашених кредитів у інших банках. Після чого приймається рішення щодо суми видачі кредиту.

Подібні запити повинні здійснюватися на договірній основі, у режимі реального часу, в максимально короткі терміни.

Впровадження анкетного скорингу дасть певні переваги для банку. По-перше, знімається певне навантаження з Кредитного центру ПАТ «Банк», адже вже певну оцінку своїх клієнтів робитиме банк на місці. По-друге, це певна економія часу при проведенні оцінки кредитоспроможності, адже вже на перших етапах банк відбирає лише ті анкети позичальників, що задовольняють умови ПАТ «Банк». По-третє, потрібно менше часу на прийняття рішення щодо видачі кредиту.

Отже, скоринг – це метод оцінки ризиків та управління ними на основі прогнозу, з якою ймовірність конкретний позичальник може прострочити платежі по кредиту. Банки України використовують скорингові моделі для оцінки кредитоспроможному, але не говорять про основні параметри, які використовуються у скоринговій моделі.

Також були детально розглянуті основні етапи прийняття рішення щодо видачі кредиту в ПАТ «Банк». Як вдосконалення даного процесу запропонували використання банком анкетного скорингу після заповнення анкети позичальником. Дане вдосконалення зробить прийняття рішення щодо видачі кредиту більш економним та ефективним.

Модернізація схеми проведення банком оцінки позичальника – фізичної особи дасть наступні переваги:

- знімається певне навантаження з Кредитного Центру ПАТ «Банк», адже вже певну оцінку своїх клієнтів робитиме банк на місці;
- економія часу при проведенні оцінки кредитоспроможності, адже вже на перших етапах банк відбирає лише ті анкети позичальників, що задовольняють умови ПАТ «Банк»;
- зниження кредитного ризику.

3.2 Удосконалення оцінки ймовірності банкрутства підприємства-позичальника ПАТ «Банк»

Одним із ключових шляхів мінімізації індивідуального кредитного ризику в ПАТ «Банк» є оцінка кредитоспроможності позичальника. Дана оцінка здійснюється лише перед моментом укладанням кредитної угоди. Якщо позичальника виявлено кредитоспроможним, далі здійснюється контроль за виконанням ним умов договору та перевірка стану і вартості наданого забезпечення.

Варто зазначити, що проблема оцінки індивідуального кредитного ризику має істотну практичну значущість. З одного боку, завищення величини ризику є причиною збільшення обсягів резервів, що знижує прибутковість операцій банку. З іншого боку, занижена оцінка величини кредитного ризику знижує фінансову стійкість банку. Подолати вказаний недолік дозволяє максимальне використання в оцінках кредитного ризику статистичних даних щодо ймовірності дефолта (банкрутства) позичальника.

З початку визначимо, що маємо розуміти під поняттям «дефолт». Так, у енциклопедії фінансового ризик-менеджменту поняття «дефолт» визначається як «невиконання контрагентом через нездатність або небажання умов кредитної

угоди або ринкової операції». Провідні світові рейтингові агентства використовують дещо відмінні підходи щодо визначення поняття «дефолта».

Так, Standard & Poor's визначає дефолт як «перший пропущений платіж основної суми боргу або процентних відрахувань», а рейтингове агентство Moody's – як «будь-який пропущений або відстрочений платіж, або реструктуризація боргу, спрямована на зменшення обсягу зобов'язань позичальника або інше спрощення умов первинного договору позики» [52].

Позитивні та негативні аспекти дефолту (банкрутства) зазначені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Позитивні та негативні аспекти дефолту (банкрутства) підприємства [53]

Позитивні аспекти	Негативні аспекти
закриття організації боржника та повернення боргів кредиторам цивілізованим способом через суд;	можливість виникнення ланцюга подальших банкрутств - так званий ефект «доміно»;
початок нового бізнесу;	втрати кредиторами частини свого капіталу
заміна некомпетентних керівників, тимчасових власників організації на професійних керівників, передачі бізнесу в більш надійні руки власників;	погіршення матеріального становища працівників підприємства через тривалу затримку виплат заробітної плати і т.д.;
очищення активів організації, відновлення її фінансової стійкості та реструктуризації з метою виходу на ефективний бізнес;	скорочення робочих місць, виникнення соціальної напруженості і, як результат, - зниження платоспроможності, а отже, і купівельної спроможності населення;
передача бізнесу організації від держави у приватні руки і навпаки	можливість розкрадання майна, у тому числі майна організацій зі значною часткою державного та муніципального майна.

Оцінка ймовірності банкрутства позичальника є таким же важливим процесом під час управління індивідуальним кредитним ризиком, як і аналіз його кредитоспроможності при видачі кредиту. Банки повинні мати такі методики та застосовувати їх до тих позичальників, щодо яких існує ймовірність погіршення фінансового стану в процесі обслуговування кредиту.

Аналіз якості кредитів юридичних осіб в ПАТ «Банк» за період аналізу показав, що стрімкими темпами зросли такі статті як «прострочені але не

знецінені кредити», «знецінені кредити, які оцінені на індивідуальній основі». Так, обсяг прострочених кредитів наданих юридичним особам зріс майже в 3 рази, відповідно обсяг знеціненених кредитів – зріс в 3,5 рази. Причиною цього є збільшення обсягів кредитування та надання (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Дані аналізу якості кредитів наданих юридичним особам в ПАТ «Банк» за період дослідження

Найменування статті	Роки			Абсолютний приріст, тис. грн..		
				в порівнянні з попереднім роком		за період аналізу
	2011	2012	2013	На 2012 р.	На 2013 р.	
Непрострочені та незнецінені кредити	96705796	107633842	130003045	10928 046	22369203	33297249
Прострочені але незнецінені кредити	825468	1071474	2236738	246006	1165264	1411270
Знецінені кредити, які оцінені на індивідуальній основі	1770032	4921317	6294699	3 151 285	1 373 382	4524667

Оскільки ПАТ «Банк» веде агресивну політику в області кредитування і не використовує методики оцінки ймовірності банкрутства підприємства – позичальника не використовуються, вважаємо за доцільне запропонувати методику, яка дозволить одержати найбільш об'єктивні висновки щодо загрози настання банкрутства підприємства - позичальника.

Основними методиками, з яких буде здійснено вибір, це двофакторна математична модель Е.Альтмана, модель Дж. Таффлера, модель Дж. Фулмера. Формули розрахунку та показники, які використовуються.

Методичні підходи прогнозування банкрутства підприємства включають в себе декілька (від двох до дев'яти) ключових показників, що характеризують фінансовий стан позичальника. Як правило, інтегральна оцінка розрахованих показників дозволяє зробити оцінку про ймовірність банкрутства позичальника в найближчі 2 роки [54].

Продемонструємо використання даних моделей на прикладі функціонуючого підприємства «Х», яке отримало кредит в ПАТ «Банк» терміном на 2 роки. Дане підприємство зазнало банкрутства в 2013 році.

Розрахунок ймовірності банкрутства за найбільш простою методикою - двофакторною математичною моделлю наведено у таблиці 3.3.

Висновок за отриманими результатами буде здійснено на основі визначеного результативного показника Z . Якщо одержана величина $Z < 0$ - ймовірність банкрутства більше 50 %, якщо $Z > 0$ - ймовірність банкрутства менше 50 %.

Таблиця 3.3 – Розрахунок ймовірності банкрутства підприємства «Х» на основі двофакторної математичної моделі

Назва показників	Значення по роках			Абсолютний приріст, тис. грн.		
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	в порівнянні з попереднім роком		За період аналізу
				На 2011р.	На 2012 р.	
Всього пасивів, тис. грн	4038	4038	4038	0	0	0
Поточні зобов'язання, тис. грн	1899	3380	2513	1481	-867	614
Поточні активи, тис. грн	1021	1021	1021	0	0	0
Сума позичених коштів, тис.грн	886	1291	995	405	-296	109
Коефіцієнт поточної ліквідності (K1)	0,538	0,302	0,406	-0,236	0,104	-0,131
Частка позичених коштів у пасивах (K2)	0,219	0,320	0,246	0,100	-0,073	0,027
Результативний показник(Z)	-0,952	-0,693	-0,810	0,259	-0,116	0,143

Проаналізувавши отримані дані бачимо, що валюта балансу протягом зазначеного періоду не змінювалася, пасиви підприємства «Х» склали 4038 тис. грн. Сума поточних зобов'язань збільшилася на 614 тис. грн. та на кінець 2012 року склала 2 513 тис. грн..

Обсяг поточних активів також залишився незмінним та склав 1 021 тис. грн. Позикові кошти підприємства в аналізованому періоді зросли на 109 тис. грн.

Провівши розрахунки за моделлю бачимо, що результативний показник (Z) має від'ємне значення протягом всього періоду. Це говорить про високу ймовірність настання банкрутства підприємства – позичальника в найближчі 2 роки. Хоча підприємство має незначну частку позичених коштів в пасивах, при цьому в досліджуваній динаміці 2010-2012 років намітилася негативна тенденція зростання рівня позикових коштів у структурі джерел формування майна підприємства, тобто підприємство «Х» все більше прагне фінансувати свою діяльність за рахунок позикового капіталу, тим самим втрачаючи фінансову стійкість і незалежність від зовнішніх залучень. Коефіцієнт поточної ліквідності має дуже низьке значення. З таблиці 3.3 бачимо, що за 2012 рік поточна ліквідність складає майже 40 %, тобто поточних активів підприємства вистачить для покриття лише 40 % поточних зобов'язань.

Таким чином, оцінка ймовірності настання банкрутства підприємства «Х» з використанням двофакторної моделі підтверджує серйозні проблеми в здатності підприємства стійко розвиватися і функціонувати в майбутньому періоді.

Однак, зробити остаточні висновки, ґрунтуючись на результатах аналізу ймовірності банкрутства однієї з методик неможливо.

Найбільш значимими проблемами, що негативно відбиваються на фінансовому стані підприємства є від'ємне значення чистого оборотного капіталу в структурі активів підприємства, наявність нерозподіленого збитку, що призвело до негативного значення власного капіталу підприємства. Позитивним в діяльності позичальника є збільшення обсягу виручки в досліджуваному періоді на 4 964 тис. грн., та отримання прибутку у 2011 та 2012 роках.

Підтвердити отримані результати чи спростувати їх допоможе наступна модель Таффлера (табл. 3.4). Оцінка результату за даною моделлю

здійснюється наступним чином: якщо отримане значення $Z > 0,3$ відзначається прийнятний фінансовий стан позичальника, якщо ж $Z < 0,2$ - відзначається висока ймовірність банкрутства.

Таблиця 3.4 – Розрахунок ймовірності банкрутства підприємства «Х» на основі моделі Таффлера

Назва показників	Значення по роках			Абсолютний приріст, тис. грн.		
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	в порівнянні з попереднім роком		За період аналізу
				На 2011р.	На 2012 р.	
Всього активів, тис. грн.	4038	4038	4038	0	0	0
Поточні зобов'язання, тис. грн	1899	3380	2513	1481	-867	614
Поточні активи, тис. грн	1021	1021	1021	0	0	0
Всього зобов'язань, тис. грн.	4569	4680	6513	111	1833	1944
Виручка від реалізації, тис. грн.	7378	14138	12342	6760	-1796	4964
Прибуток, тис. грн.	-1246	160	233	1406	73	1479
Рентабельність поточних зобов'язань (K1)	-0,656	0,047	0,093	0,703	0,045	0,749
Рівень покриття поточними активами зобов'язань (K2)	0,223	0,218	0,157	-0,005	-0,061	-0,067
Відношення поточних зобов'язань до активів (K3)	0,470	0,837	0,622	0,367	-0,215	0,152
Оборотність активів (K4)	1,827	3,501	3,056	1,674	-0,445	1,229
Z-рахунок	0,058	0,764	0,671	0,7060	-0,094	0,612

Отримані результати дозволяють зробити висновок про те, що висока ймовірність банкрутства спостерігалася лише у 2010 році. У 2011 та 2012 роках значення Z-рахунку було вищим за 0,3. Позитивними сторонами, які характеризують сприятливі перспективи розвитку підприємства «Х», є зниження обсягу поточних зобов'язань на 867 тис. грн. у 2012 році, але рівень

покриття поточними активами зобов'язань залишається на дуже низькому рівні та з кожним роком зазнає зменшення.

Тому використання даної моделі не дозволяє з упевненістю констатувати гарні перспективи розвитку досліджуваного підприємства, оскільки рівень рентабельності поточних зобов'язань дуже низький, тобто залучаючи все більшу величину зобов'язань (як джерел фінансування поточної фінансово-господарської діяльності), підприємство не тільки не нарощує обсяги прибутку, а й навпаки знижує результативність поточної діяльності, тобто додаткове залучення капіталу не приносить бажаної вигоди.

Застосування даної методики не дає можливості зробити об'єктивні висновки, якими б могли скористуватися працівники банку, адже за попередніми методиками ймовірність банкрутства позичальника була дуже високою. Тому доцільно застосувати наступну методику.

Проведемо діагностику банкрутства об'єкта дослідження, використовуючи багатofакторну модель Фулмера (табл. 3.5).

Якщо отримане значення Z - рахунку буде мати від'ємне значення, то існує висока ймовірність банкрутства підприємства в найближчі 2 роки.

В даній моделі вважаємо доцільним змінити методику розрахунку коефіцієнту загальної ліквідності та замість всієї суми зобов'язань використати лише суму тих зобов'язань, за якими необхідно розрахуватися в найближчі 2 роки.

Адже позичальник планує отримати кредит саме на 2 роки, тому банку необхідно знати чи буде підприємство спроможним вчасно здійснювати погашення кредиту та відсотків за ним.

Таблиця 3.5– Розрахунок ймовірності загрози банкрутства підприємства «Х» на основі моделі Дж. Фулмера

Назва показників	Значення по роках			Абсолютний приріст, тис. грн.		
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	в порівнянні з попереднім роком за період аналізу		
				На 2010 р.	На 2011 р.	На 2012 р.
Всього активів, тис. грн.	4038	4038	4038	0	0	0
Нерозподілений прибуток, тис. грн.	-2267	-2107	-1874	160	233	393
Виручка від реалізації, тис. грн.	7378	14138	12342	6760	-1796	4964
Прибуток, тис. грн.	-1246	160	233	1406	73	1479
Зобов'язання, за якими необхідно розрахуватися в найближчі 3 роки, тис. грн.	3975,03	3744	4884,75	231,03	1140,75	909,72
Довгострокові зобов'язання, тис. грн.	2670	1300	4000	-1370	2700	1330
Короткострокові зобов'язання, тис. грн.	1899	3380	2513	1481	-867	614
Власний капітал, тис. грн.	-531	-371	-138	160	233	393
Оборотний капітал, тис. грн.	-878	-2359	-1492	-1481	867	-614
Відсотки до сплати, тис. грн.	886	1291	995	405	-296	109
Матеріальні активи, тис. грн.	1021	1021	1021	0	0	0
Економічна рентабельність (А)	-0,561	-0,522	-0,464	0,040	0,058	0,097
Оборотність активів (В)	1,827	3,501	3,056	1,674	-0,445	1,229
Відношення прибутку до власного капіталу (С)	2,347	-0,431	-1,688	-2,778	-1,257	-4,035
Рентабельність залученого капіталу (D)	0,273	0,034	0,036	0,307	0,002	0,308
Частка довгострокових зобов'язань у пасивах (E)	0,661	0,322	0,991	-0,339	0,669	0,329
Частка короткострокових зобов'язань у пасивах (F)	0,470	0,837	0,622	0,367	-0,215	0,152
log матеріальні активи (G)	3,009	3,009	3,009	0,000	0,000	0,000
Загальна ліквідність (H)	-0,221	-0,630	-0,305	-0,409	0,325	-0,085
Коефіцієнт співвідношення прибутку та відсотків до відсотків до сплати (I)	-0,406	1,124	1,234	1,530	0,110	1,640
Z-рахунок	-6,871	-4,226	-4,218	2,646	0,008	2,653

З отриманих розрахунків бачимо, що протягом досліджуваного періоду розрахована величина комплексного показника має від'ємне значення. Причинами цього, відповідно до даної моделі, є високий рівень короткострокових зобов'язань у структурі джерел формування майна підприємства, низька рентабельність залученого капіталу та від'ємна економічна рентабельність.

Таким чином, отримані результати за даною моделлю підтверджують раніше зроблений висновок про велику ймовірність банкрутства, а її використання дозволяє провести об'єктивну оцінку загрози втрати фінансової стійкості підприємством – позичальником.

Далі зведемо результати проведеної оцінки ймовірності настання банкрутства підприємства «Х» в таблицю 3.6.

Таблиця 3.6– Порівняльна оцінка результатів діагностики загрози ймовірності настання банкрутства підприємства «Х»

Назва методики	Значення результативного показника (Оцінка ступеня ймовірності настання банкрутства)		
	2010 р.	2011 р.	2012 р.
двофакторна математична модель Е.Альтмана	-0,952 (висока)	-0,693 (висока)	-0,810 (висока)
модель Дж. Таффлера	0,058 (висока)	0,764 (низька)	0,671 (низька)
модель Дж. Фулмера	-6,789 (дуже висока)	-4,1 (дуже висока)	-4,151 (дуже висока)

Аналіз наведених у таблиці 3.6 даних вказує на наявність розрізненних висновків. Але ж оцінка загрози банкрутства підприємства «Х», проведена по більшості методик, дозволяють констатувати, що дане підприємство знаходиться в глибокому кризовому стані, має низький рівень платоспроможності і фінансово нестійке. Ключовою причиною, що впливає на розрізненість висновків про фінансову стійкість та діагностики загрози банкрутства досліджуваного підприємства, служить прив'язка моделей до певного показника.

Основними причинами, що знижують фінансову стійкість досліджуваного підприємства і, відповідно, підвищують ризик настання банкрутства, служать:

– існування нерозподіленого збитку призвело до того, що власний капітал підприємства протягом всього аналізованого періоду має від'ємне

значення. Збільшення обсягу позиченого капіталу на 109 тис. грн. призвело до зростання коефіцієнту відношення власного до позиченого капіталу, що говорить про високий рівень залежності позичальника від зовнішніх кредиторів та про нездатність підприємства фінансувати поточну господарську діяльність за рахунок власних ресурсів;

- поточних активів у 2010 – 2012 роках вистачає лише для покриття в середньому 20 % існуючих у підприємства зобов'язань;

- частка короткострокових зобов'язань переважає у структурі залучень у 2011 році, що вказує на низький рівень маневреності структури капіталу і вкрай високий рівень боргового навантаження;

- про погіршення діяльності свідчить також від'ємне значення оборотного капіталу, який у досліджуваному періоді знизився на 614 тис. грн.;

- рентабельність використання власного капіталу скоротилася з 2,347 у 2010 році до - 1,688 у 2012, також рівень рентабельності поточних зобов'язань дуже низький, що свідчить про те, що залучаючи все більшу величину зобов'язань підприємство не тільки не нарощує обсяги прибутку, а й знижує результативність поточної діяльності, тобто додаткове залучення капіталу не приносить бажаної вигоди.

Даний розвиток ситуації призвів підприємство «Х» до банкрутства. Враховуюче все вищезазначене, найбільш прийнятною для використання в ПАТ «Банк» вважаємо модель Дж. Фулмера, адже висновок за проведеними розрахунками можна зробити дуже чітко – негативне значення показника Z-рахунок свідчить про велику ймовірність банкрутства підприємства в найближчі 2 роки. В порівнянні з іншими моделями, вона враховує більшу кількість показників, тому значення коефіцієнта Z-рахунок і висновок, який можна зробити за розрахунками є більш об'єктивним. Через те, що ПАТ «Банк» веде агресивну політику по наданню кредитів, використання даної методики допоможе знизити кредитний ризик, на який наражається банк та відсіє фінансово неспроможних позичальників.

Таким чином, використовуючи запропоновану модель на практиці, банк може отримати достатньо об'єктивну оцінку ймовірності банкрутства свого позичальника вже на ранніх етапах, що дозволить йому зберегти себе від можливих збитків, які можуть статися через неповернення кредиту підприємством.

Висновки до розділу 3

В даному розділі дипломної роботи було запропоновано вдосконалити технологію прийняття рішення про видачу кредиту на основі впровадження скорингової моделі оцінки кредитоспроможності позичальника, а також запропоновані методи визначення можливого настання банкрутства підприємства - позичальника.

Скоринг – це метод оцінки ризиків та управління ними на основі прогнозу, з якою ймовірність конкретний позичальник може прострочити платежі по кредиту. Банки України використовують скорингові моделі для оцінки кредитоспроможному, але не говорять про основні параметри, які використовуються у скоринговій моделі.

Також було детально розглянуті основні етапи прийняття рішення щодо видачі кредиту в ПАТ «Банк». Як вдосконалення даного процесу запропоноване використання банком анкетного скорингу після заповнення анкети позичальником. Дане вдосконалення зробить прийнятті рішення щодо видачі кредиту більш економним та ефективним.

Під час управління індивідуальним кредитним ризиком оцінка ймовірності банкрутства позичальника є таким же важливим процесом, як і аналіз кредитоспроможності при видачі кредиту. В ПАТ «Банк» методики оцінки ймовірності банкрутства підприємства – позичальника не використовуються. Саме тому запропонована методика дозволить одержати

найбільш об'єктивні висновки щодо загрози настання банкрутства підприємства - позичальника.

Використання моделі Дж. Фулмера на практиці дозволить банку отримати достатньо об'єктивну оцінку ймовірності банкрутства свого позичальника вже на ранніх етапах, що дозволить йому зберегти себе від можливих збитків, які можуть статися через неповернення кредиту підприємством.

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

В ПАТ «БАНК»

4.1 Система управління охороною праці в ПАТ «Банк»

Охорона праці є актуальною проблемою сучасності, оскільки виробничий травматизм, різні профзахворювання супроводжують діяльність людини. До сфери безпеки праці все більшою мірою залучаються питання, пов'язані з самопочуттям працівника, і фактори, що побічно впливають на трудову діяльність. Дослідження й виявлення можливих причин виробничих нещасних випадків, професійних захворювань, пожеж, та розробка заходів і вимог, спрямованих на усунення цих причин дозволяють створити безпечні й сприятливі умови для праці людини.

Базою проходження практики відділення ПАТ «Банк» Охорона праці проводиться на основі нормативно-правових актів, інструкцій та положень.

Основним підрозділом банку, що займається питанням охорони праці є Відділ охорони праці Департаменту по управлінню персоналу Головного Офісу, який тісно співпрацює з Юридичним департаментом Головного Офісу.

Проаналізувавши діяльність служби охорони праці (СОП) було виявлено, що окремого підрозділу в даному відділенні банку створено не було, оскільки чисельний склад працівників налічує 12 осіб, що менше норми в 50 працюючих. Однак в даному відділенні функції СОП в порядку сумісництва виконує керівник даного відділення, який має відповідну підготовку. Керівник відділенні використовує і нормативно-правові акти та інструкції, що складаються відділом охорони праці Департаменту по управлінню персоналу Головного Офісу. На основі даних документів у відділенні представником СОП проводяться такі основні види діяльності:

- проведення інструктажів з питань техніки безпеки;
- контроль за підопічними з приводу проведення медичного огляду;

- дотримання порядку забезпечення спецодягом та іншими засобами індивідуального захисту працівників банку;

- контроль дотримання інструкцій з техніки безпеки при експлуатації ЕОМ (комп'ютерів з відео дисплейними терміналами та іншими спеціальними пристроями) [51].

Також банком проводиться інструктаж з охорони праці та техніки безпеки осіб при прийомі на роботу. Після проходження інструктажу, особи проходять тестування.

Кожен працівник банку за допомогою внутрішнього сайту має доступ до всіх нормативно-правових актів, внутрішніх інструкцій та положень щодо охорони праці в галузі. Також у відділенні присутня велика кількість пам'яток та інформаційних посібників, які надають інформацію щодо безпечного поводження з електронною технікою, основ охорони праці і т.д. На основі вивчення даної інформації працівники банку проходять електронне тестування. Внаслідок активної роботи банку в сфері охорони праці травматизм та професійні захворювання перебувають на низькому рівні.

Не зважаючи на те, що всі документи знаходяться в електронному вигляді, у відділенні є ряд документів з охорони праці, що представлений на паперових носіях:

З організації та проведення навчання:

- План-графік навчання з питань охорони праці.
- Протоколи засідання постійно діючої Комісії з перевірки знань (атестації) з питань охорони праці.
- Журнал вступного інструктажу з питань охорони праці.
- Журнал видачі інструкцій .
- Інструкції з охорони праці за професіями та виконуваних видів робіт.
- План-графік проведення профоглядів (медоглядів).
- Направлення на медогляд.
- Висновки по медоглядам (окремі і річний заключний акт).

– Комплексні заходи з охорони праці на поточний рік (складаються СУП на підставі заходів підрозділів, включених в бюджет).

– Результати перевірки (аудиту, обстежень) умов праці (органами державної нагляду, сторонніми організаціями, службою охорони праці – приписи, висновки, акти).

З розслідування нещасних випадків:

– Акти за формою Н-5 з додатками.

– Акти за формою Н-1, Н-2, НТ.

– Журнал обліку нещасних випадків.

Статистичні документи. Статзвіт за формою 7-тнв (складається СУП на підставі актів Н-1, НТ, даних про чисельність персоналу і даних бухгалтерії про витрати на охорону праці).

– Положення про систему управління охороною праці (СУОП) банку, накази про актуалізацію СУОП.

– Положення про службу охорони праці ПАТ «Банк».

– Інструкції про обов'язки, права та відповідальність керівника підрозділу банку з питань охорони праці [51,54].

Більш повний та детальний аналіз наявності нормативно-правової бази з питань ОПБНС в ПАТ «Банк».

Можна зробити висновок, що банком дотримано вимоги чинного законодавства з питань охорони праці в галузі, а працівники отримують необхідні інструктажі щодо охорони праці та техніки безпеки.

Важливою складовою є аналіз витрат, пов'язаних з охороною праці. Облік та врахування даних витрат відбувається в головному офісі і носить закритий характер, тому в розрізі окремого відділення аналіз неможливий. Але на основі аналізу адміністративних витрат банку (до яких належать витрати, пов'язані з охороною праці), які протягом останніх 3 років зросли на 42 % та становлять 1 679 453 тис. грн., можна зробити припущення, що питанню витрат на охорону праці приділялось достатньо уваги.

Для надання узагальненої оцінки стану охорони праці у відділенні банку можна отримати шляхом складання відповідного Акту перевірки стану охорони праці. Даний Акт поділений на 8 розділів, в яких відображається в 10-бальному еквіваленті стан заходів по охороні праці.

Визначивши середнє значення по балах по кожному розділу, були отримане значення, що дорівнює 9,4, що свідчить про ефективні безпечні умови роботи в відділенні ПАТ «Банк».

Проаналізувавши систему охорони праці можна зробити висновок, що в даному питанні банк виконує вимоги чинного законодавства. Кожен працівник банку отримує необхідну інформацію з приводу охорони праці. Діяльність банку в системі охорони праці можна оцінити на «відмінно».

4.2 Аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці в банку

Відділення ПАТ «Приватбанку» знаходиться в центрі міста в одноповерховій будівлі на вулиці. Поруч з будівлею відділення знаходяться магазин, станція технічного обслуговування автомобілів а також невеликий парк з високими деревами. Також недалеко від будівлі банку знаходиться дороги для автомобілів.

Безпосереднє приміщення будівлі, в якому розташоване відділення, має загальну площу 280 кв. м. і висоту 4 м. На кожного працюючого припадає 23 кв. м. робочої площі та об'єм 38 куб. м, що відповідає вимогам ДСанПіН 3.3.2-007-98 в 6 кв. м. та 20 куб. м.. Відділення відноситься до приміщень без підвищеної небезпеки за ступенем ураження електричним струмом, оскільки відсутні фактори створення небезпеки (волога, хімічно активне середовище, підвищена температура і т.д.) [54].

Що стосується вентиляційної системи, то вона присутня у відділенні як природня так і штучна. Штучна вентиляційна система налічує 3 кондиціонери.

Природна вентиляція побудована з дотриманням санітарно-гігієнічних вимог і має схему «знизу-вверх».

У банку використовується штучне освітлення. Джерелом природного освітлення виступають 9 вікон різного розміру, 5 з яких виходять на сусідні будівлі, та парк, що зменшує надходження світла до приміщення. Штучне освітлення представлено лампами денного світла в кількості 75 штук (25 освітлювачів по 3 лампи в кожному). Вони розташовані по будівлі таким чином, щоб максимально освітлювати приміщення і що є досить зручно для працівників даного відділення. Кількість світильників обрана таким чином, щоб відповідати встановленим нормам [12].

На основі БНіП 11-4-79/95 [40] кількісна оцінка рівня природного освітлення проводиться за відносним показником – коефіцієнтом природного освітлення (формула 4.1).

$$\text{КПО} = \frac{E_{\text{внутр}}}{E_{\text{зовн}}} \cdot 100\%. \quad (4.1)$$

В результаті вивчення відповідних документів було визначено, що рівень освітленості всередині робочих кабінетів становить близько 350 лк. Середнє значення рівня освітленості ззовні для третього світлового поясу становить 15000 лк. Тоді коефіцієнт природного освітлення у приміщенні складатиме:

$$\text{КПО} = \frac{350}{15000} \cdot 100\% = 2,3\%.$$

Розраховане значення даного показника відповідає нормам природної освітленості при її бічному виді, які становлять 0,5-3,5%. При використанні комбінованого освітлення, при застосуванні штучного світла, рівень освітленості підвищується до 600 лк. При використанні лише штучного

освітлення – 250 лк. Дані результати відповідають вимогам, зазначеним в БНіП 11-4-79/95.

У відділенні присутнє значне шумове навантаження Шум створюється високою кількістю клієнтів в банку, оскільки приміщення є спільним і для клієнтів, і для операціоністів відділення. Рівень звукового тиску та звуку складає в середньому 50 Гц, рівень вібрацій складає 20 дБ. Показники шумового навантаження відповідають встановленим нормам. приміщення даного відділення можна віднести до приміщень із загальною вібрацією 3, типу «в», що застосовується на робочих місцях працівників розумової праці та персоналу, що не займаються фізичною працею та має критерій оцінки «комфорт» [15].

Далі варто проаналізувати вологість та температуру повітря. Температура повітря підтримується на рівні 20-24°C, вологість – 35 %, швидкість руху повітря – 0,12-0,14 м/с; температура навколишніх поверхонь – 19-20°C [43].

Всі показники відповідають загальноприйнятим нормам. Охолодження та нагрівання повітря відбувається за допомогою кондиціонерів засобів опалення відповідно.

Що стосується гігієнічної класифікації умов праці, то відділення ПАТ «Банк» відноситься до 1 класу — оптимальні умови праці, тобто такі умови, при яких зберігається не лише здоров'я працюючих, а й створюються передумови для підтримання високого рівня працездатності.

Велика увага приділяється питанню електробезпеки. Враховуючи те, що в ПАТ «Банк» майже всі операції здійснюються в електронній і без паперовій формі, то дане питання є особливо актуальним. У відділенні працює 12 осіб, і кожне робоче місце оснащено комп'ютерною технікою, також налічується 5 принтерів, 2 апарати для сканування та ксерокопії, 3 автомати самообслуговування та 2 банкомати, монітор для розміщення поточної інформації та реклами, 3 кондиціонери. Для пожежної безпеки у відділенні встановлено систему протипожежної сигналізації. Також відділення оснащено 2 пожежними рукавами та новими вогнегасниками у кількості 4 штук (строк

експлуатації відповідає нормі).

Розглянемо організацію робочого місця у відділенні. Проаналізувавши робочі місця робітників банку, можна зробити висновок, що більшість робочих місць відповідають ергономічним характеристикам, а саме: ступні ніг – на підлозі; стегна – в горизонтальній площині; передпліччя – вертикально; лікті – під кутом 75-80° до вертикальної площини; зап'ястя зігнуті під кутом не більше 20° відносно горизонтальної площини, нахил голови – 15-20° відносно вертикальної площини. Монітори комп'ютерів розташовані на основному робочому столі, як правило, з лівого боку. Висота робочої поверхні столу для персонального комп'ютера складає 720 мм, а ширина – 1200 мм і забезпечує можливість виконання операцій у зоні досяжності моторного поля. Однак відсутні підставки для ніг. Майже всі робочі сидіння мають такі елементи: сидіння, спинку, стаціонарні підлокітники. Монітори комп'ютерів розташовані на оптимальній відстані для очей користувача [54].

Аналіз стану виробничого травматизму і професійних захворювань проведено на основі інформації, що наведена в актах про: нещасний випадок (ф. Н – 1), професійних захворювань в ПАТ «Банк», звітності банку за ф.7-Т, а також за допомогою використання лікарняних листів за останні 3 роки.

На основі початкових даних розрахуємо показники, що характеризують рівень втрати працездатності від травм та в результаті захворювань. Розрахунки наведені у таблиці Ф.1

Показники інтенсивності випадків захворювань ($\Pi_{\text{ІЗ}}$), непрацездатності ($\Pi_{\text{НП}}$), які припадають на 100 працюючих, і тривалості захворювання ($\Pi_{\text{ТР}}$) розраховують за формулами (4.2-4.4):

$$\Pi_{\text{ІЗ}} = 1000 \cdot C/P \quad (4.2)$$

$$\Pi_{\text{НП}} = 1000 \cdot Д/P \quad (4.3)$$

$$\Pi_{\text{ТР}} = 1000 \cdot Д/С, \quad (4.4)$$

де Р – загальна кількість працюючих;

Д – кількість днів непрацездатності через захворюваність;

C – кількість випадків захворювань.

В результаті розрахунку показників, наведених в формулах 4.2-4.4 отримано наступні результати:

– показник інтенсивності випадків захворювань складає :

$$\Pi_{\text{в}} = 1000 \cdot C/P = 1000 \cdot 1/12 = 83,3;$$

– показник непрацездатності:

$$\Pi_{\text{нп}} = 1000 \cdot Д/P = 1000 \cdot 5/12 = 416,6,$$

– показник тривалості захворювання:

$$\Pi_{\text{тр}} = 1000 \cdot Д/С = 1000 \cdot 5/1 = 5000.$$

Отже, можна зробити висновок про те, що протягом 3-х років, які були взяті для дослідження, не було зафіксованого жодного нещасного випадку. Крім того, не спостерігалися також випадки отримання працівниками травм, які б могли викликати тимчасову втрату працездатності. Проте, було зафіксовані випадки захворювань працівників відділення ПАТ КУБ «Банк».

В результаті виникнення таких випадків спостерігалася тимчасова втрата працівниками працездатності. Найбільша кількість днів була пропущена працівниками банку в результаті захворювань за результатами 2012 року – 10 днів.

Тимчасова непрацездатність працівників в більшості випадків була спричинена гострими респіраторними захворювання, тобто їх не можна віднести до професійних захворювань.

4.3 Безпека в надзвичайних ситуаціях у ПАТ «Банк»

Важливою складовою процесу охорони праці є безпека в надзвичайних ситуаціях. Для аналізу відділення ПАТ «Банк» дамо стислу оцінку можливості виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного походження.

Основними можливими причинами виникнення надзвичайної ситуації можуть бути:

- несправність електропроводки і електрообладнання,
- пошкодження електроприладів
- невиконання правил пожежної безпеки;
- загоряння будівлі внаслідок зовнішніх впливів та інші [46].

З метою уникнення даних причин у відділенні здійснюються профілактичні огляди електрообладнання, також перевіряється робота опалювальної системи в період її використання.

Далі охарактеризуємо приміщення відділення ПАТ «Банк» з точки зору пожежної безпеки. Дане приміщення можна віднести до класу В – пожежонебезпечні, оскільки у відділенні є тверді горючі та важкогорючі речовини і матеріали (дерев'яні столи, папір, пластикова обшивка і т.д.), а за класом робочих зон з вибухо- та пожежонебезпечності дане приміщення можна віднести до класу П-Па. За вимогами НПАОП 0.00-1.28-10, приміщення має II ступінь вогнестійкості.

У будівлі встановлені система запобігання пожежі (встановлено протипожежну сигналізацію) та система пожежного захисту (2 пожежні рукави та 4 вуглекислотні вогнегасники), що відповідають нормам ГОСТу 12.1.004-85. Протипожежні сигналізації, вогнегасники та пожежні рукави розміщені зручно, щоб доступ до них був завжди відкритим. Вони рівномірно розміщені по території будівлі (відстань до них менше 20 метрів), щоб в разі пожежі швидко і з легкістю їх можна було б використати. Вуглекислотні вогнегасники придатні для гасіння пожежі електрообладнання під напругою до 10000 В.

При виявленні задимлення або пожежі співробітник повинен:

- попередити співробітників і відвідувачів банку про небезпеку;
- негайно повідомити оперативному черговому, вказати місце пожежі, наявність людей і своє прізвище;
- прийняти заходи до гасіння (локалізації) осередку загоряння, евакуації людей та матеріальних цінностей;
- у випадку ситуації, коли своїми силами загасили пожежу немає можливості, повідомити про виникненні пожежі до державної пожежної охорони по телефону 101 або включити найближчий річний сповіщувач пожежної сигналізації;
- повідомити керівника структурного підрозділу та відповідального за протипожежний стан будівлі [46].

У відділенні створені всі умови для зручної евакуації людей. Робочі місця розташовані таким чином, що відстані між ними складає 1,5-2 м, також робочі місця розміщені на відстані 1 м від стін. Робочі зони розташовані таким чином, що не загороджують шляхи евакуації, створюючи коридор шириною в 5 метрів, по якому можуть рухатись люди. Робочі місця знаходяться в одній залі, що дає можливість робити евакуацію без перешкод. Ширина дверей складає 1,2 м. Відділення оснащено евакуаційним виходом, шириною в 2,5м, що забезпечують безпечну евакуацію людей і відповідають нормативним вимогам.

Також у будівля розміщено план евакуації при пожежі. На схемах розміщено не тільки шляхи евакуації, а й місце знаходження засобів пожежного захисту.

У разі, якщо спрацювала пожежна сигналізація або отримано сигнал про пожежу працівники повинні припинити всі роботи в зоні оголошення тривоги, відключити електроприлади, заховати цінні документи і валютні кошти в вогнестійкі сейфи або шафи (за наявності). Зберігаючи спокій необхідно покинути робоче місце і евакуюватися з приміщення на вулицю відповідно до план-схеми евакуації. Питання, пов'язанні з технікою безпеки вирішуються згідно до вимог чинного законодавства [46].

Систему електропостачання та монтаж освітлення здійснено з урахуванням відповідних нормативних документів.

Проаналізувавши рівень безпека в надзвичайних ситуаціях у відділенні ПАТ «Банк», можна зробити висновок, що в даному відділенні дотримані всі норми безпеки. У відділенні створені всі умови для вчасної евакуації людей у разі надзвичайних ситуацій.

Висновки до розділу 4

На основі проведеного аналізу охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях в відділенні ПАТ «Банк» можна зробити наступні висновки.

Таким чином, організація системи охорони праці в відділенні ПАТ «Банк» знаходиться на високому рівні. Особливу увагу приділено умовам виникнення пожеж, правилам роботи з оргтехнікою, правилам переміщення по установі, дотриманню санітарно-гігієнічних норм та способам надання першої невідкладної медичної допомоги. Усі положення банку відповідають чинним нормам законодавства.

Протягом останніх 3-х років, які були взяті для дослідження, не було зафіксованого жодного нещасного випадку. Крім того, не спостерігалися також випадки отримання працівниками травм, які б могли викликати тимчасову втрату працездатності. Проте, було зафіксовані випадки захворювань працівників в відділенні ПАТ «Банк». В результаті виникнення таких випадків спостерігалася тимчасова втрата працівниками працездатності. Найбільша кількість днів була пропущена працівниками Банку в результаті захворювань за результатами 2012 року – 10 днів. Тимчасова непрацездатність працівників в більшості випадків була спричинена гострими респіраторними захворювання, тобто їх не можна віднести до професійних захворювань.

Для забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях в відділенні ПАТ «Банк» територія банку постійно підтримується в чистоті, приміщення банку обладнане новітніми установками пожежної сигналізації і пожежогасіння, забороняється паління на території банку (паління дозволяється у спеціально відведеному місці).

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

ВИСНОВКИ

Проводячи оцінку кредитного ризику, слід розрізнити такі поняття як індивідуальний кредитний ризик та портфельний кредитний ризик. На сьогоднішній день існує досить багато підходів до визначення поняття індивідуальний кредитний ризик. Вчені по різному трактують це визначення. Тому досить важко виділити те поняття, яке найбільш широко розкриває термін «індивідуальний кредитний ризик». Проаналізувавши підходи науковців до визначення індивідуального кредитного ризику можна запропонувати власне трактування даного визначення. Отже, індивідуальний кредитний ризик – це ймовірність зменшення прибутку банку в результаті того, що боржник не сплатив основну суму боргу та відсотки за кредитом в результаті впливу різних факторів.

Джерело індивідуального кредитного ризику – окремих позичальник емітент цінних паперів банку, позичальник, боржник. Оцінка індивідуального кредитного ризику означає оцінку платоспроможності контрагента банку, а точніше його спроможність в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями.

Також було проведено аналіз факторів, які впливають на індивідуальний кредитний ризик банку. Існує багато підходів до класифікації факторів.

Врахування різних факторів впливу на рівень кредитного ризику сприятиме ефективності кредитних операцій та обумовлюватиме розвитку банківської установи.

Також були розглянуті механізми управління індивідуальним кредитним ризиком. Були розглянуті механізми є важливими при управлінні індивідуальним кредитним ризиком. В даному пункті було з'ясовано, що таке управління індивідуальним кредитним ризиком банку. Управління кредитним ризиком – це формалізований процес що складається з етапів та методів управління.

Основною метою управління кредитним ризиком є мінімізація втрат банку, що виникають при проведенні кредитних операцій, і підвищення ролі обліку і контролю кредитного ризику в банківській діяльності.

Основним об'єктом управління кредитним ризиком є керовані фактори кредитного ризику в банку.

При аналізі механізмів управління індивідуальним кредитним ризиком в банку було з'ясовано, що Спостережна рада відіграє ключову роль у організаційному забезпеченні. Вона визначає основні напрямки регулювання кредитного ризику. Організаційне забезпечення управління індивідуальним кредитним ризиком банку залежить від його розмірів, потреб клієнтури, можливостей. Цими питаннями займаються кредитний комітет, комітет кредитного нагляду, відділ кредитного аналізу, відділ кредитних операцій. Інформаційне забезпечення включає дані про клієнта банку, його фінансовий стан. Також включає внутрішньобанківську інформацію та зовнішню інформацію. Банк отримує та аналізує інформацію за власною методикою, розробленою банківською установою.

В процесі аналізу кредитоспроможності позичальника банки мають розрізняти такі категорії позичальників: юридичні особи, фізичні особи та банки. В Україні основними методами є експертний та скоринговий методи. На сьогоднішній день актуальним є запровадження підходів Базельського комітету, згідно якого виділяють стандартизований метод оцінки фінансового стану позичальника та підхід заснований на побудові внутрішньої рейтингової системи.

Для забезпечення більш ефективної роботи банківської установи з кредитними ризиками здійснюється контроль за кредитними ризиками. Мета контролю кредитного ризику полягає у недопущенні перевищення індивідуального кредитного ризику понад допустимий рівень. постійний контроль допомагає виявити проблемні кредити, та перевірити, чи слідує працівники вимогам кредитної політики банку. Інструментами контролю

виступають перевірка, фактичний та документальний контроль. Отже ефективний контроль забезпечує більш ефективну роботу з кредитами банку.

На основі результатів визначення показників стану діяльності ПАТ «Банк» можна стверджувати, що банк є лідером на ринку, про що свідчать не тільки його досягнення, а й показники його діяльності.

Протягом аналізованого періоду кредитний портфель банку не мав чіткої тенденції. Кредитний портфель банку досить диверсифікований. З кожним роком збільшують кредити надані таким галузям як торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Також вагому частку займають кредити фізичним особам, сума яких з кожним роком збільшується. Досліджуючи структуру кредитного портфеля банку з точки зору забезпеченості бачимо, що більша частка кредитів є забезпеченими, що є позитивним моментом. Проаналізувавши якість кредитного портфелю банку, бачимо що найбільшу частку у кредитного портфелю банку займають поточні кредити. Це говорить про досить високу якість кредитного портфелю банку.

Управління кредитним ризиком в банку розпочинається із загальних зборів акціонерів. Спостережна Рада, кредитний комітет та підрозділи з ризик-менеджменту також приймають участь в управлінні кредитним ризиком банку. Управління кредитним ризиком в банку має ряд логічних етапів.

Для того щоб опирити рівень кредитного ризику банк робить оцінку кредитоспроможності фізичних та юридичних осіб. Моніторинг ризику проводиться в першу чергу на підставі результатів щоквартального або щомісячного контролю позичальника кредитним підрозділом. Для того щоб врегулювати та мінімізувати кредитний ризик банк використовує ліміти, заставу.

Також було детально розглянуті основні етапи прийняття рішення щодо видачі кредиту в ПАТ «Банк». Як вдосконалення даного процесу запропоноване використання банком анкетного скорингу після заповнення анкети позичальником. Дане вдосконалення зробить прийнятті рішення щодо видачі кредиту більш економним та ефективним.

Під час управління індивідуальним кредитним ризиком оцінка ймовірності банкрутства позичальника є таким же важливим процесом, як і аналіз кредитоспроможності при видачі кредиту. В ПАТ «Банк» методики оцінки ймовірності банкрутства підприємства – позичальника не використовуються. Саме тому запропонована методика дозволить одержати найбільш об'єктивні висновки щодо загрози настання банкрутства підприємства - позичальника. Використання моделі Дж. Фулмера на практиці дозволить банку отримати достатньо об'єктивну оцінку ймовірності банкрутства свого позичальника вже на ранніх етапах, що дозволить йому зберегти себе від можливих збитків, які можуть статися через неповернення кредиту підприємством.

В питанні системи охорони праці в ПАТ «Банк» виконуються вимоги чинного законодавства. В відділенні створено всі умови для того, щоб працівники банку могли отримувати інформацію з приводу охорони праці, а також постійно оновлювати свої знання. Також банком перевіряється рівень знань працівників щодо охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях.

Розглянувши фактори умов праці у відділенні, дійшли до висновку, що умови праці повністю відповідають встановленим нормам і є оптимальними. З метою покращення даних умов, на нашу думку, потрібно більшу увагу приділити питанню ергономіки робочих місць, оскільки не всі вони повністю відповідають встановленим нормам.

Щодо питання безпеки в надзвичайних ситуаціях, то його аналіз показав, що відділення відповідає всім встановленим нормам пожежної безпеки. Також у відділенні створено чітку систему евакуаційних заходів. Узагальнивши все вище сказане, можна зробити висновок, що у відділенні ПАТ «Банк» створені оптимальні умови для роботи та здоров'я працівників, а відділення відповідає всім нормативно-правовим актам щодо охорони праці в галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросова, Ф. О. Чинники формування кредитних ризиків та їх наслідки для банківської системи України в умовах фінансової кризи [Електронний ресурс] / Ф. О. Андросова, І. В. Михайлова. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=142>.
2. Белявцев, М.І. Засади управління кредитним ризиком банківських установ в рамках кредитного процесу [Електронний ресурс] / М.І. Белявцев, А.А. Панченко / НБУ ім. Вернадського. – 2009. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2009_2/0588.pdf.
3. Бондаренко, Л. А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. кон. наук. : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Бондаренко Лариса натоліївна. – Київ, 2007. – 23 с.
4. Бражко, О. Мінімізування кредитних ризиків шляхом страхування [Текст] / О. Бражко // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2007. – №5. – С. 65-69.
5. Валова, І. Нові принципи угоди Базель II [Текст] / І. Валова ; пер. Зангл. Н. М. Середи // Банки та банківські системи. – 2007. – Т. 2. – С. 13-20.
6. Верхуша, Н. П. Методичне забезпечення управління індивідуальним кредитним ризиком [Електронний ресурс] : / УАБС НБУ. – 2009. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_29/10_29_08.pdf.
7. Верхуша, Н. П. Методичне забезпечення управління індивідуальним кредитним ризиком банку [Текст] / Н. П. Верхуша // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2010. – № 29. – С. 70-78.
8. Верхуша, Н. П. Сутність кредитного ризику банку та його фактори [Текст] / Н. П. Верхуша // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2011. - №17. – С. 14-19.

9. Вітлінський, В. А. Концепція стратегії кредитного ризику [Текст] // Банківська справа. – 2005. – № 4. – С.47-53.

10. Гаряга, Л. О. Моніторинг кредитного ризику: основні складові елементи [Текст] / Л. О. Гаряга // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доповідей Одинадцятої Всеукраїнської науково-практичної конференції (30-31 жовтня 2008 р.) : у 2 томах / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – Т. 2. – С. 40-41.

11. ГОСТ 12.1.004-91 ССБТ. Пожарная безопасность [Електронний ресурс] Общие требования: / Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа <http://vsegost.com/Catalog/32/3254.shtml>. - Назва з екрану.

12. ГОСТ 12.1.005-88 ССБТ. Общие санитарно – гигиенические требования к воздуху рабочей зоны [Електронний ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/15/1583.shtml>

13. ГОСТ 12.1.009-76 ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения [Електронний ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/34/34276.shtml>.

14. ГОСТ 12.1.009-76 ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения [Електронний ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/34/34276.shtml>.

15. ГОСТ 12.1.029-80 ССБТ. Средства и методы защиты от шума. Классификация [Електронний ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/30/30778.shtml>.

16. ГОСТ 12.1.033-81 ССБТ. Пожарная безопасность. Термины и определения [Електронний ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/39/39663.shtml>

17. ГОСТ 12.2.033-78 ССБТ. Рабочее место при выполнении работ сидя. Общие эргономические требования [Електронний ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/15/15210.shtml>.

18. Гребенюк, Л. А. Система забезпечення реалізації стратегії кредитування малого бізнесу [Текст] / Л. А. Гребенюк // Інститут економіки та прогнозування НАН. – 2010. – № 12. – С. 67-71.

19. Грушко, В. І. Фінансові ризики [Текст] : навч. пос. / В. І. Грушко, О.І. Пилипченко. - Житомир : ЖІТІ, 1998. - 188 с. - ISBN 5-7763-4622-3.

20. Гудименко, С. Ю. Лімітування, як метод управління індивідуальним кредитним ризиком банку [Текст] / С.Ю. Гудименко // Молодзній науковий вісник Української академії банківської справи НБУ. – 2014. – №7. - С. 54-65.

21. Данилова, Т. Н. Количественная оценка риска ликвидности актива [Текст] / Т. Н. Данилова, Е. В. Владыкина // Финансы и кредит. - 2007. - № 12. - С. 2-9.

22. Д'яконов, К. М. Управління кредитним ризиком комерційного банку [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08. 00. 08 «Гроші, фінанси і кредит» / Кирило Михайлович Д'яконов. – Суми, 2011. – 256 с.

23. Едророва В. Н, Хасянова С. Ю. Анализ денежных потоков заемщика\как одного из важнейших факторов кредитоспособности// Финансы и кредит – 2002 -№13. – С. 34-41.

24. Ефимова Ю. В. Модели определения лимита кредитования [Текст] / Ю.В. Ефимова // Банковское кредитование. - №5. – 2012. – С. 14-17.

25. Жариков В. В. Управление кредитными рисками [Текст]: учебное пособие / М. В. Жарикова, А.И. Евсейчев - Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2009. - 244 с. - ISBN/ISSN:978-5-8265-0854-1.

26. Зянько В. В. Планування кредитоспроможності підприємств на основі аналізу грошових потоків як умова забезпечення їх економічної безпеки [Текст] /В. В. Зянько, В. Г. Фурик, Т. В. Дрімлюга // Вісник Дніпропетровського університету – 2010. – № 4. – С. 107-112.

27. Кондратюк, Е. А. Понятие банковских рисков и их классификация [Текст] / Е.А. Кондратюк // Деньги и кредит. – 2004. - № 6. – С. 43-50.

28. Кравченко, В. П. Удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника [Текст] / В. П. Кравченко // Наукові праці КНТУ. – 2010. – № 17. – С. 71-78.

29. Кредитний ризик комерційного банку [Текст]: навч. посіб. / В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівський, Я. С. Наконечний, Г. І. Великоіваненко. – К. : Знання, КОО, 2000. – 251 с. - ISBN 986-8543-074.

30. Кредитування та ризики [Текст] : навчальний посібник: / [М. П. Денисенко, В. М. Домрачев и др.]: Мін-во освіти і науки України, Київський нац. ун-т технологій та дизайну. - К.: ВД «Професіонал», 2008. - 480 с. - ISBN 978-966-370-089-2

31. Криклій, О. А. Управління кредитним ризиком банку [Текст]: монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 86 с. – ISBN 978-966-8958-30-4.

32. Криклій, О. А. Фінансовий менеджмент в банку: навч. посіб. [Текст] / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми: Університетська книга, 2007. – 317 с. – ISBN 978-966-680-312-5.

33. Кузнецова, Н. В. Системний підхід до аналізу кредитних ризиків з використанням мереж Байєса [Текст] / Н. В. Кузнецова, П. І. Бідюк // Наукові вісті Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» – 2008. – № 3(59). – С. 11-25.

34. Куликов, Н. И. Банковский менеджмент [Текст]: учеб. пособие / Н. И. Куликов, И.Р. Унанян, Л.С. Тишина. – Тамбов : Изд-во ГОУ ВП ТГТУ, 2010. – 80 с. – ISBN 978-5-8265-0927-2.

35. Лаврушин, О. И. Банковские риски [Текст] : уч. пособ. / О.И. Лаврушин, Н.И. Валенцева. – М.:КНОРУС, 2007. – 232 с. – ISBN 5-85971-602-8.

36. Лаврушин, О. И. Банковское дело: учебник [Текст] / О. И. Лаврушин. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 576 с. – ISBN 456-9676-0-2-5.

37. Ларіонова, К. Л. Теоретичні засади дослідження поняття та сутності кредитних ризиків банківської діяльності [Електронний ресурс] / К. Л

Ларіонова, О. М. Гаращук // Наука й економіка.- 2009.- № 4.- Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2009_4_1/074 - 085.pdf.

38. Леонова, А. С. Внедрение скоринга в Украине [Электронный ресурс] / А.С. Леонова // Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 2. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfb/2012_2/21.pdf

39. Лобанова, А. А. Энциклопедия финансового риск-менеджмента [Текст] / А.А. Лобанова, А. В. Чугунова. – М.: Альпина Паблишер, 2003. - 786 с. – ISBN5-94599-098-1.

40. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [Електронний ресурс] : постанова Правління НБУ від 15.03.2004 N 104. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0194500-04>. - Вхід з домашньої сторінки Інтернету.

41. Міщенко, В. І. Банківські операції [Текст] : підручник / за ред. В. І. Міщенка, Н. Г. Слав'янської. -К.: Знання, 2006. - 727 с. – ISBN 966-8533-054.

42. Новичихин Ю.М. Определение лимита кредитования [Текст] / Ю.М. Новичихин // Банковское кредитование. – №4. – 2012. – С. 16– 19.

43. О охране труда при эксплуатации ЭВМ (компьютеровс видеодисплейными терминалами и другими специальными устройствами в ПАТ «Банк» [Електронний ресурс]: положение о службе охраны труда ПАТ «Банк» от 06.04.05 - Режим доступу: <https>

44. О системе управления охраной труда (СУОТ) Банк «Х» [Електронний ресурс]: Положение о службе охраны труда ПАТ «Банк» от 06.04.05. – Режим доступу: <https>.

45. Основы банковского менеджмента [Текст] : учеб. пособие / О. И. Лаврушин, И. Л. Мамонова, Н. И. Валенцева [и др.]; под ред. О. И. Лаврушина. – М. : «ИНФРА-М», 1995. – 140 с.

46. Перечень функций руководителей подразделений ПАТ «Банк» по обеспечению пожарной безопасности объектов банка (приложение 1 к приказу No. 342 от 13.03.06) [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https>:

47. Петрук О. М. Банківська справа [Текст] : навч. посіб. / О. М. Петрук, Ф. Ф. Бутинця. – К. : Кондор, 2004. – 461 с. – ISBN 978-966-483-132-8.

48. Прасолова, С.П. Актуальні аспекти удосконалення оцінки індивідуального кредитного ризику підприємств-позичальників та їх роль у розширенні можливостей національних банків до кредитування реального сектора економіки [Електронний ресурс] / С.П. Прасолова // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2011_33_sv2/SOURCE/42.pdf

49. Прасолова, С. П. Актуальні аспекти удосконалення оцінки індивідуального кредитного ризику підприємств-позичальників та їх роль у розширенні можливостей національних банків до кредитування реального сектору економіки [Текст] /С. П. Прасолова// Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – № 12. – С. 224-231.

50. Примостка, Л. О. Банківські ризики: теорія та практика управління [Текст]: монографія / Л. О. Примостка, О. В. Лисенюк, О. О. Чуб; Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ» ім. Василя Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2008. – 456 с. – ISBN 978-966-483-132-8.

51. Примостка, Л. О. Кредитний ризик банку: проблеми оцінювання та управління [Текст] / Л. О. Примостка // Фінанси України. – 2004. - №8. – С. 118-126.

52. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: закон України від 7.12.2000 № 2121-III. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0946-05>. – 8.09.2011.

53. Про кредитування фізичних осіб в філіях [Електронний ресурс] : положення, затверджене рішенням Правління ПАТ «Банк» від 15.09.2011р. №1447. – Режим доступу: <https://acsk.privatbank.ua/pages/index.jsp?page=3>. – Заголовок з екрану.

54. Про затвердження правил охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин [Електронний ресурс]: наказ державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду

від 26.03.2010 № 65 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0293-10>.

55. Про порядок регулювання діяльності банків України [Електронний ресурс]: інструкція, затверджена постановою Правління НБУ від 26.09.2001 № 368. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0946-05>. – 8.09.2011. – Назва з екрана.

56. Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс]: положення, затверджене постановою Правління НБУ від 25.01.2012 № 23. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>. – 8.09.2001. – Назва з екрана.

57. Про порядок кредитування фізичних осіб в системі ПАТ «Банк» [Електронний ресурс] : положення, затверджене рішенням Правління від 09.02.2013р. № 1790. – Режим доступу: <https://> – Заголовок з екрану.

58. Річна фінансова звітність Публічного акціонерного товариства «Банк» за 2013, 2012 та 2011 роки [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://about/report/>.

59. Сало, І. В. Фінансовий менеджмент банку [Текст] : навчальний посібник / І. В. Сало, О. А. Крикпій. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 314 с.- ISBN 978-966-680-312-5.

60. Система кількісної оцінки ризиків [Електронний ресурс] : методичні вказівки з інспектування банків, схвалені Постановою Правління НБУ від 15.03.2004 №104. – Режим доступу - <http://uazakon.com/big/text1263/pg1.htm>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

61. Слобода, Л. Я. Класифікація та характеристика чинників кредитних ризиків банківських установ [Текст] / Л. Я. Слобода // Регіональна економіка. – 2005. – №2. – С. 185–193.

62. Слобода, Л. Я. Дослідження факторів кредитних ризиків банків [Текст] / Л. Я. Слобода // Регіональна економіка. – 2006. – № 1. – С. – 125-134.

63. Слобода, Л. Я. Оцінка ефективності регулювання кредитних ризиків банку за витратним підходом [Текст] / Л. Я. Слобода // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 22. – С. 79–84.

64. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: відомості Верховної Ради України за станом на 22.12.2010. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0946-05>. – 8.09.2011. – Назва з екрана

65. Цимбал, М. А. Аналіз фінансового стану позичальника як необхідна умова організації банківського кредитування [Текст] / М. А. Цимбал // Вісник Української академії банківської справи. – 2000. – № 1 – С. 53–55.

66. Червінська, О.С. Управління ризиками в банківській діяльності [Електронний ресурс] / О.С. Червінська // Науковий вісник НЛТУ України / НБУ ім. Вернадського. – 2011. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/21_11/159_Cze.pdf.

67. Щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс]: методичні рекомендації від 29.01.2004 № 42-311/382. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0946-05>. – 8.09.2011. – Назва з екрана.

68. Щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс]: методичні рекомендації від 29.01.2004 № 42-311/382. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0946-05>. – 8.09.2011. – Назва з екрана.

